Dječje likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela

Tužilović, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

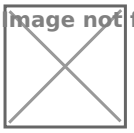
2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:336859

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

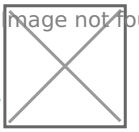
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**



Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula





Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ENA TUŽILOVIĆ

LIKOVNO STVARALAŠTVO DJETETA POTAKNUTO PROMATRANJEM UMJETNIČKOG DJELA

Završni rad

Pula, lipanj, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ENA TUŽILOVIĆ

LIKOVNO STVARALAŠTVO DJETETA POTAKNUTO PROMATRANJEM UMJETNIČKOG DJELA

Završni rad

JMBAG: 0062058381, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolskoga odgoja

Predmet: Metodika likovne kulture 2

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovne umjetnosti

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: Breza Žižović, mag. art. paed., pred.

Pula, lipanj, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ena Tužilović, kandidatkinja za prvostupnicu Predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, 04.06., 2018. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Ena Tužilović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Likovno stvaralaštvo djeteta potaknuto promatranjem umjetničkog djela koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 4.06.2018. (datum)

Potpis

_____

SADRŽAJ:

1. Uvod 7

2. Likovni jezik 9

2.1. Likovni elementi i načela kompozicije 10

2.2. Likovne tehnike 22

2.3. Likovni motivi i teme 25

3. Likovna umjetnost 27

3.1. Pristup likovnom djelu 30

3.1.2. Promatranje likovnog djela 32

3.1.3. Analiza likovnog djela 34

3.1.4. Likovna poruka 36

4. Razvoj likovne umjetnosti kroz povijest 37

5. Likovna umjetnost i kultura u odgojnom procesu 43

5.1. Razvoj likovnog odgoja i obrazovanja kroz povijest 44

5.2. Povijesni razvoj likovnog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj 49

5.3. Predškolsko dijete i likovna umjetnost 50

5.4. Uloga odgojitelja u likovnoj umjetnosti s djecom predškolske dobi 54

5.5. Likovne sposobnosti i faktori likovne kreativnosti 55

5.6. Uvjeti za realizaciju likovne kulture u dječjem vrtiću 56

6. Likovni razvoj djeteta 58

6.1. Faze dječjeg likovnog izričaja 59

6.2. Likovni tipovi djece 63

6.3. Razvojni zadaci djece predškolske dobi sa stajališta likovne kulture 65

6.4. Igra i likovno stvaralaštvo 67

7. Umjetničko djelo kao poticaj dječjeg izražavanja i stvaranja 69

7.1. Analiza umjetničkog djela s djecom predškolske dobi..... 70

8. Realizacija likovnih aktivnosti u vrtiću 74

8.1. Prva likovna aktivnost: „Boje i oblici“ Vasilij Kandinski 74

8.2. Analiza dječjih radova: „Boje i oblici“..... 82

8.3. Druga likovna aktivnost: „Neobična životinja“ Salvador Dali..... 89

8.4. Analiza dječjih radova: „Neobična životinja“ 100

9. Zaključak 107

10. Literatura.....109

SAŽETAK 114

SUMMARY 116

1. Uvod

Likovna umjetnost grana je umjetnosti koja se služi likovnim znacima kako bi mogla izraziti ideje i emocije. Prisutna je u svim društvima, a obično se stječe usvajanjem likovnih vrijednosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa. To je aktivnost kojoj je cilj prenošenje estetski vrijednih poruka drugima, a poruke su ostvarene likovnim djelima. Svi su ljudi subjekti likovnih procesa, budući u njima sudjeluju kao stvaratelji ili kao korisnici, pa je likovna aktivnost oblik estetskog komuniciranja među ljudima.

Svaka osoba koja želi upoznati, razumjeti i naučiti izražavati se kroz likovne umjetnosti, mora shvatiti da je to vrsta govora i sredstvo komunikacije. Da se možemo likovno izražavati, moramo svladati osnovne elemente te umjetnosti - likovne elemente, načela kompozicije, likovne tehnike, motive i teme. No, kako se jezik umjetnosti ne uči razumom, već osjećajem, svi mi likovnu umjetnost doživljavamo subjektivno i to na svoj način. Za razumijevanje likovne umjetnosti i njezina govora nije dovoljno samo racionalno shvaćanje osnovnih elemenata likovnog govora, potrebna je i određena mjera likovne intuicije.

Likovna je umjetnost prisutna u ljudskoj civilizaciji od početka, zajedno s čovjekom razvija se kroz povijest čovječanstva. Uz likovnu umjetnost razvija se i likovna kultura, likovni odgoj i obrazovanje, što znači razvoj likovne umjetnosti i kulture i u odgojnom procesu. Odgojno-obrazovni rad u području likovne kulture važan je zbog mnogostranog razvoja djece predškolske dobi. Pojmovima i zakonitostima tog procesa bavi se metodika likovne kulture.

U završnom radu ću se baviti pitanjem poticaja dječjeg likovnog stvaralaštva promatranjem umjetničkog djela. Uz pomoć stručne literature pozabaviti ću se i pitanjima uloge odgojitelja u likovnoj umjetnosti, uvjetima za realizaciju likovne kulture u dječjem vrtiću, likovnim razvojem djeteta, fazama dječjeg likovnog izražavanja, analizom umjetničkih radova i dječjih radova i na kraju djetetovim likovnim stvaralaštvom potaknutom promatranjem umjetničkog djela. Rad je podijeljen na teorijski i istraživački dio, te su za potrebe istraživačkog dijela provedene dvije likovne aktivnosti u Dječjem vrtiću „Tići“ u Vrsaru.

Više je razloga zašto je odabrana ova tema, a glavni je isprepletena ljubav prema umjetnosti i prema djeci, te želja za što boljom edukacijom i motivacijom u pronalaženju vlastitog pristupa u radu s djecom rane i predškolske dobi. Pod time se ne misli samo na aspekte likovnog odgoja, već sve aspekte odgoja za što bolji i cjelovitiji razvoj djeteta.

Smatram da je likovna kultura važna za uspješan djetetov razvoj i njegovo formiranje u jedinstvenu osobu, te da nažalost, u hrvatskom obrazovnom sustavu nije vrednovana jednako nekim drugim školskim predmetima. Jedan je od razloga zašto sam odabrala takvu temu, jer mi je želja pozabaviti se problematikom likovne kulture u hrvatskom obrazovnom sustavu, pri budućem poslu.

2. Likovni jezik

Svaka osoba koja želi upoznati, razumjeti i naučiti izražavati se putem likovne umjetnosti, mora shvatiti da je to jedna vrsta govora i sredstvo komunikacije. Kad se uči novi strani jezik prvo treba svladati njegove osnove, a što isto vrijedi i za likovnu umjetnost. Da bi se mogli likovno izražavati, prvo moramo svladati osnovne elemente, a to su likovni elementi i kompozicijska načela. Čovjekovo nastojanje da spozna likovni govor, neovisno iz kojeg razloga, zahtjeva veliki napor.

U svakoj knjizi o likovnoj umjetnosti postoje granice kojima autor može čitatelja voditi u upoznavanje likovnog govora, pa to čini racionalno i riječima. Postoji trenutak kada ni racionalnost ni riječ ne mogu prenijeti neke oblike likovnog jezika, jer su ti oblici isključivo emocionalni, pa autor tada nije u mogućnosti objasniti čitatelju te emocije. Razlog je što je umjetnost uvijek subjektivna, svatko je doživljava na različit, na svoj način. Znači da za razumijevanje likovne umjetnosti i njenog govora nije dovoljno samo racionalno shvaćanje osnovnih elemenata likovnog govora, već je potrebna i izvjesna mjera likovne intuicije.

Likovni jezik ima dio koji se može racionalno naučiti uputama koje prate reprodukciju likovnih radova, no ima i dio koji se spoznaje isključivo likovnom intuicijom. Likovno talentiran učenik treba poznavati onaj racionalno shvatljivi dio likovnog jezika, jer će likovni jezik svladati brže te, što je nužno; i sređenije. Skromno talentiran ili čak likovno netalentiran učenik dobit će dijelom racionalnog shvaćanja likovnog jezika donekle mogućnost prepoznavanja prisutnosti jednog svijeta za koji treba imati i neke iracionalne sposobnosti, da bi se u njega moglo ući (Peić, 1971;9).

Likovni tekst je umjetnički govor crte, boje i volumena.
(Peić, 1971;11)

Čovjek koji ima senzibilno oko za instrumentaciju likovnog materijala i osjeća ulogu svih materijalnih faktora koji imaju utjecaj na obradu tog materijala; koji ulazi u psihički dio likovnog jezika, u njegove elemente crte, boje i volumene te regulatore simetrije, proporcije i ritma, na putu je da postigne ono bitno u likovnom djelu, da postigne likovni jezik. O likovnom jeziku i njegovim aspektima opširnije će se govoriti u nastavku rada.

2.1. Likovni elementi i načela kompozicije

Umjetničko djelo ima vrijednost samo ako prenosi likovno-estetsku poruku.
(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;19)

Prema autorima Herceg, Rončević i Karlavarisu (2010;19) materijalna egzistencija umjetničkih djela postoji u tri oblika:

- Umjetnička djela na plohi: crtež (olovka, ugljen, tuš), slika (akril, mozaik, ulje na platnu, itd.), grafika (linorez, bakrorez, monotipija, itd.) i grafički dizajn.
- Umjetnička djela u prikazu volumena: skulptura, reljef i industrijski dizajn.
- Umjetnička djela u trodimenzionalnom prostoru: arhitektura, hortikultura i urbanizam.

Uporabom likovnih elemenata i njihovih odnosa oblikujemo umjetnička djela, a pod likovne elemente svrstavaju se: *točka, crta, boja, ploha, površina, volumen i prostor*. Likovni elementi međusobno strukturiraju primarne likovne odnose, te pomoću njih gradimo i oblikujemo kompoziciju umjetničkog djela. Svi likovni elementi dio su našeg vizualnog dijela svijesti, te pomoću njih likovno gledamo.

Točka - predstavlja najmanji grafički znak, njome se može graditi, varirati i međusobno kombinirati. Točke se mogu nizati vodoravno, okomito, dijagonalno, kružno ili slobodno, te ih isto tako raspoređivati po plohi pravilno i nepravilno. Stvara se i grafička modelacija površine, tj. privid trodimenzionalnih oblika na plohi.



Slika 1: Camille Pissarro: "Sajam svinja", 1886. (http://likovnakultura.ufzg.unizg.hr/images24/Pissarro.jpg, 01.11.2017.)

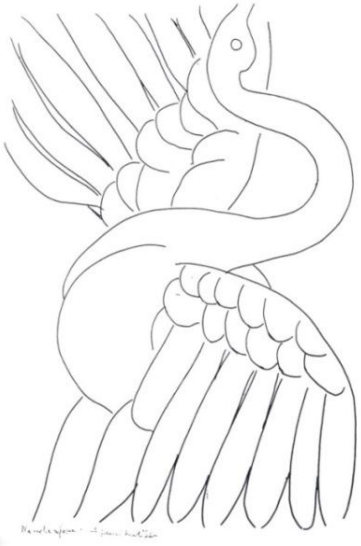
Crta - nastaje gibanjem točke ili suženjem polja, te je osnovni likovni element crteža. Crtež je linearnim crtežom, ako u njemu prevladava crta. *Crte se dijele po toku, karakteru i značenju*.

- **Crte po toku:** crte po svom toku (kretanju) mogu biti ravne i krivulje svih vrsta i smjerova, te su svom kretanju otvorene i zatvorene (stvaraju pravilne ili nepravilne likove). Osnovni smjerovi crta su vodoravni tok (horizontala), okomiti tok (vertikala) i kosi tokovi (razne dijagonale).
    - Ravne crte - označavaju točnost i preciznost, te povećavaju preglednost i smiruju kompoziciju. Razlikuju se kaligrafske crte koje se izvode slobodno ručno i euklidske crte koje se izvode pomoću tehničkih pomagala.
    - Krivulje – dijele se na pravilne i slobodne krivulje. Pravilne krivulje ne mijenjaju smjer kretanja te se pravilno razvijaju i šire, a slobodne krivulje slobodno mijenjaju pravac kretanja, te označavaju nemir, kretanje i likovno-optičko gibanje.
- **Crte po karakteru:** mogu biti oštre, neoštre, kratke, dugačke, tanke, debele, isprekidane, kontinuirane, itd.
- **Crte po značenju:** mogu biti strukturne i konturne (obrisne).
    - Strukturne crte: označavaju strukturu ili građu nekog oblika, pomoću linije ili više linija ispunjavaju se pojedini oblici, što im daje osobnost, tj. karakter.



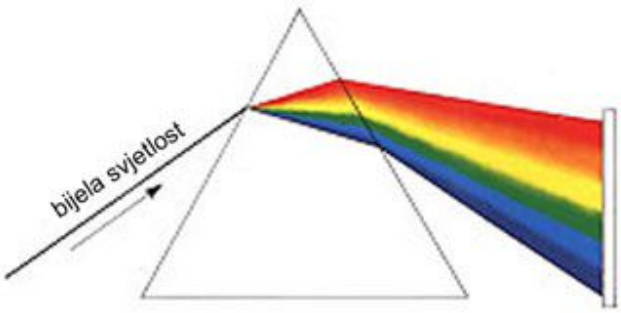
Slika 2: Vincent van Gogh: "Zvjezdana noć", 1889.
(http://likovnakultura.ufzg.unizg.r/images5/vangogh.jpg, 01.11.2017.)

- Konturne (obrisne) crte: ocrtavaju vanjski rub oblika i likova, tj. konturnim se linijama opisuju i odvajaju pojedini oblici na crtežu ili slici.



Slika 3: Henri Matisse: " Labud", 1932.
(http://www.henri-matisse.net/drawings/drbe.jpg, 01.11.2017.)

Boja - odnosi se na dva pojma, prvi označava fizikalnu osobinu svjetlosti, tj. odnosi se na osjećaj koji u oku stvara svjetlost reflektirana od površine materije, dok drugi pojam označava tvar za bojenje koja ima svojstvo obojati bezbojnu materiju. Svjetlost je vrsta elektromagnetskog gibanja, širi se valovima a naše oko ih hvata i oni se u mozgu transformiraju u određeni svjetlosni osjećaj. Zrake svjetlosti su elektromagnetski titraji točno određenih valnih duljina, pa ako svjetlosni titraj neke valne duljine pogodi naše oko, u njemu izaziva točno određeni podražaj koji vidimo, a tumačimo kao žuto, plavo, crveno, itd. Zrake bijelog sunčevog svjetla sastoje se od niza zraka (šarena vrpca), koju nazivamo sunčev spektar boja.



Slika 4: zraka sunčeve svjetlosti pada kroz prizmu, lomi se pod različitim kutovima, a na drugoj strani prizme stvara sunčev spektar boja
(http://www.zlatarna.com/images/slike/disperzija.jpg, 01.11.2017.)

Najpoznatiju podjelu boja i danas prihvaćenu, napravio je njemački fizičar Wilhelm Ostwald. Napravio je krug boja (Ostwaldov krug čistih boja), sa prikazom 12 boja. Na desnoj polovici kruga nalaze se sve žute, narančaste, crvene i grimizne boje, a na lijevoj polovici su zelene, plave, ljubičasto-plave i ljubičaste boje. Boje se unutar kruga dijele na tri grupe: osnovne, sekundarne i tercijarne.

- Osnovne boje – zovu se i primarne, jer se njihovim međusobnim miješanjem dobivaju sve ostale boje: crvena, plava i žuta.
- Sekundarne boje - nastaju miješanjem dviju osnovnih boja (u omjeru 2 : 2), pa su tu: ljubičasta (plava + crvena), zelena (žuta + plava) i narančasta (crvena + žuta).
- Tercijarne boje - okupljaju sve ostale nijanse koje se dobiju miješanjem jedne osnovne i jedne sekundarne boje (u različitim omjerima).

Ostwald je podijelio boje i prema kromatskim svojstvima na kromatske i akromatske. Kromatske boje su sve boje unutar sunčevog spektra, a akromatske boje su crna, bijela i sive.



Slika 5: Ostwaldov krug čistih boja (https://hr.wikipedia.org/wiki/Boja#/media/File:BYR_color_wheel.svg, 01.11.2017.)

Boje se dijele i ovisno o kromatskim svojstvima, pa su prema Ostwaldovom krugu boja podijeljene na slične ili harmonične boje (boje koje su u krugu susjedne, bliske, tj. slične) i različite ili kontrastne, tj. suprotne (boje koje su u krugu nalaze jedna nasuprot drugoj). No, najbolju sistematizaciju kontrastnih svojstava boja je napravio Johannes Itten u knjizi "Umjetnost boje", te ih je podijelio na:

- Kontrast boje prema boji - najjednostavniji je kontrast, jer se upotrebljavaju i uspoređuju samo čiste boje. Najveća je razlika između osnovnih boja - crvena, plava i žuta. Izražavaju najjači kontrast boje prema boji, te zato spadaju pod *kontrast boje prema boji I. reda***.** Jačina kontrasta opada kad upotrebljavamo kombinacije sekundarnih i tercijarnih boja *(kontrast boje prema boji II. i III. reda)*.
- Kontrast svijetlo-tamno – odnosi se na kontrast više boja različitih svjetlosnih vrijednosti, npr. najjači kontrast svijetlo-tamno izražava se kroz crno-bijele odnose.
- Kontrast toplo-hladno - boje mogu utjecati i psihološki, pa neke boje izazivaju osjećaj topline, a neke osjećaj hladnoće. U Ostwaldovom krugu sve se tople boje nalaze na desnoj polovici kruga, a sve hladne boje na lijevoj polovici kruga. Pod tople boje se ubrajaju: žuta, narančasta i crvena, a pod hladne boje: zelena, plava i ljubičasta. Dalje, tople boje se vizualno šire i približavaju, dok se hladne boje vizualno skupljaju i udaljavaju.
- Komplementarni kontrast - najjači je i najsnažniji koloristički kontrast, nastaje kad se u međusobni odnos stave dvije boje, jednu osnovnu boju (npr. crvenu), s jednom sekundarnom bojom koja je dobivena miješanjem dviju osnovnih boja (npr. žuta + plava = zelena). U Ostwaldovom krugu komplementarni parovi stoje jedan nasuprot drugom. Najjača tri para su: žuta-ljubičasta, narančasta-plava, te crvena-zelena.
- Simultani (istodobni) kontrast – pojava je kad naše oko, promatrajući plohu obojanu nekom bojom (npr. žutom), istodobno vidi i komplementarnu boju one boje kojom je ploha obojana (npr. ljubičastom), iako u stvarnosti ta boja ne postoji. To vrijedi za sve boje unutar komplementarnih parova; naše oko samo, sukcesivno, stvara suprotnost viđenoj boji. Znači, naše oko ne vidi doslovno boju koja je pred nama, već ju simultano modificira tražeći joj vizualni par.

- Kontrast kvalitete - dobijemo kad u suprotnost stavimo zasićene, jarke, čiste boje sa mutnim ili zagasitim tonovima koji su nastali degradacijom boja. Kvaliteta boje odnosi se na njezinu čistoću, jarkost i zasićenost, a najintenzivnije su boje sunčevog spektra.
- Kontrast kvantitete - označava odnos veličina dvaju ili više boja. Misli se na kontrast proporcija boje, koliko je koje boje raspoređeno u određenom umjetničkom djelu. Kod određivanja kvantitete boje važno je uzeti u obzir jačinu djelovanja tih boja, a tu jačinu čini intenzitet i veličina obojene mrlje.

Ploha - predstavlja realnost dvodimenzionalnosti, stvorena od širine i dužine. Neophodna je u sljedećim oblicima likovnog izražavanja:

- Slikarstvo – ploha se koristi kao ravnina pri likovnom izražavanju, gdje likovno djelo može biti prikazano likovima (oblicima) ili kao iluzija trodimenzionalnog prostora, korištenjem tehnike prostorne dubine.
- Arhitektura i kiparstvo - ovdje ploha zauzima mjesto vanjskog dijela volumena. Umjesto da služi kao podložak umijeća kao kod slikarstva, ovdje određuje točku dodira volumena i prostora. U arhitekturi predstavlja fasadu i unutarnje stijene, a u kiparstvu vanjski dio volumena. Uz to, sadrži mogućnost zatvaranja prostora, kontrolu prostornih odnosa, te lomljenje plohe (tamo gdje nastaje prostorno tijelo). Nastajanjem pokreta plohe stvorena je još jedna vrsta djela – mobil.

Osnovna svojstva plohe - korijen joj je dvodimenzionalnost, dok karakter plohe sadrži druga obilježja. Ploha može biti ravnina, zaobljena, napeta, izlomljena, nepravilna, geometrijska, obojena, svijetla, tamna, oštrih i/ ili mekanih bridova, mala ili velika, obla i ugla, itd. Likovi plohe također imaju svoje osobine, mogu biti geometrijski (kvadrat, pravokutnik, trokut, višekutnik, elipsa i krug, koji ne sadrže mogućnost pokreta) ili slobodni (oni koji razbijaju normu statičnosti, sadrže u sebi veliku živost i ništa ih ne ograničava).

Primjeri plohe u slikarstvu i kiparstvu:



Slika 6: Joan Miro „Osobe na crvenoj zemlji“ 1938. slobodni oblici (http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/reprodukcije/Miro.jpg, 14.11.2017.)



Slika 7: Joan Miro „Žena i ptica“ 1982., Barcelona, Španjolska (https://en.wikipedia.org/wiki/Joan_Mir%C3%B3#/media/File:Dona_i_Ocell.jpg, 14.11.2017.)

Površina – vanjski je izgled plohe. Površinu plohe može se obrađivati na različite načine pa time poprima određena svojstva. Takvu obrađenu površinu plohe naziva se teksturom (karakter površine). Osnovne vrijednosti teksture su: glatka-sjajna, glatka-nesjajna (mat), hrapava-sjajna i hrapava-nesjajna tekstura. Postoje i stvarne teksture koje se mogu doživjeti opipom, taktilno i vizualno, te imitirane teksture koje nastaju crtačkim ili slikarskim elementima i njihovim likovno tehničkim sredstvima. Takve stvarne teksture uvijek su prisutne u kiparstvu i arhitekturi. Teksturu kod kiparskih i arhitektonskih oblika određuje:

- Vrsta materijala
- Obrada materijala

Isto tako, tekstura na slici ili crtežu može biti stvarna (ovisno o materijalu koji se koristi pri izvedbi djela), te imitirana tekstura gdje se putem slikarskih ili crtačkih elemenata prikazuju glatke, sjajne, mat ili različite hrapave površine. Uz teksturu postoji i faktura koja označava likovnu obradu površine slike. U slikarstvu površina ovisi o načinu nanošenja boje na podlogu. Boja se u slikarstvu nanosi na površinu na dva načina:

- Lazurni namaz – boja se nanosi na podlogu u tankom i prozirnom sloju, te je površina jednolična i glatka.
- Impasto namaz (pastuozni namaz) - boja se nanosi u debelom vidljivom sloju, pa se zato površina slike doima kao niski reljef, tj. kao gruba, hrapava, teksturalna površina.

Volumen - označava razne i bezbrojne prostorne oblike, a kako svaki prostorni oblik ima svoj obujam i volumen se može definirati kao obujam nekog tijela u prostoru. Ako je volumen zbijen i ispunjen nekom tvari, onda se takav volumen naziva i *masa* (kamen, cigla, drvo, itd.). Priroda i čovjek stvaraju volumen, a čovjekovo oblikovanje volumena u likovnom stvaralaštvu je kiparstvo. Kiparstvo se prema stupnju plastičnosti dijeli na punu plastiku i reljef, te ta osnovna podjela označava i osnovna svojstva volumena. Puna plastika oblikuje se u prostoru kao tijelo koje se može sagledati sa svih strana, te se dijeli na kip (statuu) i mobil.

Prema osnovnim likovnim karakteristikama puna plastika dijeli se na:

a) Monolitnu (apsolutnu) masu
b) Udubljeno-ispupčenu masu
c) Prošupljenu masu
d) Plošno istanjenu masu

e) Linijski istanjenu masu

Reljef označava ispupčenja ili udubljenja na plohi, te potpada pod granu kiparstva gdje se volumen oblikuje na plohi, tj. nekoj podlozi. Ovisno o visini izbočenja reljef se dijeli u tri grupe: visoki, niski i uleknuti reljef. Volumen se osim u prostoru, može izraziti i na plohi crtačkim ili slikarskim sredstvima, no to daje samo privid trodimenzionalnog volumena. Privid volumena na plohi može se dobiti grafičkim, tonskim i koloristićkim izražavanjem.

Prostor - podrazumijeva dva pojma: trodimenzionalni prostor i dvodimenzionalni prostor (prostor plohe), što određuje i likovna područja oblikovanja u trodimenzionalnom prostoru i oblikovanje na dvodimenzionalnom prostoru - plohi. Trodimenzionalni prostor je stvarnost u kojoj se krećemo i živimo, te ima tri dimenzije: širinu, visinu i dužinu (dubinu). Smatra se da postoji i četvrta dimenzija, vrijeme, s obzirom da nam je za kretanje kroz prostor i njegovo sagledavanje i doživljavanje potrebno i vrijeme. Volumeni su sastavni dio prostora, jer prostor oblikujemo raznim materijalnim oblicima, te zato volumeni u prostoru i vrijeme kao četvrta dimenzija trodimenzionalnog prostora daju mogućnost definiranja prostora kao odnosa volumena i vremena. Dvodimenzionalni prostor ili prostor na plohi određen je svojom dužinom i širinom, što znači da ploha ima samo dvije dimenzije. No, plohu možemo oblikovati tako da pomoću raznih perspektiva stvorimo privid trodimenzionalnosti, tj. privid prostora. Izražavanjem plošnim načinom može se uspostaviti plošni likovni red - niz ili polje, te se može uspostaviti plošni prostor bez prostornog reda - konglomerat. Pomoću raznih perspektiva (različitih načina prikazivanja) na plohi, stvara se privid trodimenzionalnog prostora. Postoji nekoliko vrsta perspektiva:

a) Vertikalna perspektiva
b) Ikonografska perspektiva
c) Obrnuta perspektiva
d) Geometrijska (linearna) perspektiva
e) Atmosferska (zračna) perspektiva
f) Koloristička perspektiva
g) Poli-perspektiva

U likovnoj je umjetnosti jako bitna kompozicija te njezina načela. Kao što književnici svojim bilješkama započinju pisanje i sastavljanje romana, drama ili putopisa, umjetnici svoja likovna djela započinju skicama. Francuski slikar H. Matisse zapisao je da je kompozicija umjetnost raspoređivanja raznih elemenata kojima slikar raspolaže, da bi izrazio svoje osjećaje. Kazao je: "Za mene je sve u kompoziciji. Zato je potrebno odmah od početka imati jasnu predodžbu o cjelini." (Peić,1971;169). Definicija kompozicije je raspoređivanje likovnih elemenata, te uravnoteživanje različitih odnosa tih likovnih elemenata.

Elementima kompozicije pripadaju:

a) Kontrast

b) Harmonija

c) Ritam

d) Ravnoteža

e) Proporcija

f) Dominacija

g) Jedinstvo

h) Komponiranje

i) Rekomponiranje

Kontrast - označava međusobno suprotstavljanje kvalitete i količine istovrsnih i raznovrsnih likovnih elemenata. Do kontrasta se dolazi kombiniranjem maksimalne razlike veličina, oblika, boja, crta, itd.

Harmonija - označava sklad (međusobna usklađenost dijelova u kompoziciji). Harmonija nastaje kombiniranjem elemenata koji su međusobno slični (npr. po obliku ili boji), pa ona onda razbija kontrast ili ga ublažava.

Ritam - označava ravnomjerno ili pravilno izmjenjivanje likovnih elemenata (srodno gibanje, ponavljanje ili izmjena suprotnosti). Ritam se javlja na razne načine, te može biti pravilan ili nepravilan.

Ravnoteža - označava uravnotežen odnos lijeve i desne strane. Postoje tri vrste ravnoteže: simetrična ravnoteža (pravilna), asimetrična ravnoteža (nepravilna) i optička ravnoteža (a ona ovisi o likovnim elementima).

Proporcija – riječ je latinskog podrijetla, označava razmjer. Međusobni je odnos veličina dijelova neke cjeline i dijeli se na dvije vrste: direktna proporcionalnost (kad raste jedna, raste i druga veličina) i obrnuta proporcionalnost (kad jedna veličina raste, druga veličina pada). U slikarstvu, kiparstvu ili arhitekturi idealni proporcionalni odnos oblika naziva se zlatni rez (odnos veličina gdje se manji dio odnosi prema većem, kao veći u odnosu prema cjelini).

Kod djetetovog likovnog izražavanja često se zna javljati disproporcionalnost, tj. uvećavanje glave u odnosu na tijelo, izduživanje ili skraćivanje ruku i nogu, jer dijete važnost osobe naglašava njihovom veličinom. Jedan je od načina dječjeg likovnog izražavanja, ulazi u djetetov likovni razvoj i sazrijevanje.

Dominacija - znači isticanje, naglašavanje, glavni lik, centar pažnje, itd. Zasnovana je na tome da se osnovni oblik (glavni sadržaj) kompletno razlikuje od ostalih dijelova kompozicije koji su njemu podređeni.

Jedinstvo - označava zajedništvo, pokret i snagu svih elemenata usmjerenih prema jednom cilju. Jedinstvo je ujedinjenje svih likovnih elemenata u cjelinu. Važan je element u likovnom izražavanju, jer treba nastojati povezati sve likovne elemente u jedinstvenu cjelinu, a ostvaruje se zajedničkom formom i materijalom.

Komponiranje - likovni je proces sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji, drugim riječima, sustav likovnih elemenata. Pri komponiranju se stvaraju likovne kompozicije koje ovise o rasporedu likovnih elemenata na plohi ili u prostoru. Postoji više vrsta likovnih kompozicija:

- *Vodoravna (horizontalna) kompozicija* - elementi su poredani vodoravno, prate horizontalu.
- *Okomita (vertikalna) kompozicija* - raspored elemenata poredan je okomito.
- *Dijagonalna kompozicija* - elementi su poredani u smjeru dijagonale.
- *Kružna kompozicija* - elementi su poredani u kružnom slijedu.
- *Piramidalna kompozicija* - raspored elemenata je u obliku piramide (trokuta).
- *Slobodna kompozicija* - slobodan raspored elemenata, oblika i likova.

Rekomponiranje – proces je razlaganja već stvorene kompozicije u plošnom ili prostorno-plastičnom oblikovanju, te zatim njezino ponovno komponiranje razloženim elementima na potpuno novi način, radi stvaranja novog vizualnog sadržaja.

Likovni elementi nalaze se u svim umjetničkim djelima, te se njihovim odnosima stvaraju kompozicije.

(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;19)

Osnovni likovni elementi koji u međusobnim odnosima stvaraju likovne strukture u svim umjetničkim djelima su: veličina, smjer, simetričnost, ponavljanje, alternacija, interval, ritam, red i mjera, preklapanje, prožimanje, proporcije, kanon (pravilo), ravnoteža, jedinstvo, dominacija, statika, kontrast, različita podijeljenost ploha, zlatni rez, itd. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;20).

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;21-22) dalje navode da određeni odnosi likovnih elemenata ne čine konačnu strukturu likovne kompozicije, već složeniju pojavu od elemenata, što znači da se tek uporabom i kombiniranjem tih složenijih odnosa dobiva konačna likovna kompozicija. Likovni se jezik ne može svesti samo na likovne elemente, jer on sadrži i brojne duhovne elemente, kao što su: motiv i tema, materijal-medij, likovna poruka, kreativnost umjetnika, individualne značajke umjetnika, metode oblikovanja, te vremenske, prostorne i socijalne utjecaje. Ti duhovni, kreativni i estetski elementi likovnom izrazu i djelu osiguravaju opstanak kao određeni likovno-estetski znak, jer bez estetskog značenja nema umjetničkog djela. Estetska analiza djela ovisi o strukturi umjetničkog izraza, o iskustvu i estetskoj senzibilnosti promatrača, što znači da u vrijednost umjetničkog djela ulazi i recepcija promatrača, tj. njegov estetski doživljaj umjetničkog djela.

2.2. Likovne tehnike

Da bi mogli realizirati određene likovne ideje potrebni su nam određeni materijali te njihova odgovarajuća obrada, potrebne su likovne tehnike. Pod time se podrazumijevaju materijali kojima se oblikuje, te način upotrebe i oblikovanja materijala.

Prema području rada, likovne se tehnike dijele na:

- tehnike prostornog (plošnog) dvodimenzionalnog oblikovanja

- tehnike prostorno-plastičnog trodimenzionalnog oblikovanja

Tehnike prostorno-plošnog oblikovanja su:

1. **Crtačke tehnike** – postoje suhe i mokre. Suhe tehnike su: srebrenka, olovka, ugljen, kreda, kemijska olovka. Mokre tehnike su: flomaster, te sve ostale tehnike rada s tušem.



Slika 8: Jean Auguste Dominique Ingres „Gđa. Baltrad s kćerkom“, 1836., olovka na papiru (https://hr.wikipedia.org/wiki/Olovka#/media/File:Ingres_-_Mme_Victor_Baltard_%26_sa_fille_Paule.jpg, 20.11.2017.)

2. **Slikarske tehnike -** osnovni likovni element im je boja, koja se na podlogu nanosi u obliku mrlja, poteza ili većih obojenih površina. Isto se dijele na suhe i mokre. Suhe tehnike su: pastel, kolaž, mozaik, vitraj i tapiserija. Mokre tehnike su: akvarel, tempera, freska i ulje.

3. **Grafičke tehnike -** postupci su otiskivanja i umnožavanja crteža pomoću matrice (obrađena ploča pomoću koje se vrši otiskivanje grafičkih listova, odnosno grafika). Matrica može biti od drveta, linoleuma, metala, kamena i drugih materijala.



Slika 9: Hokusai Katsushika „Veliki val kod Kanagawe“ 1823.-1829., drvorez u boji (https://hr.wikipedia.org/wiki/Hokusai_Katsushika#/media/File:The_Great_Wave_off_Kanagawa.jpg, 20.11. 2017.)

Prema načinu obrade matrice grafičke tehnike su:

a) **Visoki tisak** (drvorez i linorez)

b) **Duboki tisak** (bakrorez i bakropis)

c) **Plošni tisak** (litografija)

Tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja dijele se na:

1. **Kiparske tehnike -** posebnost kiparskih tehnika je u strukturi materijala. Kiparski materijali mogu biti dinamični i statični. Dinamični materijali su: glina, plastelin, gips, vosak, itd. Statični su: kamen, drvo, bjelokost, itd. Najvažniju ulogu pri obradi ovih materijala ima kipar. Kiparev odnos prema obradi materijala odlučuje o konačnom izgledu skulpture.



Slika 10: Ivan Meštrović „Zdenac života“, 1905., bronca (https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Zdenac_%C5%BEivota_(Me%C5%A1trovi%C4%87)_1.jpg, 20.11.2017.)

2. **Arhitektura –** umjetnost je gradnje, planiranja, oblikovanja, te izrade najrazličitijih objekata s različitim životnim funkcijama, npr. objekti za življenje, odmor, rekreaciju, obrazovanje, radne djelatnosti, itd. U materijale za arhitekturu ubrajaju se: kamen, opeka, drvo te novi građevinski materijali: staklo, željezo, beton, plastične, sintetičke mase.



Slika 11: Atena, Grčka: „Partenon“
5.st. prije Krista, „Atenska akropola“
(https://en.wikipedia.org/wiki/Parthenon#/media/File:The_Parthenon_in_Athens.jpg, 20.11.2017.)

Većinu navedenih materijala djeca mogu koristiti, ovisno o njihovim dobnim, tj. razvojnim mogućnostima. Izbor materijala i tehnika u likovnom izražavanju ovisi i o mnogim drugim elementima.

Kako bi djeca mogla upotrebljavati određene materijale pri likovnom izražavanju, važno je da im sam materijal ne pruža otpor. Materijali za crtanje trebali bi biti meki, slikarski materijali se moraju razrjeđivati bez teškoća i lagano nanositi na podlogu. Kad dijete upotrebljava boje treba imati dvije posude za vodu, jedna služi za nanošenje vode kistom na boju i zatim na podlogu, a druga posuda služi za pranje kista po potrebi.

Grafičke su tehnike zahtjevnije od crtačkih i slikarskih tehnika, jer grafičke zahtijevaju upotrebu alata kao što su škare, tu su tehnike otiskivanja i preše u grafici, batik, itd. Kod njih je najvažnija pozornost odgojitelja u radu s djecom. Pri likovnom izražavanju važno je i da odgojitelj zaštiti namještaj i odjeću od mogućnosti prljanja bojama, tekućinama, itd. Isto je važno da se pri likovnom izražavanju djece rane i predškolske dobi rabe predmeti, materijali i pribori posebno oblikovani i primjereni navedenoj dobi.

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;19) navode da se u metodici likovne kulture također interpretira primjerenost materijala djeci i u odnosu na njihovu pedagošku vrijednost. Tako se u dječjim vrtićima koriste slikarski materijali i kistovi koji omogućuju djeci lako pokrivanje podloge na kojoj oblikuju svoju likovnu ideju. Poticanje slobodnog likovnog izraza traži određeni format, kist i boju. Razvoj preciznosti i motorike prstiju ostvaruje se radom s materijalima koji ostavljaju tragove tankih crta, dok se motorika prstiju i šake potiče uporabom gline (glinamola, plastelina, fimo mase) i kaširanog papira. U tom slučaju i izbor tema treba biti odgovarajući.

2.3. Likovni motivi i teme

Sve što možemo vidjeti okom ili zamisliti maštom može biti likovni motiv.

(Peić M., 1971;183)

Želja za estetskim prikazivanjem nekih irealnih, realnih i konkretnih motiva može biti povod likovnom oblikovanju, takvo poticanje likovnog stvaralaštva naziva se motivom ili temom.

Termin **motiv** u teoriji likovne umjetnosti uobičajeno se upotrebljava za širi pojam. Pod motive može se nabrojati ove: *portret* (prikaz određenog ljudskog lika), *autoportret* (prikaz samog umjetnika), *grupni portret* (prikaz više konkretnih likova), *polufigura, figura, akt* (nago ljudsko tijelo), *figuralna kompozicija* (prikaz nekog događaja s više ljudskih figura), *žanr-scena* (prikaz događaja iz svakodnevnog života), *povijesni motiv, animalistički motiv* (prikaz životinja), *interijer* (prikaz zatvorenog prostora s figurama ili bez njih), *mrtva priroda* (definirana objektima koji se prikazuju - cvijećem, predmetima na stolu, itd.), *krajobraz,* itd.

Nasuprot terminu motiv (koji je širi pojam), postoji termin **tema**, koji se upotrebljava kao uži pojam. Tema označava konkretnu oznaku (naslov rada) prikazanog motiva na umjetničkom djelu: *ime portretirane osobe, ime određenog grada, „Suncokreti“* (kao tema mrtve prirode), „*Mladi bik“* (kao animalistička tema), itd.

Tema i motiv umjetničkog djela najčešće odražava stvarnost koju umjetnik živi i način na koji je doživljava. Njegovo prikazivanje stvarnosti ovisi o individualnosti i vlastitom stilu, te je tako stvarnost prikazana na različite načine.



Slika 12: Pablo Picasso: „Gospođice iz Avignona“, 1907.
Motiv: Pet ženskih aktova s mrtvom prirodom
Tema: „ Gospođice iz Avignona“

(http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/cubism/images/PabloPicasso-Les-Demoiselles-dAvignon-1907.jpg, 29.11.2017.)

3. Likovna umjetnost

Likovna umjetnost pripada grani umjetnosti koja se služi likovnim znacima kako bi mogla izraziti ideje i emocije. Postoji u svim društvima, a obično se stječe usvajanjem likovnih vrijednosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa.

Likovna je umjetnost produkt estetske aktivnosti čovjeka kojom nastaje estetski oblikovan izraz (umjetničko djelo). Ta umjetnost je aktivnost koja ima za cilj prenošenje estetski vrijednih poruka ostvarenih u likovnim djelima, na druge ljude. Svi su ljudi subjekti likovnih procesa jer u njima sudjeluju kao stvaratelji ili korisnici, znači da je likovna aktivnost oblik estetskog komuniciranja među ljudima, koja ima svoje specifičnosti u odnosu na druge načine komuniciranja. Likovna aktivnost postoji od nastanka ljudskih zajednica i cilj joj je obogatiti ljude duhovnim i humanim vrijednostima. Likovna umjetnost sastoji se od različitih likovnih područja: crtanja, slikanja, grafike, kiparstva, dizajna, vizualnih komunikacija, arhitekture, urbanizma i hortikulture.

Umjetnost je (za razliku od znanosti koje objektivno proučavaju stvarnost) subjektivna, odnosi se na konkretnu situaciju, otvorena je i slojevita, pa tako različiti ljudi estetske poruke primaju i doživljavaju na različite načine.



Slika 13: Van Gogh, V. Dvanaest suncokreta u vazi, Umjetnički odnos prema prirodnoj pojavi, slika je u jarkim žutim bojama koje sugeriraju toplinu sunca (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;14)



Slika 14: Suncokret, znanstveni prikaz biljke. Nastoji se objektivno i parcijalno objasniti struktura cvijeta suncokreta (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;14)

Svako je umjetničko djelo različite kvalitete, ovisno o stupnju kreativnosti umjetnika koji je ostvario likovno djelo. Umjetnička djela fizički su dostupna svim ljudima, no, jedino čovjek koji je likovno senzibiliziran te ima visoki stupanj likovne kulture i likovnog iskustva, može u potpunosti doživjeti umjetničke vrijednosti. Onaj koji to može doživjeti sam sebe estetski i duhovno obogaćuje. Osnovna svrha likovnih djela je senzibiliziranje za vrijednosti, čime se ostvaruje kvalitetnija osobnost i podiže kvaliteta samog života.

Pravi likovno-oblikovni proces uvijek je kreativan, poseban i originalan, te zato subjektivnost likovnog djela proizlazi iz individualnog procesa nastajanja likovnog djela, jer umjetnik pri stvaranju izražava svoju subjektivnu osjetljivost, postupke stvaranja, te svoje posebne osobine i stajališta. Kao što je već navedeno, pošto je umjetnost subjektivna, ne prikazuje punu objektivnu stvarnost već umjetnikov odnos prema toj stvarnosti. Likovnom umjetnošću prikazuju se nečije ideje i vjerovanja, stajališta i gledišta, ovisno o umjetnikovoj individualnoj osjetljivosti i odnosu prema stvarnosti.

Umjetnost je ponekad dokumentarna, kritična prema nepravdama, uključena na planu religije ili ideologije. Često je ukrasna, povezuje se s funkcijom predmeta ili prostora, ponekad vraća čovjeka na svoje iskonske izvore, čini ga svjesnim opasnosti jednostranog mišljenja i postupaka, itd., no u svim slučajevima koristi likovna sredstva. Vrednovanje likovnog djela, svih njegovih razina; proizlazi iz složenosti likovne strukture koja je u sebi zadržala mnoge ljudske aktivnosti: spoznavanje, igru, stvaranje, rad, vrednovanje, komunikaciju, itd., u koje se projektiraju elementi općeg, materijalnog, individualnog i povijesno-društvenog fenomena. Tako se ova složenost prepoznaje u elementima, slojevima svakog umjetničkog djela (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;15).

Pri stvaranju likovnog djela nije važno kojim sredstvima se ono ostvaruje, već kako iza tih sredstava uvijek stoji kreativan čovjek, te se uvijek ostvaruje estetska struktura koja djeluje na druge ljude, na promatrače.

Prema autorima Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;15) odgojitelj koji želi djecu upoznati s likovnom umjetnosti treba im približiti svu složenost likovnog fenomena, znači da im mora postupno objasniti sve elemente i pojavnosti likovne umjetnosti, ne samo jednu od njih, naravno, na djeci prihvatljiv način. Nije dakle dobro svesti likovno djelo samo na motiv, procjenjujući ga kao vrijedno i lijepo; nije dobro objašnjavati djeci samo likovni jezik, a zanemarivati likovno-kreativne sposobnosti ili metode oblikovanja pojedinog umjetnika, itd.

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;15) također navode kako se složenost likovnog djela može analizirati kroz ove tri cjeline:

1. Materijalna egzistencija likovnog djela (fizička realnost likovnog djela):

- Motiv ili povod

- Materijal ili medij

- Oblikovna struktura

- Likovna poruka

2. Kvalitete koje u djelo unosi umjetnik:

- Likovna kreativnost

- Individualnost umjetnika

- Metoda oblikovanja

3. Kvalitete koje u djelo unose promatrači:

- Utjecaj vremena (stil i pravac)

- Utjecaj geografskog prostora (nacionalne i regionalne značajke)

- Utjecaj socijalnih faktora

3.1. Pristup likovnom djelu

Kad govorimo o umjetnosti, ne misli se samo na likovnu umjetnost, već i na književnost, muziku, glumu i ples. Književnost kao sredstvo izraza koristi riječ, muzika zvuk, gluma riječ i kretnju, a ples koristi pokret kao sredstvo izražavanja. Oblik je sredstvo izražavanja likovne umjetnosti. Kao što je već navedeno, postoji više vrsta likovnog izražavanja: slikarstvo, kiparstvo, grafika i arhitektura. Vrste likovnog izražavanja međusobno se razlikuju u tome što svaka ima svoja originalna sredstva izražavanja. U slikarstvu je temeljni izraz crta i boja, tj. ploha, znači da se slikarstvo izražava dvodimenzionalno, tj. to je plošno likovno izražavanje. Kiparstvo i arhitektura razlikuju se od slikarstva, jer su trodimenzionalni, te je sredstvo njihovog izražavanja volumen. Naravno postoje i slikarski postupci gdje se raznim likovnim izražavanjima (crtom, bojom, svjetlom, itd.) nastoji stvoriti privid volumena na slici, no unatoč tome slikarstvu je i dalje osnovni izraz ploha. Isto pravilo vrijedi i za kiparstvo te arhitekturu, koji isto ponekad u svojim djelima naglašavaju plohu ili crtu, a ne volumen. No, oni su i dalje u osnovi umjetnost volumena.

Te pojave da se slikarstvo želi služiti elementima kiparstva, a da se kiparstvo želi služiti elementima slikarstva, te arhitektura elementima i slikarstva i kiparstva zajedno, jedan je od dokaza o jedinstvenosti svijeta likovnih umjetnosti (Peić, 1971;7).

Temeljem svih likovnih umjetnosti smatra se *crtež*, što dokazuje i samo dijete, jer dijete crtežom započinje svoj likovni govor. Crtežom je započela i povijest umjetnosti od samih početaka čovječanstva, crtež je temelj likovnih pogleda na svijet od početaka (npr. umjetnost prapovijesti - crtanje po zidovima spilja). Slika se razlikuje od crteža po tome što je osnova crteža crta, a u slikarstvu je to boja. Naravno, to ne znači da se slika ne može temeljiti na crti ili crtež na boji, jer se često međusobno isprepliću i zajedno surađuju. Kad je u kiparstvu i arhitekturi crtež u prvom planu to je linearno rješenje. Djeca započinju svoj plastični govor postupkom u kojem se naglašavaju crte, kao u vrsti kiparstva u kojoj je glavni cilj naglašavanje plohe, u reljefu.

Likovne umjetnosti jesu umjetnosti oka ili vizualne umjetnosti. Oko je osnovni organ pomoću kojeg likovni umjetnici doživljavaju i izražavaju ono što su doživjeli. Upoznati se sa slikarstvom, kiparstvom i arhitekturom znači upoznati se sa životom oka, naročito njegovim životom vezanim za čovjekov osjećajni svijet. Vidi se da su slikar, kipar i arhitekt zapravo umjetnici koji osjećaju i stvaraju pomoću oka (Peić, 1971;8).

Likovno djelo (slika, skulptura ili zgrada) u principu je kao čovjek sastavljen od materijalnog i psihičkog djela. Često osoba koja proučava umjetničko djelo želi odmah spoznati tajnu njegovog psihičkog dijela, bez prethodnog upoznavanja osnovnih elemenata fizičkog dijela. Likovno djelo je kao i sam čovjek, tek kad temeljito upoznamo fiziologiju čovjeka možemo proučavati njegovu psihologiju. Isto vrijedi i za likovno djelo jer pokazuje svoju dušu samo onome koji upozna i njegovo tijelo. Tijelom likovnog djela smatra se sve ono što je materijalno u njemu, što su: crtački, grafički, slikarski, kiparski i arhitektonski materijal, oruđe kojim se materijal obrađuje i ostala tehnička pomagala koja sudjeluju prilikom formiranja materijalnog dijela likovnog izraza. Svaki likovni materijal i alat ima svoju ćud ili volju, te likovni umjetnik odabire onaj materijal koji svojim karakterom odgovara onome što umjetnik želi likovno izraziti.

Za čovjeka koji se želi likovno izraziti, važno je da se upozna sa specifičnostima likovnih materijala i njihovom likovnom zvučnosti, jer čovjek koji nema osjećaj za uživanje u specifičnoj ljepoti pojedinih likovnih materijala ima slabo razvijen vizualni sluh.

Kad se gledatelj osposobi da opaža razliku u specifičnostima likovnog materijala, onda će mu isti motiv, npr. breskva slikana akvarelom, pastelom i uljem, vizualno zvučati kao jedna partitura odsvirana na tri različita instrumenta (Peić, 1971;11).

Psihičkim dijelom likovnog djela smatraju se elementi likovnog duha koje je umjetnik unio u svoje likovno djelo, a u to ulaze: likovni osjećaj crte, boje i volumena, simetrija, proporcija, ritam, itd. Smatraju se regulatorima sistema likovnog jezika koji umjetniku omogućuju da stvara redom, a likovnom gledatelju da gleda tim redom. Gledatelj koji ima senzibilizirano oko za instrumentaciju likovnog materijala i osjeća ulogu svih materijalnih faktora koji utječu na obradu tog materijala, te u isto vrijeme ulazi i u psihički dio likovnog jezika, na putu je da razumije ono što je najbitnije u likovnom djelu, što je likovni tekst.

Likovni tekst je najbitniji dio likovnog djela i njegovog razumijevanja, jer je umjetnički govor crte, boje i volumena, označava početak i kraj, te je jedini umjetnički smisao likovnog djela. To znači da za potpuno razumijevanje i osjećanje umjetničkih djela nije dovoljno znati samo proučavati motiv likovnog djela, već treba shvatiti da se umjetnici služe motivom kako bi mogli stvoriti likovni tekst. Likovno djelo je kvalitetno samo kad u likovnom tekstu nadvlada motiv, u suprotnom je likovno djelo nekvalitetno. Umjetnik u sam likovni tekst unosi cijelog sebe, te je njegovo umjetničko djelo izraz svih elemenata koji komponiraju njegovu ljudsku i umjetničku ličnost. Umjetnost je društveni fenomen, pod čime se misli na snažan utjecaj

društva u kojem umjetnik živi i likovno stvara. Utjecaj društva i vrijeme u kojem pojedini umjetnik stvara vidi se ne samo u izboru motiva, već i u društvenoj strukturi koja se transponira u likovnom tekstu: u strukturi i temperaturi crte, boje i volumena. Da bi bili u mogućnosti čitati i razumjeti likovne tekstove određene društvene epohe, treba poznavati karakter te epohe i njezinu ličnost.

Veličina i bit likovne umjetnosti je mogućnost da u likovni destilat vizualnog svijeta: u crtu, boju i oblik - konzervira ljudski osjećaj i da ga preko likovnog teksta otkriva ljudima koji ga znaju likovno čitati (Peić, 1971;13).

3.1.2. Promatranje likovnog djela



Slika 15: Djeca u muzeju; promatranje i analiziranje umjetničkog djela (https://museumquestionsdotcom.files.wordpress.com/2015/02/children-in-museum-raising-hands.jpeg?w=640 , 27.12.2017.)

Likovno promatrati isto je kao i čitati u književnom smislu, likovno čitati znači biti sposoban čitati likovni tekst, likovni osjećaj izražen crtom, bojom i oblikom. Važno je da se kod promatranja i proučavanja umjetničkog djela likovni tekst odvoji, očisti od motiva, što često nije lako jer likovni tekst ponekad zna biti zatrpan likovnim motivom. No, ako je umjetničko djelo kvalitetno i stvarano na način mnogih velikih majstora figurativnog slikarstva, može se primijetiti da su oni uvijek pazili da ne bi opteretili svoj likovni tekst motivom, već je on bio izravniji, intenzivniji i uočljiviji. Ono što se pokušava pojasniti je da se umjetničko djelo ne smije ocjenjivati prema motivu, već jedino po likovnom tekstu: po emocionalnoj snazi govora linija, boja i oblika.

Zato pri promatranju likovnog djela treba naglasiti kao osnovno i bitno: Okom treba očistiti sliku i kip od svega što nije likovni test i usmjeriti pogled isključivo i samo na govor crte, boje i oblika (Peić, 1971;229).

Tek kad možemo odvojiti likovni tekst od motiva, sposobni smo likovno gledati i čitati, jer tada promatramo čisti govor harmonije crta, boja i oblika. Takav likovni govor nema veze sa sirovom prirodom, simbolikom, te često nema veze niti s motivom. Kako bi pojedinac bio u mogućnosti što bolje likovno čitati i gledati umjetničko djelo, važno je da ga se počne likovno osposobljavati već od malih nogu.

U likovnoj kulturi jedna je od zadaća roditelja, odgojitelja i učitelja naučiti kako gledati umjetničko djelo, te ponavljanjem i uspoređivanjem proizvesti kod djeteta duhovno stanje i naviku, da djelo shvati, uživa u njemu, te se tako napoji (inspirira) idejom koja je oživotvorena slikarskim ili prostorno-plastičnim izrazom (Petrač, 2015;29).

Djeca usvajaju likovne vrijednosti putem razgovora o likovnom djelu, te razvijaju sposobnost percipiranja, prepoznavanja osnovnih likovnih pojmova (slika, slikar, crta, boja, itd.) i postaju svjesni doživljaja koje pobuđuje umjetničko djelo. Djeca otkrivaju umjetničko djelo promatranjem i analiziranjem djela na razini tematskog sadržaja, motiva. Prepričavaju tematski sadržaj, promatraju i analiziraju umjetničko djelo s aspekta likovnog jezika, tj. analiziraju likovne forme. Bit umjetnosti nalazi se u analizi likovne forme, te označuje kako su određeni tematski sadržaji likovno shvaćeni i obrađeni. Pred djecom se umjetničko djelo najčešće analizira na razini tematskog sadržaja, rijetko se pristupa analizi forme i usvajanja likovnog jezika. Budući tematsko-sadržajno sagledavanje prevladava u odgojno-obrazovnom procesu, umjetničko djelo često se ne može posve razumjeti i doživjeti. Pa tako npr. umjetničko djelo apstraktne koncepcije nema prepoznatljiv tematski sadržaj, jer sadrži čiste elemente likovne forme. Kod djece to zna stvarati probleme, jer ona ne znaju gledati takve vrste umjetničkih djela, pa se često javljaju reakcije čuđenja. Da do toga ne bi došlo, kod rada s djecom važno je uključiti i analizu forme koja bi trebala biti u ravnopravnom odnosu s tematskom analizom.

Dijete upoznaje predmet uočavajući njegove osnovne oblikovne elemente, onda ga imenuje; pa ako se pred djetetom nađe neki likovni element, na njegovo pitanje treba odgovoriti konkretno. Na taj način dijete je uočilo, prepoznalo i imenovalo likovni element (Petrač, 2015;30).

3.1.3. Analiza likovnog djela

Kako bi mogli kvalitetno i u potpunosti analizirati određeno likovno-umjetničko djelo, potrebno je vladati likovnim jezikom i temeljnim stilskim odrednicama.

Analiza likovnog djela sastoji se od četiri slijedeće analize:

- Tematska analiza
- Likovno-jezična analiza
- Likovno-tehnička analiza
- Stilska analiza

Tematska analiza - odnosi se na interpretaciju tematskog sadržaja likovnog djela i obično se potiče naputkom: Odredi i opiši temu i motiv slike. Stupnjevi proučavanja tematskog sadržaja ovise o dubini tematske analize koju činimo s djecom određenog uzrasta. Pod to spadaju:

- Predikonografski opis - primarno značenje; nabrajanje svega što se može vidjeti, opisivanje koje ne podrazumijeva objašnjenje, nabrajanje vidljivih činjenica.
- Ikonografski opis - sekundarno značenje; odnosi se na prepoznavanje teme, motiva, likova, predmeta, prostora, itd.
- Ikonografska interpretacija - tercijarno značenje; označava suštinsko, pravo značenje tema, motiva, likova; poznavanje kulture, religije, svakodnevnice.
- Ikonološka interpretacija - otkriva znanstvene, društvene, vjerske i filozofske utjecaje na umjetničko stvaranje; daje dublje značenje umjetničkog djela koje umjetnik nije zamislio, a sadržano je u djelu.

Likovno-jezična analiza - odnosi se na poznavanje i prepoznavanje likovnog jezika, zadatak joj je uočiti, vidjeti, prepoznati i opisati likovno-jezični sadržaj, likovne kompozicijske elemente crteža, slike, skulpture, građevina, itd. Dijeli se na:

I. Temeljni elementi analize slikarskog djela:
   - *Vrsta slikarskog djela:* samostalno djelo, oltarno (diptih, triptih, poliptih), zidna slika, itd.
   - *Elementi forme (likovni jezik):* vrste crta i boja, svojstva boja i kontrasti boja; privid osvjetljenja i privid volumena, itd.
   - *Kolorit slike*: djelovanje svih boja (tople, hladne, čiste, snažne, itd.)

- *Projekcija prostora i volumena*: plošni prikaz, trodimenzionalni prikaz, modelacija volumena, vrste perspektiva, itd.
- *Vrsta osvjetljenja*: difuzno, direktno, zaklonjeno, intenzitet svijetlosti, kontrasti svijetlosti i tame, itd.
- *Analiza kompozicije i kompozicijskih odnosa*: prepoznati i opisati vrstu kompozicije, odnos likovnih elemenata, itd.

II. Temeljni elementi analize kiparskog djela:

- *Vrsta kiparskog djela:* statua, reljef, mobil; samostalno, vezano uz arhitekturu, itd.
- *Elementi forme:* volumen i prostor (odnos mase i prostora), ploha (ravna, zakrivljena, zaobljena, itd.), faktura (glatka, hrapava, itd.), boja, itd.

III. Temeljni elementi analize arhitekture:

- *Tlocrt:* uzdužni ili centralni tip; latinski i grčki križ, itd.
- *Konstruktivni elementi:* stijene, stupovi, stubovi, stupci, ravan strop, križni svod, itd.
- *Fasada:* geometrijski ili opći oblik, koliko katova, oblik prozora, kruništa, vrata, itd.
- *Dekorativni elementi:* boja fasade, vijenci, spojnice, rustike, itd.

Likovno-tehnička analiza - cilj je prepoznati i opisati likovnu tehniku i tehničke postupke:

- Likovna tehnika: slikarska (tempera, akvarel, itd.), vrsta podloge, kiparska (kamen, drvo, glina, itd.), arhitektonska (građenje kamenom, ciglom, staklom, betonom, itd.)
- Vrsta fakture: način putem kojeg umjetnik tretira površinu djela, tako npr. slikar potezima kista (lazurno, pastuozno, mrljama, itd.), kipar može ostaviti vidljive tragove prstiju pri modeliranju, tragove dlijeta pri klesanju, itd.

Stilska analiza – odnosi se na cjelokupno prepoznavanje formalnih karakteristika likovnog govora određenog razdoblja, pravca, stila, skupine umjetnika ili pojedinog umjetnika. Tu su:

- Stilovi pojedinih razdoblja: prapovijesni, antički, srednjovjekovni, itd.
- Nacionalni i lokalni stilovi: talijanska renesansa, renesansa na sjeveru, renesansa u Dalmaciji, itd.
- Stilovi pojedinih pravaca: analitički, sintetički kubizam

- Osobni stilovi: M. Chagall, F. Kahlo, J. Pollock, itd.
- Čisti stil, srodnost s poznatim stilom ili mješavina stilova
- Vrijeme nastajanja i trajanja stilova, pravaca, faza
- Navesti ime autora analiziranog djela, naziv djela i njegova glavnoga djela

3.1.4. Likovna poruka

Bit likovnog djela jest prenijeti na promatrača određenu likovnu poruku kao smisao svoje egzistencije.

(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;23)

Kao što je već rečeno, estetska poruka je otvorena i subjektivna, znači da je svaki pojedinac doživljava na različiti način, a takvo što se teško može verbalno objasniti. Razlika je između znanstvenih, društvenih i estetskih poruka, po tome što je znanstvena poruka potpuna i do kraja jasna, društvena je djelomično potpuna, a estetska poruka je otvorena i može se tumačiti na razne načine. Time nisu utvrđene konkretne značajke estetskih poruka, već samo razlike. Kod estetskih je poruka važan utjecaj velikog broja likovnih elemenata i njihovih odnosa kao nositelja estetskih značenja, koje pojedinac koji proučava likovno djelo treba protumačiti, estetski doživjeti, te se to definira adekvatnim jezičnim iskazom. No, teško je to objasniti riječima, pa se estetsko-likovna poruka mora shvatiti kao doživljaj, osjećaj koji se ne može do kraja artikulirati riječima, već samo nepotpuno opisati. U književnosti, filmu ili glazbi neka raspoloženja poput napetosti, intime, fantastičnosti, radosti, mašte, itd., jezično se mogu objasniti u tim vrstama umjetnosti, a mogu se i likovno izraziti. No dosta raspoloženja pobuđenih umjetničkom porukom stručnjaci nisu ni dan danas uspjeli definirati i objasniti. Zato svaki pojedinac promatra djelo i upotrebljava svoja likovna iskustva i stečena bogatstva likovnog doživljaja.

Svako djelo ima svoju posebnost i mora se promatrati na poseban način.

(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;23)

4. Razvoj likovne umjetnosti kroz povijest

Likovna umjetnost prisutna je u ljudskoj civilizaciji od početka, te se zajedno s čovjekom razvija kroz čitavu povijest čovječanstva. Znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem likovne umjetnosti kroz povijest naziva se *Povijest umjetnosti.* Proučava odnose među pojedinim umjetničkim djelima, život i stvaralaštvo umjetnika, opisivanje, analizu i valorizaciju sadržaja i oblika umjetničkih djela, itd.. Umjetnička djela često su povijesni izvori pomoću kojih saznajemo o kulturi, svjetonazoru, svakodnevnom životu i važnim povijesnim događajima nekog razdoblja. Kao što je već navedeno, mijenjanjem odrednica čovjekovog života mijenjala se i umjetnost. Zato umjetnost možemo podijeliti na različita razdoblja, stilove i pokrete.



Slika 16: životinje; Spilja Lascaux u Francuskoj, oko 13,000 pr.Kr. (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Lascaux_painting.jpg, 06.01.2018.)

Umjetnost počinje još u prapovijesno doba, prije 5000 godina. Razdoblje prapovijesti dijelimo na paleolitik, mezolitik i neolitik. Iz tog vremena većinom se pronalaze ukrašeni uporabni predmeti, te različite figure u oblicima čovjeka i životinja. Pronađena su različita oruđa i oružja, koje je čovjek izrađivao od prirodnih materijala (kamen, drvo, kosti, itd.) koje bi pronašao u prirodi. Unatoč tome što u začecima povijesti pismo nije bilo razvijeno čovjek je oslikavao svoje dojmove iz života na zidovima špilja. Oslikani motivi na zidovima špilja najčešće su prikazivali lov.

Nakon prapovijesnog razdoblja, ljudska civilizacija, kultura i umjetnost sve se više razvija uz pojavu pisma, bronce i željeza. Počinje razdoblje promjena koje su se izmjenjivale sve bržim tokom, počevši od civilizacija kao što je Mezopotamija i Sumer. U Mezopotamiji se počinje širiti gradska kultura, grade se utvrde i hramovi od cigli, pojavljuje keramika, a u središtima najstarijih gradova nastaju prvi obredni objekti - hramovi (zigurati). Mezopotamiju kasnije pokoravaju Sumerani, koji su osnivali gradove-države, umjetnički obrađivali bakar, cink i zlato, te se kod njih razvija slikovno pismo iz kojeg nastaje klinasto pismo. Na daljnji razvoj umjetnosti i civilizacije veliki utjecaj imala je staroegipatska umjetnost i kultura. Pojavljuju se prve piramide, a osnovno načelo na kojem počiva egipatska umjetnost je "Ljudski život je prolazan, ali spomenici traju vječno". Tako je egipatska umjetnost postavila velike norme poput monumentalne arhitekture, vrlo strogu simetriju i plošno slikarstvo strogih pravila, itd.



Slika 17: Imhotepova stepenasta piramida faraona Džosera u Sakkari, 2630.-2611. pr. Kr. (http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/41/Cour_du_Heb_Sed.jpg/600 px-Cour_du_Heb_Sed.jpg, 06.01.2018.)

Važno je spomenuti antičku civilizaciju i kulturu, te naročito njihove velikane Platona, Aristotela, Sokrata, itd. Antička kultura i njezini mislioci bili su velika inspiracija mnogim umjetnicima, filozofima, političarima i književnicima, u potpunosti su promijenili sliku i svijest čovjeka o njegovom položaju u svijetu. Počinje se razumijevati i cijeniti umjetnost, ljudi postaju svjestni svoje kulture i počinju sebe stavljati u središte svijeta. Antička umjetnost i kultura imala je veliki utjecaj i na tadašnje Rimsko carstvo. No, antički svjetonazor i utjecaj koji je imao na tadašnju rimsku kulturu i civilizaciju doveo je i do raskola same crkve na istočnu i zapadnu (duhovni i svjetovni ciljevi sukoba).

Srednjovjekovna umjetnost prvi procvat doživljava u vrijeme prvog europskog stila - romanike, stila koji je povezao nasljeđe rimske gradnje s novim motivima. Tijekom romanike došlo je do razvoja arhitekture, kiparstva i slikarstva, te je umjetnost srednjeg vijeka prvenstveno bila vezana uz kršćanstvo, izgradnju crkava i pratećih djela s kršćanskim motivima. Samostani postaju središte kulturnog i umjetničkog života.



Slika 18: katedrala Sv.Stošije u Zadru, 13.st., trobrodna katedrala s izraženom rozetom (https://hr.wikipedia.org/wiki/Likovna_umjetnost_u_Hrvatskoj#/media/File:Sveta_Stosija_Zadar_front.jpg, 06.01.2018.)

Razvijeni srednji vijek obilježen je gotikom, te u ovom razdoblju dolazi do procvata gradova, koji postaju bogatiji, kićeniji. Ljudi teže istraživanju novih odnosa prema čovjeku i prirodi, grade se monumentalne zgrade, kiparstvo postaje prostorno i pojavljuju se svjetovni motivi u slikarstvu.

Razdoblje koje dolazi je renesansa, u čijem centru je sam čovjek. Renesansa, riječ koja označava preporod ili ponovno rođenje, u središte svega stavlja čovjeka i njegovu prirodu, njegovo tijelo i anatomiju koja se počinje detaljno proučavati. Preporod se događa u svim područjima: umjetnosti, astronomiji, gospodarstvu, književnosti, itd. Ponovno postoji interes za klasičnu umjetnost, te se umjetnici vraćaju tehničkom savršenstvu antike i u tom stilu izrađuju djela s kršćanskim motivima, ali i motivima iz klasične mitologije, te čovjekovog stanja općenito. Čovjek je predstavljen kao univerzalno i svestrano biće.



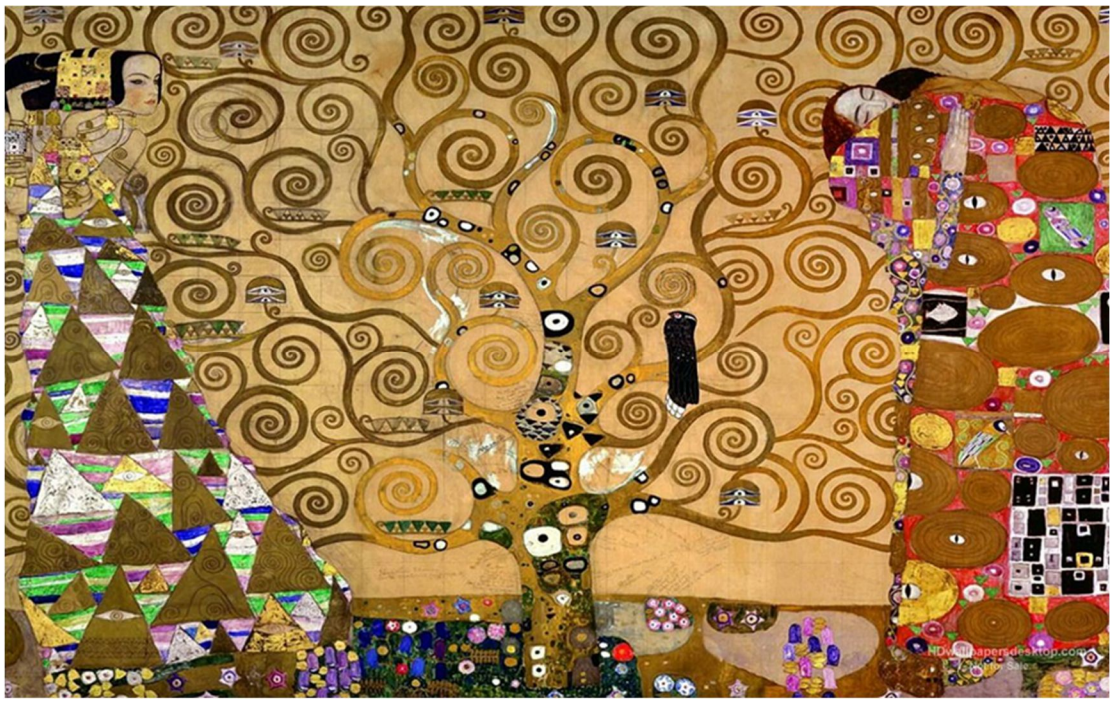
Slika 19: Rafael, Atenska škola, 1509.-1511., freska u Vatikanu
(https://hr.wikipedia.org/wiki/Renesansa#/media/File:Raffael_058.jpg, 07.01.2018.)

Razdoblje od 14. do 16. stoljeća u umjetnosti je nazvano barokom. Nastao je u Rimu, u središtu katoličke crkve. Znanost dobiva novu ulogu, važno je Newtonovo otkriće spektra boja i Keplerova potvrda o elipsastim putanjama planeta. Slikari pomoću svijetla i sjene stvaraju drastične kontraste, a kipari prikazuju likove u dinamičnijim pozama**.** Razdoblje baroka može se gledati kao razdoblje zatišja, jer se tada ne događaju velike promjene u povijesti. No to zatišje nije dugo trajalo jer već u 18. stoljeću dolazi do velikih i važnih promjena u civilizaciji.

U 19. stoljeću dolazi do naglog razvoja industrijske revolucije, te time napreduje znanost i pojavljuju se građanske revolucije, a kao reakcija na sve to javljaju se pravci koji se ili bune

protiv racionalnosti, reda i društva (romantizam) ili ga prihvaćaju (realizam). Za vrijeme ovog razdoblja ljudi počinju puno više ulagati u razvoj strojeva i tehničkih izuma, te se vidi i veliki napredak u razvoju prometa. Zbog sve većeg razvoja i napretka tehnike, urbanizacija postaje masovnija i ljudi počinju pridavati sve više vjere i nade u strojeve. Međutim, pošto je čovjek strojeve počeo promatrati kao božanstvo, vjeru, religiju i Boga sve je više počeo potiskivati. Zbog takvog stajališta čovjek je zaboravio vrijednost svog vlastitog duha i vrijednost svojih ruku i čovječanstva, a to se najbolje pokazalo u čovjekovoj zabludi da će industralizacija riješiti svaki njegov problem egzistencije, međutim dogodilo se suprotno od toga jer je pored strojeva čovjek ubrzo postao nevažan i bespomoćan. Strojevi su zamijenili radnu snagu čovjeka, a pouzdanje u njih zamijenio je strah. Ljudski duh se ubrzo toliko uznemirio te je čovjek zbog toga prestao raditi na napretku stvaralaštva i počeo je raditi na rušenju postojećih sustava i svega na čemu je društvo do tada počivalo, uključujući vlasti i gospodarstvo.

Pokrenuta je građansko-demokratska revolucija u nadi da će svijet ponovno trebati radnu snagu. Bila je poput ponovnog buđenja kolektivne svijesti, a rezultat toga je Deklaracija o pravima čovjeka. Od 19. stoljeća više ne vlada samo jedan stil ili pravac, već nastaje mnogo stilova koji paralelno imaju utjecaj u isto vrijeme. 19. st. obilježili su stilovi: neoklasicizam, impresionizam, postimpresionizam, a od 1880-ih g. razvija se secesija koja svoj vrhunac doživljava početkom 20. stoljeća.



Slika 20: Gustav Klimt „Drvo života“, 1905.–1909.
(https://www.gustav-klimt.com/images/paintings/The-Tree-Of-Life.jpg, 07.01.2018.)

Događaji iz 19. stoljeća imali su snažan utjecaj na daljnji razvoj čovječanstva u 20. stoljeću. To je vrijeme moderne umjetnosti. Predstavlja veliku prekretnicu u umjetnosti jer autori u svojim djelima počinju opisivati društveno stanje i probleme tog doba, te počinju razmišljati o svojoj budućnosti. Veliki dio moderne umjetnosti izlaže se u muzejima ili galerijama, a ne u palačama ili crkvama, kao što je bilo u prošlosti. Zato publika umjetnost i umjetnike počinje doživljavati na novi način. Dolazi i do novih otkrića fotografije, rotacijskog tiska, filma, benzinskog motora, automobila, zrakoplova, itd. Uz ta otkrića, čovjek počinje stvarati i zastrašujuće stvari, masovna oružja i prve atomske bombe, koja su čovječanstvu donijele strah i shvaćanje da postoji nešto što može potpuno uništiti čovjekovo postojanje. 20. je stoljeće razdoblje velikih promjena, pa su i umjetnici počeli istraživati mogućnosti i granice novih načina oblikovanja. Velikom brzinom izmjenjuju se brojni umjetnički pravci i pokreti, te usporedno traje desetak različitih, međusobno suprotstavljenih stilova. Stilovi koji su obilježili 20. stoljeće su: ekspresionizam, apstraktna umjetnost, konstruktivizam, op-art, minimalizam, dadaizam, kubizam, fovizam, itd.

Umjetnost i povijest isprepletene su zajedno, te žive jedna s drugom, svjedoci su različitim događanjima i promjenama u povijesti čovječanstva. Umjetnost je živa i uvijek prisutna, pe na nju utječe svaka promjena. Kako se mijenja čovjek i njegovo shvaćanje povijesti, tako se mijenja i sama umjetnost. Umjetnost je uvijek prisutna kao sredstvo komunikacije, te nam ona govori o prošlosti, sadašnjosti i najavljuje budućnost.



Slika 21: Yayoi Kusama „Infinity mirrored room-gleaming lights of the souls“, 2008 (https://www.davidzwirner.com/artists/yayoi-kusama, 10.01.2018.)

5. Likovna umjetnost i kultura u odgojnom procesu

Odgojno obrazovni rad složen je proces i ovisi o raznovrsnim elementima metodičkog polja. Već je od malih nogu važno integrirano djelovanje svih aspekata odgoja zbog dječjeg cjelovitog razvoja, tako se npr. intelektualni razvoj treba odvijati usporedno s emocionalnim, tjelesnim, socijalnim i estetskim razvojem.

Svaki odgoj i obrazovanje predstavlja složene procese jer se jedinka priprema za život i rad kroz razvijanje mnogih ljudskih kompetencija, tj. vrijednosti. Jedan je od tih procesa i likovna kultura.

(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;44)

Odgojno-obrazovni rad u području likovne kulture važan je za razvoj predškolske djece, zato se o likovnoj kulturi ne može govoriti samo kao uže stručnoj, jer je to područje važno zbog mnogostranog razvoja djece. Pojmovima i zakonitostima procesa bavi se metodika likovne kulture, ukazuje na likovno-stručnu, odgojnu i terapeutsko-meditativnu ulogu likovnih aktivnosti. Obzirom na tipove edukacija postoje različiti načini stjecanja likovne kulture: općeobrazovni, stručno-aplikativni i profesionalni.

Općeobrazovne ustanove djeci predškolske dobi pružaju mogućnost likovne kulture kao dio općeg odgoja i obrazovanja. Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;44) navode kako općeobrazovni segment likovne kulture ima za cilj u okviru mogućnosti dobi, upoznati djecu s likovnom umjetnošću, kultivirati njihov odnos prema likovnim vrijednostima, razvijati likovnu kreativnost, a uz to pruža i velike mogućnosti za razvoj djeteta i njegovih sposobnosti.

5.1. Razvoj likovnog odgoja i obrazovanja kroz povijest

Autor Karlavaris u knjizi „Metodika likovnog odgoja 2“ (1988;15) povijesni razvoj likovnog odgoja i obrazovanja dijeli na tri razine:

1. Profesionalni likovni odgoj: prisutan od kad postoji umjetnička djelatnost čovjeka. U starom vijeku, antici i srednjem vijeku odvijao se u zanatskim radionicama, na dvorovima ili religioznim ustanovama. Kasnije se umjetničko obrazovanje postepeno prenosi na škole, osnivaju prve umjetničke škole (Bologna, 1582., Pariz, 1648.) te najčešće nose naziv akademija. Krajem 19. st. likovni odgoj i obrazovanje dobivaju više na značaju, nastaju škole za primijenjenu umjetnost (umjetnost i obrt), prerastaju u škole za dizajn, a zatim u visoke škole za arhitekturu (čista likovna umjetnost - slikarstvo, kiparstvo, grafika).
2. Stručno-aplikativni likovni odgoj: djelomično se miješa s profesionalnim likovnim odgojem. U to je vrijeme umjetnička djelatnost pripadala zanatskom području ili općeobrazovnom likovnom odgoju. Stoga stručno-aplikativni likovni odgoj nema bogatu povijest.
3. Općeobrazovni likovni odgoj: djelomično se može pratiti od antike. Antičko je društvo vjerovalo u harmonijski razvoj ličnosti, no to se odnosilo samo na djecu vladajućih slojeva. Samo su ona imala mogućnost stjecanja nekih elemenata likovne kulture i odgoja.

Već je u starom Egiptu i antičkoj Grčkoj bilo organizirano likovno obrazovanje. U Egiptu se odvijalo u zatvorenom svećeničkom krugu, tajne učenja prenosile su se unutar kaste sa starijeg naraštaja na mlađi. U antičkoj Grčkoj mogućnost likovnog obrazovanja imalo je potomstvo vladajuće klase, dok je robovima bilo zabranjeno bavljenje lijepim umjetnostima. Vladajuća klasa se organizirano poučavala čitanju, pisanju, računanju, glazbi i gimnastici, te su nakon toga stjecali znanja u majstorskim radionicama iz geometrije i risanja s praktičnim dijelom obuke.

Važan utjecaj na likovni odgoj i obrazovanje imao je Aristotel, koji je smatrao da kod mladeži treba razvijati estetski kriterij i smisao za lijepo. Smatrao je da estetsko obrazovanje omogućuje čovjeku uživanje u lijepom, te omogućuje stvaranje spoznaje lijepog u prirodi i umjetnosti. Prema Aristotelu umjetnost ne bi trebala biti slikom objektivnog svijeta, već bi trebala prikazivati ono što je bolje i istinitije od vizualne stvarnosti. Prema njegovoj tezi

umjetnost je spoznaja i priprema za filozofiju, pa se može zaključiti da su likovna umjetnost i spoznaja usko povezane.

Aristotelova teorija o umjetnosti značajno je utjecala na razvoj likovnih, estetskih i pedagogijskih teorija kasnijeg vremena (Grgurić, Jakubin, 1996;15).

U vrijeme cara Augusta u Rimu organizirana je nastava likovnog obrazovanja, te se formira učiteljsko osoblje za odgoj i izobrazbu arhitekata. Osnivaju se građevinske škole za mladiće od osamnaest godina, a škola je trajala pet do šest godina.

U srednjem vijeku likovni odgoj djelomično se provodio kao uvođenje lijepog ponašanja i odijevanja plemića, te uvođenje u poeziju. Veliki značaj umjetničkog stvaralaštva tada pridaje se kiparstvu. Nastava kiparstva i risanja veže se uz cehove i pisarsko-slikarske škole organizirane pri samostanima. Vjerovalo se da se umjetnost može naučiti, pa su napisani mnogi traktati i priručnici o tehnici umjetničkog rada. Likovni odgoj i obrazovanje podređeni su kršćanskim idealima prema kojima je najviša ljepota duhovna, te se očituje u vrlini. Estetsko obrazovanje povezano je s moralom, te je u njegovoj službi.

U doba humanizma i renesanse, za razliku od srednjeg vijeka, čovjek se okreće ovozemaljskom životu, a ideal filozofije i pedagogije postaje slobodna ličnost. Teži se za usklađenošću psihičkih sposobnosti s tjelesnima. U renesansi dolazi do prvih pokušaja uvođenja nastave risanja u svjetovnu obuku, te risanje postaje osnovno područje obrazovanja. Osim budućih slikara, pravo na likovni odgoj i obrazovanje imaju i privilegirane klase. U 16. stoljeću nastaju prve umjetničke škole, imaju naziv akademije, te su iz toga nastale i visoke škole za pripremanje likovnih umjetnika. Tada je vladala elitistička koncepcija umjetničkog obrazovanja, pa je likovni odgoj i obrazovanje omogućen samo vladajućim staležima. Zbog takve koncepcije, risanje kao predmet u školama dugo nije bio moguće održati za svu djecu.

U daljnjem razvoju likovnog odgoja i obrazovanja veliku ulogu imali su klasici pedagogije J.A. Komensky, J.J. Rousseau i J. Pestalozzi. Komensky je vjerovao da je risanje temelj čitave umjetnosti, a Rousseau smatrao da je za pravilan razvoj djeteta važno uvježbavanje osjetila i aktivnost ruke. Pedagog Pestalozzi posebnu važnost u odgoju dao je sposobnosti promatranja, te osobitu pažnju posvetio mišljenju i tvrdio da se doživljaj više produbljuje risanjem nego gledanjem i promatranjem. Prvi je uveo risanje u svoju školu, smatrao je kako je risanje u funkciji pripreme ruke za pisanje, a istovremeno djeca razvijaju sve svoje duhovne i fizičke snage.

Iako se umjetnost u 19. stoljeću intenzivirala, likovni umjetnici i stručnjaci za umjetnost nisu bili zainteresirani za nastavu risanja u školama. Tako je nastava risanja ostala u interesu pedagoga, te zahvaljujući njima stajališta o važnosti likovno-estetskog odgoja konačno nailaze na opće priznanje. Likovni odgoj u prvoj polovici 19. stoljeća uvodi se u škole kao nastavni predmet, tj. risanje. Razvoj tadašnje industrije tražio je veliki broj radnika koji posjeduju elementarne tehničke spretnosti, preciznost i imitativnost, no ne i kreativnost. Zbog takvih uvjeta nastava risanja bila je ograničena na razvoj upravo tih ljudskih sposobnosti: mehaničkog precrtavanja, razvijanja preciznosti u reproduciranju šablona, urednosti, točnosti, discipliniranosti, itd. Mišljenje da je crtanje vještina koja se može svladati vježbom imalo je veliki utjecaj na potiskivanje individualnosti i aktivnosti učenika. Likovni odgoj i obrazovanje tada je bio više orijentiran prema krajnjem društvenom zahtjevu nego prema djeci i njihovim razvojnim potrebama.

Daljnji razvoj likovnog odgoja i obrazovanja dijeli se na faze:

I. <u>Tehničko-imitacijska faza (početak 19. st. do 1875.g.):</u>

- Nastava risanja temeljila se na proizvodno-tehničkom obrazovanju. Cilj risanja bilo je vješto i precizno precrtavanje, te je služilo manufakturnoj proizvodnji. Koristile su se tehničko-imitacijske metode, tj. metode kopiranja, precrtavanja, stigmografska metoda (risanje u crtankama ili na školskim pločama pomoću točkica). Naravno, takve metode ne razvijaju djecu u psihološkom niti likovno-stvaralačkom pogledu, već je glavni cilj bio osigurati točnu reprodukciju željenog oblika.

II. <u>Pokret za umjetnički odgoj (1875.g. do 1905.g.):</u>

- Druga faza razvoja likovnog odgoja i obrazovanja je pokret za umjetnički odgoj i obrazovanje, no bio je kratkog vijeka. Faza je vezana uz tadašnji razvoj industrijske proizvodnje i sve veće konkurencije na tržištu, te se javlja potreba za proizvodima koji su oblikovani po likovno-estetskim kriterijima. Osnivaju se škole za umjetnost i obrt kojima je glavni cilj likovno-estetsko oblikovanje predmeta industrijske proizvodnje, te estetsko oblikovanje okoline. Razlikuju se dvije orijentacije, prva orijentacija polazi od ideala umjetničkih akademija koje još uvijek njeguju ideale antičke umjetnosti, a druga polazi od upoznavanja ukrasa i ornamenata. U toj drugoj fazi polako se mijenja likovni odgoj i obrazovanje, jer je ranije mehaničko i pasivno precrtavanje izazvalo reakcije pedagoga, koji počinju zahtijevati da likovni rad djece bude prema uzoru na umjetničku škole. Naglašavaju se umjetnički elementi, a odbacuje tehnički i mehanički princip nastave. Teži se idealima akademskog realizma i klasicizma, prema

kojima se likovno djelo realizira metodama (mjerenjima proporcijskih odnosa, geometrijskom perspektivom, itd.), kojima se dobiva idealna vizualno-estetska točnost objekta. No, unatoč pozitivnim promjenama, zbog nedovoljnog poznavanja dječje psihologije tog doba, djeci su nametnuti estetski ideali koji nisu uvažavali psihofizički i likovni razvoj percipiranja i izražavanja kod djece. Prije treće faze likovnog odgoja i obrazovanja javljaju se teorijske rasprave o djetetu kao umjetniku, što znači da se napokon likovni odgoj i obrazovanje počinje uvažavati kao bitan faktor djetetovog općeg razvoja.

III. Psihologijska faza (1905.g. do 1930.g.):

- Treća faza likovnog odgoja i obrazovanja je psihologijska, nastupa početkom 20. st. koje je i "stoljeće djeteta". Dolazi do raskida s klasičnom umjetničkom tradicijom, ulazi se u novu eksperimentalnu psihologijsku fazu, čije su karakteristike uvažavanje specifičnosti razvitka i potreba djece da se slobodno izražavaju bez nametnutih akademskih pravila, te da djeca budu aktivna i sama stječu svoja znanja. Crtanje se počinje smatrati jednom vrstom dječjeg izražavanja i dječje aktivnosti koja utječe na funkciju razvijanja djeteta i njegovog upoznavanja svijeta. Škole se pretvaraju u radionice, a crtanje postaje važan faktor u dječjem izražavanju. Počinju se prikupljati i proučavati dječji likovni radovi. Najveću je ulogu pri tome imao Georg Kerschensteiner, 1905.g. napisao je "Razvitak dara za crtanje". Prikupio je veliki broj dječjih radova, preko trideset tisuća dječjih crteža, te ih razvrstao po godištima i temama. Uspoređivanjem dječjih crteža dobio je određene karakteristike pojedinih razvojnih faza dječjeg likovnog izražavanja. No, nije pridavao potrebnu pozornost vrijednostima dječjeg izražavanja, jer je likovno izražavanje smatrao instrumentom radnog odgoja i obrazovanja. Zato je zahtijevao od škola da potiču učenike na samostalnu aktivnost i privikavaju ih na manualni rad. Karakteristika razdoblja je veliki entuzijazam učitelja i učenika, te težnja za reformom i stvaranjem nove škole koja će odgovarati novom duhu.

IV. Pedagogijska faza (1930.g. do 1960.g.):

- Za četvrtu fazu likovnog odgoja i obrazovanja najvažniji je bio utjecaj industrijske estetike škole Bauhaus (1919.g.), koji je imao važan utjecaj u povijesti likovne umjetnosti, te na osuvremenjivanje nastave likovnog obrazovanja. U nastavi umjetničkog obrazovanja Bauhaus postavlja ciljeve estetskog odgoja: pokrenuti dijete,

probuditi njegove tjelesne i duhovne snage, razvijati motivaciju, obogatiti fantaziju, poticati na razmišljanje (Grgurić, Jakubin, 1996;18). Na razvoj te faze utjecao je i Herbert Read knjigom "Odgoj pomoću umjetnosti" 1945.g. U knjizi Read kaže da cilj likovnog odgoja ne bi trebao biti odgoj za umjetnost, već je smisao umjetnosti da odgaja dijete za život. Njegova knjiga i stavovi imali su važan utjecaj na daljnje unapređivanje likovnog odgoja i proširivanje ciljeva toga odgoja. Psihologijska je faza imala pozitivan utjecaj na položaj likovnog odgoja i obrazovanja u školama, jer je isticala njegovu funkciju u odgajanju mlade generacije.

V. Sociologijska faza (1960.g. do danas):

- Povezujući usko pedagoške i likovno-oblikovne procese, likovni se odgoj širio u svojim sadržajima, te ciljevima i funkcijom. Time je pedagoška prešla u sociološku fazu likovnog odgoja (Karlavaris, 1988;20). Počinju se isticati socijalni faktori u likovnoj umjetnosti, a likovni odgoj i obrazovanje dobivaju određene sociološke komponente. Likovni se odgoj više ne smatra izoliranom pojavom u društvu, iz istog razloga kao što se i čovjek počinje smatrati integralnim bićem u svim svojim stručnim, društvenim, individualnim i kreativnim aktivnostima. Autori Grgurić N. i Jakubin M. (1996;18) navode kako sadržaj osnovnog načela sociologijske faze nalazimo u UNESCO-voj Deklaraciji o likovnom odgoju, donesenoj 1955.g. Na Konferenciji u Ženevi utvrđeno je stanje likovnih umjetnosti u svijetu i doneseni slijedeći stavovi i preporuke:
    - Nastava likovnih umjetnosti svojim utjecajem na različite aktivnosti djeteta ima veliku odgojnu vrijednost na estetskom, intelektualnom i moralnom planu, a likovni pedagog ima važnu ulogu u psihičkom razvitku djeteta i otkrivanju njegovih umjetničkih sposobnosti.
    - Znanja i tehničke sposobnosti stečene u nastavi likovnih umjetnosti mogu koristiti u studiju i izobrazbi svake profesije, te razvitku inteligencije, osjećaja za lijepo u prirodi i životu, u proizvodnim aktivnostima i u umjetnosti.
    - Likovna umjetnost je neosporno značajna u razvitku ličnosti, važno je sredstvo za upoznavanje i produbljivanje znanja o stvarnosti.
    - Umnožavanje slike fotografijom, tiskom, filmom, televizijom; predstavlja jednako bitan element napretka kao što je nekad bilo otkriće tiska. Osobito je značajno da vizualni odgoj djeteta bude što potpuniji, radi usmjeravanja razvoja inteligencije i

formiranje ukusa, čuvajući u potpunosti njegovu osjetljivost od vulgarizacije i ružnoće.

- Likovne umjetnosti kao i sve ostale umjetnosti sredstvo su sporazumijevanja i ujedinjavanja među narodima (UNESCO, 1955.)

Na kraju faze, suvremena nastava likovnog odgoja počinje prihvaćati interdisciplinarnost, kompleksnost i društvenu realnost kao neophodne faktore teorije i prakse likovnog odgoja.

5.2. Povijesni razvoj likovnog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj

Nastava likovnog odgoja u Hrvatskoj isto ima svoj povijesni razvoj, koji se u nekim dijelovima zemlje poklapa s općim razvojem likovnog odgoja u Europi. Organizirana nastava risanja pojavljuje već u 18. stoljeću, tj. 1786.g. u Zagrebu, a 1787. godine u Rijeci, Osijeku i Varaždinu. Krajem 19. stoljeća u Hrvatskoj, kao i ostatku Europe ponovno oživljavaju risarske škole. To je druga faza razvoja likovnog odgoja, pokreta za umjetnički odgoj. Karakteristika druge faze je da likovni odgoj ovisi o razvoju industrijske proizvodnje, te se javljala potreba za proizvodima koji su oblikovani po likovno-estetskim kriterijima. Likovni odgoj u Hrvatskoj bio je uvjetovan intenzivnim razvojem industrijske proizvodnje, te se zahtijevalo obrazovanje radnika i šire publike kako bi bili sposobni ukrašavati uporabne predmete. Nastaju škole za umjetnost i obrt. Gradska risačka škola za učitelje osnovana je 1880.g. u Zagrebu, a 1882.g. Iso Kršnjavi osniva Obrtnu školu. Kasnije se otvaraju i tečajevi u šegrtskim školama, koji su se razlikovali od risačkih škola. 1907. godine osnovana je Viša škola za umjetnost i obrt, a 1921.g. postaje Akademijom likovnih umjetnosti. Tek je u prvoj polovici 19. st. u hrvatske škole uvedeno risanje kao općeobrazovni predmet, te su se prakticirale tehničko-imitacijske metode u školama. Od šk. god. 1904.-1905. u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu održana je prva javna izložba dječjih crteža "Umjetnost u životu djeteta". Učitelji Ivan Tomašević i Stjepan Šmidt sakupili su dječje crteže, a izložbu je organiziralo "Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja". G. 1921. organizirana je još jedna dječja izložba pod vodstvom slikara i grafičara Tomislava Krizmana na Proljetnom salonu u Zagrebu. Poznati slikar i povjesničar umjetnosti Ljubo Babić počeo se baviti analizom dječjih crteža te objavljuje knjigu "Umjetnost i dijete" 1927. godine.

1958. godine u Deklaraciji o likovnom odgoju i obrazovanju određeni su novi zadaci razvitka likovnog odgoja i obrazovanja, te se predmet likovni odgoj uvodi u svim osnovnim školama u

Hrvatskoj kao integralni dio odgoja i obrazovanja. Likovni odgoj u nastavi ima zadatak poticanja i razvijanja stvaralačkih sposobnosti, izgrađivanja harmoničnih odnosa i komunikativnosti mladih u odnosu na likovne umjetnosti, kulturnu baštinu, te sposobnost senzornog doživljavanja svijeta. Nastava likovnog odgoja prožeta je temeljnim načelom - *od spontanoga ka svjesnomu.*

Potrebno je razvijati vizualnu percepciju i vizualnu kulturu učenika, što će prerasti odgojno-obrazovnim procesom u likovnu perceptivnost i kulturu, a to su preduvjeti razumijevanja svijeta i uspostavljanja komunikacijskih odnosa (Grgurić, Jakubin, 1996;20).

5.3. Predškolsko dijete i likovna umjetnost

Dječji razvoj ovisi o samom potencijalu djeteta, te o odgoju i djelovanju sredine. U psihologiji se najčešće interpretiraju četiri vrste razvoja: tjelesni, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;44, navedeno u Berk, 2008;113-340) koji obuhvaćaju razvoj osjetila, misli i kreativnosti, emocionalni razvoj te socijalno-etički razvoj. Tijekom razvoja djeteta razlikuju se kvalitativne faze koje umnožavaju i obogaćuju pojedine psihičke značajke kao i kvalitativne faze, koje poslije prijelaznog razdoblja postižu nove kvalitativne razine u razvoju psihičkih karakteristika djeteta. Ta prijelazna razdoblja važna su u odgoju jer mogu slijedeću razvojnu fazu učiniti boljom i odgojno potpunijom. Usporedno s općim razvojem djeteta provodi se i razvoj njegovih likovnih sposobnosti (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;45).

Polazeći od teorijskih objašnjenja, razvoj djeteta i njegov likovni razvoj dijele se na pojedine faze i prijelazna razdoblja (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;45, navedeno u Karlavaris, 1991;63-82) :

I. **Prva faza -** prenatalno razdoblje (razvoj djeteta u majčinoj utrobi), potreba za zdravom pretpostavkom kasnijeg dječjeg razvoja.
   Prva prijelazna faza - novorođenče, traje oko petnaest dana po rođenju, prilagođavanje djeteta na vanjske uvjete okoline, počinje formiranje osjetilnih reakcija na vanjski svijet.

II. **Druga faza -** razdoblje dojenja, traje do kraja prve godine života, razdoblje intenzivnog fizičkog i psihomotoričkog razvoja; u likovnom smislu to je priprema (optička, motorička i psihička) na kasniju likovnu aktivnost.
Druga prijelazna faza - predstavlja rano djetinjstvo i obuhvaća vrijeme između desetog i četrnaestog mjeseca života u funkciji priprema za hodanje, samostalno hranjenje i govor (prvo djelomično osamostaljivanje djeteta od majke).

III. **Treća faza -** razdoblje ranog djetinjstva, između prve i treće godine života, faza je obilježena intenzivnim emocionalnim razvojem, kognitivnim razvojem na temelju konkretnog i egocentričnog mišljenja, motoričkom aktivnosti, a socijalizacija se javlja na razini imitacije. Fazu obilježava početak likovnog izražavanja između druge i treće godine – to je prva faza, a naziva se šaranje.

Druga godina

Razvojne mogućnosti djece na različitim područjima istraživali su mnogi znanstvenici. Korišteni su rezultati koje je dobio istraživački tim Učiteljskog fakulteta u Zagrebu: Starc B., Čudina-Obradović M., Pleša A., Profaca B. i M. Letica (2004., str. 11-61.).
Motorički razvoj - javljaju se usvojene motoričke vještine, na početku dijete hvata predmete cijelom šakom, zatim ih može bacati, može držati olovku i njome šarati.
Emocionalno-socijalni razvoj - dijete počinje jasno pokazivati emocije i privrženost, ljutnju i ljubomoru, zna svoje ime i spol, zna da je dijete, te definira svoju osobnost i pripadnost; želi biti samostalno i prkosom izražava neovisnost, rado se druži s drugom djecom (razvijanje socijalizacije) i želi pomoći odraslima.

Od druge do treće godine života

Motorički razvoj - postaje sve bolji u hodanju, bolja je ravnoteža i koordinacija pokreta ruku; hvata predmete prstima i palcem, lista knjige, savija papir na dva dijela, koristi škare, itd. Kod crtanja pokreće šaku iz zgloba, te je tu početak formiranja ljevaka.
Emocionalno-socijalni razvoj - poticanje razvoja pojma o sebi i osjećaja samostalnosti, konstruktivno rješavanje problema dječjih strahova (od nepoznatog i mraka), razlikuje spolne uloge osoba, počinje razumijevati odgodu želja i javlja se potreba za poslušnosti.

Treća prijelazna faza - faza je prijelaza u predškolsko doba koja traje nekoliko mjeseci oko treće godine, predstavlja pripremu za uspostavljanje socijalnih odnosa.

IV. Četvrta faza - razdoblje predškolske dobi koje traje od treće do šeste/ sedme godine, obilježeno složenijim razvojem - tjelesnim i psihomotoričkim, veći je raspon emocija, kognitivni razvoj i razvoj govora je intenzivniji, te je značajan i socijalni razvoj.
U likovnom izražavanju faza je obilježena fazom sheme i razvijene sheme.

Od treće do četvrte godine

Motorički razvoj - dijete hvata malu loptu i nogom udara loptu; gradi oblike po uzoru, te drži olovku s tri prsta, povlači manje oblike (detaljnije) i imenuje motiv koji je nacrtao.

Emocionalno-socijalni razvoj - jače su izražena ljutnja i ljubomora, razvija pojam o svojoj osobnosti i pripadnosti, obitelji i grupi, javlja se zanimanje za njegovo tijelo i afirmacija njegove aktivnosti u sredini (samopotvrđivanje).

Od četvrte do pete godine

Motorički razvoj - crta prepoznatljive oblike s više detalja, lako koristi kist i otiskuje pečatima, značajna je uloga šake i prstiju; uspostavljena je dominacija desne ili lijeve ruke i noge.

Emocionalno-socijalni razvoj - nastavak javljanja straha i pojava ljutnje, agresivnosti i zavisti; tegobe si olakšava sisanjem prsta ili griženjem noktiju, teško prihvaća neuspjeh, početak stvaranja prijateljstva.

Od pete do šeste godine

Motorički razvoj - izrezuje nacrtane oblike škarama, može naučiti šivanje i vezuje vrpcu, sigurno povlači razne crte i precrtava velika slova i brojeve.

Emocionalno-socijalni razvoj - pojačava se samostalnost i neovisnost, samostalno se hrani, pere, oblači, razvija osjećaj za pravednost; relativno je spretno u likovnom izražavanju.

Od šeste do sedme godine

Motorički razvoj - lijepi manje izrezane oblike u prethodno zamišljeni lik, sigurno razlikuje boje i nijanse boja i nastoji ih tako upotrebljavati u svom radu; u kiparskim

tehnikama oblikuje manje plastične detalje, sigurno pokriva ujednačeno manje površine bojom.

Emocionalno-socijalni razvoj - zadržava strah od samoće, može kontrolirati svoje emocije, raste samokontrola i sposobnost planiranja vremena, razvija prijateljstva i sposoban je za dogovore.

Četvrta prijelazna faza - označava prijelaz u školsko doba, te traje oko šest mjeseci između šeste i sedme godine života, obilježava ga postupni prijelaz iz konkretnog k apstraktnom mišljenju, kao pretpostavka daljnjeg intelektualnog razvoja.

V. **Peta faza –** faza je školskog doba koja traje od sedme do dvanaeste godine, a obilježava je miran i stalan razvoj tjelesnih, psihomotoričkih, te posebno intelektualnih i jezičnih sposobnosti, bogatiji socijalni odnosi i ovisnost o roditeljima i odraslima. U likovnom razvoju faza se označava kao fizioplastični način izražavanja (faza oblika i pojava), znači da kvantitativno i kvalitativno polazi od jednostavnijeg likovnog izražavanja sve do početka prikaza pokreta figure i objekata u optičkom prostoru, a pri kraju razdoblja počinje i osvješćivanje likovne strukture (postupno svjesnije primjenjivanje likovnog jezika u likovnom izražavanju), ostvaruju se i složniji oblici prema likovnim djelima.

Peta prijelazna faza - faza puberteta i adolescencije, kod djevojčica počinje nakon dvanaeste godine i traje do oko sedamnaeste godine, a kod dječaka od trinaeste do osamnaeste godine; razdoblje prestrukturiranja unutarnjih snaga ličnosti u smjeru zrele osobe, konkretne individualnosti, koja može preuzeti određeni stupanj odgovornosti.

VI. **Šesta faza -** predstavlja zrelo doba koje traje od dvadesete do pedesete godine života, te se zatim razvoj nastavlja u trećoj dobi sve do posljednjeg prijelaznog razdoblja, poslije kojeg osoba ulazi u duboku starost.

Svaki odgojitelj mora poznavati dječji opći i likovni razvoj, posebno dobne i individualne razvojne karakteristike djece s kojom radi. Uvjet je za postavljanje odgovarajućih pedagoških zadataka, uključujući i likovni razvoj, te izbor onih pedagoških postupaka koji odgovaraju razvojnim ritmovima djece (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;48).

5.4. Uloga odgojitelja u likovnoj umjetnosti sa djecom predškolske dobi

Odgojitelj je stručno osposobljena osoba koja provodi odgojno-obrazovni program s djecom predškolske dobi i stručno promišlja odgojno-obrazovni proces u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;48).

Odgojitelji u dječjim vrtićima provode neposredne zadaće odgoja i izobrazbe predškolske djece od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu. Prikupljaju, izrađuju i održavaju sredstva za rad s djecom, rade na zadovoljenju svakodnevnih potreba djece i njihovih razvojnih zadataka te potiču razvoj djeteta prema njihovim individualnim mogućnostima, surađuju s roditeljima, stručnjacima i stručnim timom, itd. Odgojitelji uz sposobnost odgojne komunikacije potiču razvojni napredak djece, imaju razumijevanja za život djece, osuvremenjuju odgojno-obrazovne procese, otvoreni su za novine, posjeduju široku kulturu, itd. Uz sve to moraju posjedovati stručna i metodička znanja, te je stoga pripremanje za odgojiteljski poziv složena aktivnost, jer odgojitelj predstavlja interdisciplinarnog stručnjaka čija je specijalnost metodički pristup djeci.

Odgojitelj je izuzetno bitan čimbenik uspješnosti likovnog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;49).

Temeljni uvjet za kvalitetan rad odgojitelja su njegove osobne kompetencije. Odgojitelji su spoj osobnih i profesionalnih kompetencija, sposobnosti, stručne osposobljenosti, motiviranosti za rad i radnog iskustva. Poziv odgojitelja je zahtjevan i odgovoran, jer pripremaju i odgajaju djecu za život. Za uspješan i kvalitetan rad s djecom, odgojitelj mora imati osobine: pozitivne slike o sebi i drugima, inteligenciju, kreativnost, maštovitost, empatiju, ljubav, komunikativnost, iskrenost, susretljivost, pristupačnost, ljubaznost, itd. Uz osobne kompetencije, odgojitelj mora ovladati potrebnim znanjem i osobinama koje su nužne kako bi mogao steći profesionalne kompetencije odgojitelja. Dobar odgojitelj svoj rad temelji na kreativnom pristupu, te da bi mogao raditi u dječjem vrtiću mora zadovoljiti uvjete odgovarajuće stručno-pedagoške spreme i biti zdravstveno sposoban. Odgojitelj mora poznavati elementarnu psihologiju, kao i razvojnu psihologiju te psihologiju učenja. Istodobno, on djecu uči socijalnim vještinama i socijalnim kompetencijama, da bi se mogle riješiti situacije u kojima je došlo do konflikta među akterima.

Odgojitelj je uzor djeci svojom pojavom u javnom i kulturnom životu okoline u kojoj živi. U dječji vrtić dovodi goste: likovne umjetnike, predavače i sl., uključuje djecu u različite

programe i aktivnosti, organizira posjete ateljeima, muzejima, izložbama, galerijama, kulturnim manifestacijama, institucijama, itd. (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;50).

Nije lako biti dobar odgojitelj, taj poziv iziskuje svestranu osobu bogatu mnogim ljudskim vrijednostima.

(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;49)

5.5. Likovne sposobnosti i faktori likovne kreativnosti

Kako bi čovjek mogao biti likovno sposoban i likovno se izražavati, mora aktivirati određene sposobnosti da bi bio u mogućnosti ostvariti željna postignuća, te sposobnosti sastoje se od faktora opće kreativnosti i faktora likovne kreativnosti. Likovno postignuće ovisi o stvaralačkoj snazi umjetnika, pa se likovne sposobnosti i likovna kreativnost smatraju povezujućim i najvažnijim slojevima svakog umjetničkog djela. Kao što je i samo djelo složeno, tako je i psihički proces koji dovodi do realizacije djela, složen i ovisi o različitim psihičkim procesima.

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;24) navode važne sposobnosti koje sudjeluju u likovnom stvaranju:

- ***Opažajne, vizualne sposobnosti -*** mogu biti kvantitativne (točno opažanje) i kvalitativne (osjetljivo opažanje).
- ***Intelektualne sposobnosti -*** kvantitativne (vizualno pamćenje) i kvalitativne (likovno-kreativno mišljenje).
- ***Emocionalni procesi -*** kvantitativni (mašta) i kvalitativni (emocionalni stav).
- ***Motoričke sposobnosti -*** kvantitativne (spretnost, tehnička vještina) i kvalitativne (motorička osjetljivost, senzibilitet).

Odgojitelj ima zadatak kod djece razvijati sve te sposobnosti i procese, jer će o njihovoj razvijenosti i odgovarajućem odnosu ovisiti ostvaren stupanj likovne kulture i sposobnost likovne aktivnosti (sposobnost likovne procjene). Svaki pojedinac koji se služi likovnim jezikom radi prenošenja likovne poruke treba imati sposobnosti i procese, a uz njih stvaratelji moraju posjedovati i faktore likovne kreativnosti da bi ostvarili posebnu likovnu kvalitetu (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;24).

Prema istraživaču kreativnosti i stvaratelju testa za mjerenje opće kreativnosti R. Kvaščevu (1976.), faktori kreativnosti dijele se u dvije skupine, kvalitativnu i kvantitativnu, te se razlikuju po faktorima kreativnosti:

- ***Kvantitativni:***
  - fluentnost; lak i brz tijek misli
  - redefinicija; sposobnost uporabe poznatog na nov način
  - elaboracija; sposobnost organiziranja procesa istraživanja i komponiranja završnog postignuća
- ***Kvalitativni:***
  - originalnost; pronalazak novih rješenja za probleme
  - fleksibilnost; divergentno mišljenje
  - osjetljivost za probleme; sposobnost uočavanja i rješavanja problema

5.6. Uvjeti za realizaciju likovne kulture u dječjem vrtiću

Osim u subjektima odgoja i obrazovanja, uspjeh odgoja i obrazovanja u dječjem vrtiću ovisi o komunikaciji među subjektima i materijalnim uvjetima.

(Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;51)

Uvjeti za realizaciju likovne kulture mogu se svesti na dva osnovna uvjeta:

1. Duhovni uvjeti, likovna tradicija, zanimanje za likovne vrijednosti jedne sredine i želje te sredine za poticanje kreativnosti i napretka.
2. Nužni materijalni uvjeti za likovnu aktivnost.

Likovna tradicija i dnevna kultura jedan su od uvjeta realizacije likovne kulture u dječjem vrtiću, jer se uz povoljnu kulturnu i komunikacijsku klimu potiče stalno likovno senzibiliziranje djece. Kvalitetno stimuliranje likovnog razvoja djece nije moguće bez dobrih likovnih materijala, pogodnih prostora za rad, svjetla, sredstava i pomagala, stručnih odgojitelja i sl.

Materijalni uvjeti rada u dječjim vrtićima određeni su Standardom, te se objekti dječjih vrtića grade i opremaju prema tom standardu. Normativi za izgradnju i opremanje prostora dječjih vrtića te zakoni, podzakonski i tehnički propisi u građenju i drugim područjima, važni su za uvjete rada i boravka svih subjekata u prostorima dječjeg vrtića. Zgrada dječjeg vrtića treba osigurati pedagošku-estetsku poticajnu sredinu za odgoj i naobrazbu predškolske djece i

zadovoljiti sve higijensko-tehničke zahtjeve, osnovna ekološka i estetska mjerila. Oprema prostora mora odgovarati njegovoj namjeni. Potrebno je osmisliti prostor i osigurati opremu prilagođenu dječjim razvojnim potrebama za čitanje slikovnica, glazbene i likovne aktivnosti, istraživačke aktivnosti, dramsko-obiteljske igre, igre kockama, manipulativne igre i sl. Oprema i namještaj dječjeg vrtića moraju biti funkcionalni, prenosivi, stabilni, od kvalitetnog materijala, lako održivog, postojanih boja, estetskog izgleda i primjereni dječjoj dobi. Didaktička sredstva i pomagala moraju zadovoljiti sve zadatke koji se ostvaruju u dječjem vrtiću. Glavna mjerila za nabavku didaktičkog materijala su: razvojna primjerenost, trajnost, lakoća uporabe, privlačnost i slično. Za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama u posebnim programima osigurava se i odgovarajuća oprema (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;51-52).

6. Likovni razvoj djeteta

Zadovoljstvo u odrasloj dobi potječe iz djetinjstva. Važna je dubina ranih doživljaja jer nas njihov odjek prati cijelog života. Razvitak djeteta intenzivan je i baš taj intenzitet određuje mjeru kvalitete sreće koju će čovjek kasnije doživljavati. U djetinjstvu se akumulira toliko spoznaja kao u cijelom desetljeću poslije. Ukoliko je dijete spriječeno u otkrivanju ljepote, spriječeno u likovnom izražavanju i manipuliranju materijalima iz svoje okoline, postat će nezadovoljno, a to će ga pratiti kroz cijeli život. Svi dječji likovni produkti ne sadrže likovno-estetsku i originalnu vrijednost, no ipak veći dio njih ima izvoran, neometen dječji likovni izraz i likovno-kreacijsko obilježje. Neometana likovna djela iskrena su i spontana, nema laži i izmišljanja, dijete daje svoj stav prema onome što izražava (Grgurić, Jakubin, 1996;28).

Likovnim izražavanjem dijete zadovoljava svoju unutarnju potrebu za izražavanjem, te tako prikazuje ono što ga zanima i uzbuđuje. U isto vrijeme dijete je oduševljeno materijalom s kojim radi, samim procesom rada, neposrednom percepcijom i pokretima, te su za njega jako bitni doživljaj i akcija. Za razvoj djetetove likovnosti, važno je neprestano mijenjanje sadržaja rada koji proizlazi iz želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenog. Za što bolji i jasniji uvid u pravu prirodu dječjeg izražavanja pomaže izravno promatranje djece u likovnoj aktivnosti. Tako se može primijetiti kako djeca otvoreno govore o svojoj likovnosti, tj. ne pokušavaju prikriti svoje osjećaje. Dječja individualnost očituje se u njihovom pristupu likovnom izražavanju, neku djecu zanima više vizualni aspekt (zainteresiranost za svladavanje oblika i izbor boja), dok je drugoj djeci važniji manipulativni aspekt likovnog izražavanja (taktilni osjeti, izražavanje glinom, plastelinom), itd. Kod razvijanja djetetovog likovnog izričaja istodobno se odvija nekoliko procesa sazrijevanja i učenja: razvoj psihomotorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada, spoznavanje okoline i razvijanje znanja o njoj, te razvijanje potreba i sposobnosti prikazivanja okoline. Svi ti procesi međusobno su čvrsto isprepleteni, te se zato kod opisivanja djetetovog likovnog izražavanja nailazi na mnoge i različite podjele i periodizacije, koje se bitno ne razlikuju, osim u pitanju dobnih granica.

Autori Grgurić i Jakubin (1996;30) navode Luquetov model koji se najčešće koristi pri periodizaciji dječjeg likovnog izražavanja, sa tri osnovne faze:

- Faza **šaranja** (početak likovnog izražavanja)
  - do 4. godine
  - psihomotorički i osjetilni djetetov doživljaj i užitak pri povlačenju linija

- faza "slučajno postignutog crteža" ili "slučajnog realizma"

- Faza dječjeg tj. **intelektualnog realizma** (početak namjernog prikazivanja)
  - 4–11 godine; dijeli se na:
  - Rana faza dječjeg realizma (4–6 godina): faza sheme, okolina je prikazana s egocentričnog osobnog stajališta s izrazitim emocijskim elementima i detaljima, obilježava je nezrelost motoričkog i spoznajno-iskustvenog aspekta.
  - Faza intelektualnog realizma (6–11 godina): prikazivanje okoline s bogatijim sadržajem, informacijama i spoznajama.
- Faza **vizualnog realizma** (napuštanje dječjeg crteža)
  - 11–14 godina
  - karakterizira je realističnije izražavanje objekata, bogatiji detalji i skladnije proporcije
  - označava udaljavanje od dječjih faza, te približavanje izrazu odraslih

6.1 Faze dječjeg likovnog izričaja

Autori Grgurić i Jakubin navode kako djetetov likovni izričaj prolazi kroz faze koje se uvjetovane njegovim godinama, mišljenjem i djetetovim pristupom prema okolini:

- **Faza izražavanja primarnim simbolima 1–3 godine** (faza šaranja)

Faza koja predstavlja početak likovne pismenosti kod djece, počinje oko prve godine djetetova života i traje do druge ili treće godine. Likovni izraz je sastavljen od linija koje su nastale jednostavnim pokretima, olovka se drži grčevito među prstima, dok je zglob nepomičan, linije su zakrivljene u polukružnom pravcu prema tijelu ili se mogu kretati gore dolje ako je lakat savijen, te dijete rijetko diže olovku s papira (podiže je tek kad dođe do kraja pokreta). U ovoj fazi bitnu značajku ima razvoj motorike, tj. razvoj fizičke osnove za risanje i pisanje. Dijete počinje davati imena svom likovnom izrazu početkom treće godine i često započinje crtež bez jasne zamisli, ali već pri prvim linijama crtež dobiva značenje po nekoj sličnosti, što djetetu daje ideje za novo djelo. Autori Grgurić i Jakubin (1996;38) smatraju kako je davanje imena crtežu vrlo važno u razvoju mišljenja kod djece, jer počinju shvaćati odnos između linija na papiru i objekata ili događaja iz iskustva. To označuje napredak od sasvim fizičke kontrole nad linijama, te shvaćanje tih linija kao primarnih simbola koji zamjenjuju oblike. Trogodišnje dijete pridržava papir slobodnom rukom, držanje olovke je sve sličnije kao kod odrasle osobe i dijete crta dvostruko duže od dvogodišnjaka.

Počinje kontrolirano risati, ruka se okreće oko ramenog zgloba, te se javljaju finiji pokreti iz lakta i prstiju. Pojavljuje se krug kao prvi organizirani oblik i označava razvitak motorike. Dijete u ovoj fazi prikazuje krug kao ljudski lik i koristi prikaz glava – noge. Na crtežima nema prostora, već dijete oblike na papiru raspoređuje slučajnim poretkom što se naziva konglomerat.

Napredak djeteta u fazi primarnih simbola je velik, jer se na kraju te faze spajaju razum i oko, ruka i predmet: dosad je oko slijedilo ruku, sad oko počinje upravljati, misao počinje obuzdavati motoriku (Grgurić, Jakubin, 1996;44).

- **Faza izražavanja složenim simbolima 4–6 godine** (faza sheme)

Krajem prve faze te početkom ove faze dijete više počinje davati imena crtežima koje crta, što crtežu daje značenje i uz sam akt crtanja nastaje i misao. Crtež kod djeteta izaziva misaonu sliku, tj. predodžbu, što znači da misao pokreće aktivnost, te dijete počinje crtati na osnovu određenog plana. Likovni izričaj postaje sredstvom komunikacije, a simboli su više sredstvo komunikacije sa samim sobom, negoli s vršnjacima i odraslima. Crteži ove faze ispunjeni su složenim simbolima koji se ne odnose na konkretne objekte, već na njihove značajke ili akciju (plesanje, trčanje, igra, žurba, skakanje, itd.). Dijete iskorištava cijeli raspoloživi prostor na papiru te tako i crta simbole. Često rotira cijeli papir, kako bi mu prazan prostor bio pristupačniji za crtanje, pa nekad prikazuje ljude kako stoje na glavi. Dolazi do promjena u djetetovom likovnom izražavanju pa figure više ne lebde u zraku već imaju uspravan položaj, te počinje označavati nebo i tlo linijama. Ipak, najveća promjena vidi se kod prikaza ljudskog lika, pojavljuje se tijelo kod kojeg ruke izlaze iz njega, a ne iz glave te završavaju prstima. Prikaz očiju i usta je vrlo važan detalj na licu, a tek kasnije se prikazuje nos, kosa i uši. Noge su označene dvostrukom crtom sa naznakom stopala, pojavljuje se i kosa te naznaka odjeće. Dijete se počinje složenije izražavati bojama, pa bojom naglašava ono što je njemu bitno. Ako nije ometeno negativnim utjecajem sredine i ako je dobro motivirano, dijete je vrlo slobodno u odabiru boja i načinu slikanja. Najčešće koriste čiste boje koje ne miješaju, te prvo zapažaju kontrastne odnose, a kasnije tonske vrijednosti. Dijete ove faze dok crta ne reproducira, već izražava svoje iskustvo, te stvara svoj doživljaj i svijet.

- **Faza intelektualnog realizma 7–10 godine**

Faza obuhvaća razdoblje razredne nastave, dijete kreće u školu. Jaka je želja da ih sredina prihvati, te da se uključe u društveni život razreda. U ovoj se fazi mogu primijetiti počeci apstraktnog mišljenja, verbalni izraz je bogatiji, te je sposobnost likovnog izražavanja veća.

Dijete se izražava likovno-spontano, te postupno usvaja likovne i kompozicijske elemente u svom radu. Često se događa zbog nepoznavanja dječjih likovnih spoznaja i mogućnosti, da se djeci nameće (naročito u prvom razredu kad mijenjaju sredinu), šabloniziranje koje negativno utječe na daljnji razvoj dječjeg likovnog izraza. Kod ljudske figure počinje se prikazivati profil, pokret i sve veća vizualna objektivnost u prikazu životnih sadržaja. Proširuje se primjena likovno-tehničkih sredstava jer je sposobnost rada veća, a iskazane emocije bogatije i raznovrsnije. Pojavljuje se pravi kut pomoću kojeg dijete želi objasniti najveće moguće razlike među pojedinim predmetima. Prema autorima Grgurić i Jakubin (1996;61) u ovo doba u dječjem likovnom izrazu nastaju određeni načini prikazivanja:

a) **Transparentni prikaz -** djeca prikazuju sve ono što znaju da se nalazi u kući ili objektu, iako se to neposredno ne može vidjeti. Primjerice prilikom prikazivanja kuće prikazuju i sve ono što misle da se u kući događa.
b) **Prikaz akcije u fazama kretanja – dinamičnost crteža -** dijete još uvijek nije u mogućnosti prikazati pokret, pogotovo ljudske figure, onda kad želi objasniti neku njihovu radnju. Zato produžuje ruke koje trebaju uhvatiti loptu, nastoji prikazati kretanje bicikla, automobila, aviona, itd.
c) **Emotivna proporcija -** dijete objekte koji su mu bitni prikazuje znatno veće s obzirom na druge objekte na crtežu koji mu nisu toliko bitni, te njih prikazuje manjima.
d) **Prevaljivanje oblika -** označava teškoću prikaza prostora u dječjim crtežima, pa tako djeca na najjednostavniji način drugi plan prikazuju na paralelnoj liniji koja je iznad prvog plana, te podizanjem razine zemlje pokušavaju bolje objasniti odnose u prostoru.
e) **Rasklapanje oblika -** najčešće se primjećuje kod djetetovog prikazivanja kuće koju gleda i crta sa prednje, zadnje i bočne strane.
f) **Vertikalna perspektiva -** dijete niže oblike na papiru na način da se ono što je bilo u prvom planu nalazi u donjem dijelu slike, a ono što je prostorno dalje (u drugom planu) nalazi iznad donjeg dijela slike.
g) **Obrnuta perspektiva -** dolazi do iskrivljenja prostora i prostornih objekata, dijete prikazuje ono što je prostorno dalje kao veće, a ono što je prostorno bliže kao manje.
h) **Poliperspektiva -** prikazuje prostor i prostorne objekte istodobno sa svih strana, raznih kutova gledanja, očišta i stajališta.

Dijete u ovoj fazi linije povlači hrabro i bez straha, izmjenjuje meke i tvrde linije, što crtežu daje svježinu i napetost. Što se tiče područja slikanja ove faze, dijete ne mari još za obojene plohe, već mu je obrisna linija važnija od činjenice da je npr. cvijet plave boje, a ne samo njegov obris. Odabir boje većinom ovisi o raspoloženju djeteta, što otkriva sve njihove boli i radosti. U ovoj fazi slika plošno bez privida volumena, ne koristi svjetla i sjene (tonska modelacija ili koloristička modulacija), kako bi prikazao volumen, no djetetov izraz je pun ekspresivnosti i bogatstva tonskog i koloristočkog izraza. Razdoblje se naziva i zlatnim dobom dječjeg likovnog izražavanja i stvaranja zbog iskustava koje je dijete steklo, dolazi do laganog prijelaza apstraktnom načinu razmišljanja, postepeno do likovno-tehničke zrelosti, itd.

- **Faza vizualnog realizma 11–15 godine**

Faza je daljnjeg razvoja likovnog izražavanja uvjetovana razvitkom psihofizičkih sposobnosti i interesom za vlastitu osobnost i sredinu. Dijete počinje realnije prikazivati objekte, bogate detaljima, skladnijih proporcija, pogotovo kod figura i prostornih odnosa. Pojavljuje se predpubertet i pubertet koji ima važan utjecaj na daljnji djetetov likovni razvoj, te počinje proces osamostaljivanja djeteta i formiranje njegova karaktera. Važnu ulogu ima mašta koja omogućuje adolescentu prevladavanje sukoba sa sredinom i krizu sebe samog, što osigurava daljnji razvitak mlade osobe. U toj fazi dijete je prevladalo elemente prethodnih faza kad se slika gradila kao cjelina, a prikazivanje prostora bilo je podložno određenoj perspektivi, te se javlja geometrijska, zračna i koloristička perspektiva. U području crtanja i slikanja dijete počinje istraživati svjetla i sjene kako bio dobilo privid volumena na plohi pomoću tonske modelacije, a uz vodstvo učitelja sposobno je izraziti se i pomoću koloristočke modulacije. Krajem razdoblja dijete u likovnom izražavanju postaje odraslim, mada karakteristike ove faze uništavaju ljepotu i ekspresivnost spontanog dječjeg izražavanja.

Sva djeca cijeloga svijeta prolaze kroz slične razvojne faze, smatra se da su one urođene i univerzalne te predstavljaju rezultat dječjeg sazrijevanja. No, ne prolaze sva djeca iste faze istodobno, jer to ovisi i o nasljednim faktorima i djetetovoj okolini. Autori Grgurić i Jakubin (1996;76) navode kako pri razmatranju razvojnih stupnjeva treba uzeti u obzir činjenicu da je djetetov način mišljenja drugačiji od mišljenja odraslog, što pokazuje da kroz razvojne faze dijete shvaća stvarnost i ponaša se prema njoj na specifičan način.

6.2 Likovni tipovi djece

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;62) navode kako svaki čovjek ima određene osobine, pa tako i djeca. Razlike među osobinama mogu se vidjeti u njihovim likovnim radovima, te se na osnovu tih razlika utvrđuju različiti likovni tipovi djece. Individualne razlike tijekom razvoja djece prikazuju se i u likovnoj tipologiji djece, koja ovisi o izražavanju određenih likovnih sposobnosti, naklonosti i izboru likovno–izražajnih sredstava, te općim psihičkim karakteristikama djeteta. Odgojitelj treba prilagođavati svoj rad, te utjecati na dijete tako što uvažava njegove osobne karakteristike, njegove kompetencije i likovne tipove pojedinog djeteta.

Kao što je već navedeno, svako dijete ima svoje posebne osobine, no te se osobine mijenjaju tijekom razvoja. Kako bi odgojitelj obavio uspješan odgojno–obrazovni rad, mora znati odakle dolaze te individualne razlike i kako pripadnost nekom likovnom tipu utječe na posebno likovno izražavanje djeteta. Razlike ovise o stupnju razvijenosti određenih sposobnosti zbog naklonosti nekim likovnim elementima i kompetencijama. Likovni tipovi djece dijele se na:

- **Likovni tipovi djece uvjetovani likovnim sposobnostima**

Vizualni tip - tip djeteta koji se lako izražava motivima iz neposredne okoline, likovni izraz se temelji na točnom i osjetljivom zapažanju, te je likovni izraz realan.
Imaginarni tip - likovni se izraz temelji na mašti i maštovitim motivima (motive realizira na neobičan i neočekivan način).
Intelektualni tip - likovni izraz ovisi o vizualnom pamćenju i likovno–kreativnom mišljenju, dijete racionalno stvara i planira svoj likovni rad, te će uspješno realizirati likovni zadatak ako dobro shvati zadatak i poznaje sredstva likovnog izražavanja.
Ekspresivni tip - likovni se izraz temelji na djetetovim emocijama koje najčešće ne planira svoj postupak realizacije ideje, te se prepušta spontanosti, uzbudljivim i osjećajnim poticajnim motivima.
Senzitivni tip - likovni izraz ovisi o osjetljivom opažanju, te dijete na crtežu naglašava ono što je neobično, iznimno, poetsko i likovno zanimljivo, ovaj se tip lako motivira neobičnim i neočekivanim poticajima.
Tip vizualnog pamćenja - izraz se temelji na vizualnom pamćenju, tip slijedi likovnu strukturu jer odgovara njegovim spoznajama o stvarima oko njega.

Analitički tip - likovni izraz koji se temelji na zapažanju detalja i pojedinosti, dijete kreće od detalja i od njih gradi cjelinu kompozicije.
Sintetski tip - likovni izraz ovisi o cjelini objekta i cjelini samog izraza, dijete sve oblike svodi na jednostavne likove i njihove jasne odnose i tako likovni rad djeluje jednostavno i konstruktivno.

- **Likovni tipovi djece uvjetovani uporabom likovno–izražajnih sredstava**

Koloristički tip - likovni izraz temelji se na uporabi većinom intenzivnih boja, likovni rad je uglavnom izveden dobro odabranim plohama i sugestivnim bojama.

Grafički tip - izraz se temelji na uporabi crta i dijete se najbolje izražava linearno, ako koristi boju pri izražavanju tada su prisutni i grafički elementi koji daju okosnicu kompoziciji.
Konstruktivni tip - likovni izraz ovisi o čvrstom rasporedu crta i ploha, te je zato likovni izraz jasan i geometrijski.
Impulzivni tip - temelj likovnog izraza je spontanost i trenutna invencija, likovni izraz djeluje labilno, dijete više pozornosti daje svojim reakcijama i brzini neposrednog izražavanja nego cjelini i međusobnim vezama likovnih elemenata.
Prostorni tip - izraz se temelji na prikazu prostora s ciljem svladavanja optičkog prikaza prostora a onda i perspektive.
Dekorativni tip - temelj likovnog izraza je uporaba ploha i plošno–ritmičkog rasporeda likovnih elemenata, likovni rad je dekorativan te dijete rado ostvaruje zadatke poput ornamenata.

- **Likovni tipovi djece uvjetovani osobnim kompetencijama djeteta**

Motoričko–tehnički tip - odnosi se na dijete s razvijenom motorikom ruke i koji vrlo lako razlikuje raznovrsne crte i njihove odnose, likovni radovi djeluju poput tehničkog crteža a ne kao umjetničko izražavanje.
Nespretan tip - suprotno od prethodnog tipa, odnosi se na dijete koji nije dovoljno razvilo motoriku ruke, nespretno povlači crte i nanosi boju na podlogu, što daje dojam nespretnosti pri likovnom izražavanju.
Brz likovni tip – dijete je koje radi vrlo brzo i brzo ostvaruje svoj zadatak, no ne obraća veliku pozornost na delikatnost i osjetljivost pri likovnom izražavanju.
Spor likovni tip - dijete sporo ostvaruje svoju zamisao i likovni rad, slično nespretnom tipu.
Pedantan likovni tip - odnosi se na dijete koje savjesno i polako rješava probleme određenog likovnog zadatka, kako bi ostvarilo očekivana postignuća.

Površan likovni tip - dijete svoje likovne ideje ostvaruje bez žara i uvjerenja, žuri se što prije završiti bez emocija.
Aktivan likovni tip - dijete u realizaciju svog rada ulaže mnogo energije i žara, zadatak prihvaća brzo i želi ga ostvariti što prije, no to može oštetiti temeljitost.
Pasivan likovni tip - odnosi se na dijete koje se teško motivira i dugo odlučuje što želi prikazati svojim crtežom.

6.3 Razvojni zadaci djece predškolske dobi sa stajališta likovne kulture

U dječjem vrtiću odgojitelj ima ulogu poticanja, praćenja i analiziranja razvoja djeteta kroz četiri područja: **tjelesni, psihomotorni i zdravstveni razvoj; socio–emocionalni razvoj; spoznajni razvoj i komunikacijski razvoj.**

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;67) navode humanističku razvojnu koncepciju koja potiče unapređivanje djetetova života u cjelini, u što ulazi izražavanje, ostvarivanje i maksimalno razvijanje individualnih mogućnosti djeteta. Zato odgojitelj potiče stvaralačke mogućnosti (razvoj govora, senzibilitet za glazbu i likovnost, znatiželja, aktivnost) kod djece i zadovoljava njihove potrebe (osnovne tjelesne potrebe, sigurnost, ljubav roditelja i drugih, uzajamnost komunikacije, potrebu za igrom).

Odgojitelji pridonose izgradnji cjelovite dječje sposobnosti, koristeći navedene osnovne dječje potrebe i stvaralačke mogućnosti, razvojnim zadaćama u likovnom izražavanju djece u različitim vrstama razvoja (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;68).

- **Tjelesni, psihomotorni i zdravstveni razvoj**

Odnosi se na sposobnost izvođenja preciznih pokreta i koordinaciju oko–ruka, potiče se aktivnostima koje precizno razvijaju motoriku prstiju. U te aktivnosti spadaju: izrezivanje jednostavnih oblika škarama, ispravno razmazivanje ljepila i lijepljenje, modeliranje raznovrsnih predmeta od različitih materijala, povlačenje sigurnih linija po papiru. Djeci treba omogućiti što više prirodnog osvijetljena pri likovnom izražavanju i pravilno sjedenje na stolici. Likovni pribor, materijali i tehnike moraju zadovoljavati zdravstvene potrebe djece i biti primjereni njihovom uzrastu, jer se uz pomoć primjerenih sredstava potiče spretnost i preciznost u radu i razvija taktilna i mišićno–zglobna osjetljivost u radu. Različitim

aktivnostima djeca usvajaju odgojne vrijednosti poput: osobne higijene, uređenja prostora, brige za sebe i svoje stvari, zaštita odjeće i radne površine tijekom likovne aktivnosti, itd.

- **Socio–emocionalni razvoj**

Obuhvaća osobne kompetencije djece - neovisnost, samostalnost i razvoj osjećaja uspješnosti. Potiče se samostalno korištenje različitih materijala, alata, pribora i samostalnost u igri, planiranju, odlučivanju. Djeca izrađuju jednostavna sredstva za igru i igračke od raznovrsnih materijala (papir, tkanina, vuna, plastika, itd.). Likovnim izražavanjem djeca razvijaju osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti i osvješćuju značaj pripadnosti. Svladavanjem straha stječu osjećaj sigurnosti i zaštite, a osposobljavanje za samoevaluacijske pristupe vodi ih njihovom osobnom rastu putem poticanja pozitivnih kvaliteta kod djece. Socijalni razvoj budi se putem sposobnosti druženja i komuniciranja s drugom djecom, čime se realiziraju njihove potrebe, te se tako razvija emocionalno–socijalna osjetljivost djece.

- **Spoznajni razvoj**

Spoznajni se razvoj temelji na poticanju kognitivnih procesa, poticanjem boljeg opažanja i spoznavanja predmeta i prostora, oblika, boja, tekstura, itd. Razvija se sposobnost poznavanja kretanja, spoznavanje vremena, poticanje stjecanja različitih iskustava te spoznaja o sebi i drugima. Djeca se u određenim situacijama upoznaju s prirodnim materijalima, materijalnim i duhovnim dobrima, te s prirodnom i društvenom okolinom. Stvaraju se problemske situacije koje kod djeteta potiču sposobnost uočavanja problema, planiranja i procjenjivanja. Kod djece je potrebno razvijati sposobnost rješavanja problema, jer to potiče radoznalost i aktivan stvaralački odnos prema svijetu, te traženje i stvaranje novog svijeta.

- **Komunikacijski razvoj**

Djeca likovnim izražavanjem obogaćuju svoj likovni rječnik, razvijaju osjetljivost za osnovne likovne elemente, potiče se sposobnost kombiniranja likovnih elemenata u novu cjelinu, te razvija sposobnost korištenja likovnog jezika i likovnih tehnika za vlastito izražavanje. Razvija se i vizualna komunikacija koja razvija sposobnost doživljavanja i razumijevanja sve složenijih oblika likovne umjetnosti, vizualna osjetljivost, uočavanje vizualnih poticaja iz okoline, sposobnost općeg i likovno–kreativno mišljenja i izražavanja.

6.4 Igra i likovno stvaralaštvo

U radu s predškolskom djecom igra je polazišna aktivnost jer svojim specifičnostima predstavlja plodno tlo kvalitetnog rada.

(Herceg, Rončević, Karlovaris, 2010;71)

Igra je jedan od najprimjerenijih oblika učenja i poticanja stvaralaštva, zato je u interaktivnom odnosu s likovnim stvaralaštvom. Dijete svoju potrebu za aktivnošću izražava igrom, pokretom, pjesmom, govorom, likovnim i drugim oblicima izražavanja. Sve te aktivnosti mogu biti receptivne (što znači primanje novih spoznajnih i estetskih sadržaja) ili ekspresivne, kreativne (kad se sadržaji izražavaju i upućuju okolini). Za uspješan razvoj ličnosti djeteta važna je njegova aktivnost kojom ovladava samog sebe i svoju okolinu. Odgojitelj ima važan zadatak poticati i stimulirati dječju aktivnost, kreativnosti, mora osigurati nove spoznaje i iskustva, jačati samopouzdanje, kritičnost, itd. Ti složeni procesi pridonose stalnom razvoju djetetove ličnosti. Putem igre dijete je u mogućnosti spontano učiti, usvojiti nove spoznaje, razviti različite sposobnosti, vještine, stavove i navike. Dalje, igra omogućuje djetetu razvoj usklađen s njegovim individualnim mogućnostima i potrebama. Dijete pronalazi svoj identitet igranjem. Djeca se osim individualne igre, igraju međusobno te s odraslima, a odrasli bi trebali poznavati bit i cilj igre i razvojne mogućnosti djeteta, jer inače može doći do sukoba željenog i učinjenog. Igra je izuzetno vrijedan oblik rada, putem nje dijete zadovoljava svoje osnovne potrebe (tjelesne i zdravstvene, socio-emocionalne, spoznajne i komunikacijske). Djeci treba ponuditi različite vrste igara poput funkcionalnih i simboličnih igara, igre građenja i igre s pravilima. Kroz igru stječu razne navike, kao što su njegovanje životinja i biljaka, svlačenje i oblačenje, način prehrane, razne oblike kretanja, poštivanje sebe i drugih, uvažavanje tuđeg mišljenja, razvijanje osjećaja ljubavi i prihvaćanja, osnovne higijenske navike, itd. Djeca se mogu igrati i igračkama koje su izrađene tvornički ili ručno. Ručno izrađene igračke mogu biti od raznovrsnih materijala (drvo, metal, papir, tkanina, žica, glina), a već sama izrada igrački predstavlja igranje. Kroz proces izrade igračke dijete se upoznaje s raznim likovnim tehnikama i materijalima te usvaja osnove likovnog jezika. Likovne igre predstavljaju stvaralačke aktivnosti putem kojih dijete istražuje sebe i okolinu, služeći se različitim likovnim priborima i materijalima, te tako stječe nova iskustva i spoznaje. Odgojitelj ima važnu ulogu pri osmišljavanju likovnih problemskih situacija za dijete putem

igre, jer ono tako uočava i razlikuje vrste crta, raspoznaje boje, stvara različite volumene, itd. Likovna aktivnost razvija likovnu radoznalost, što potiče likovno stvaralaštvo, usvajanje likovnog jezika, razvijanje vizualne percepcije, memorije, mašte, itd.

Dječja igra i dječje likovno stvaralaštvo u mnogim su segmentima međusobno povezani i u uzajamnom su odnosu. Dijete se igrom izražava i likovno stvaralaštvo smatra jednim oblikom svoje igre. Na isti način dijete nacrtani crtež, npr. lutke i neke životinje, može smatrati objektom svoje igre. U tom smislu i odgojitelj može pomoću likovnog izražavanja djece omogućiti nastavak aktivnosti igrom, a igra može biti i povod za uključivanje djece u likovno izražavanje. Kao što igra omogućuje upoznavanje mnogih pojava i odnosa među djecom, tako i likovna aktivnost otvara različite mogućnosti upoznavanja novog svijeta, te upoznavanje vlastite osobnosti (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010;72).

7. Umjetničko djelo kao poticaj dječjem izražavanju i stvaranju

Umjetničko djelo može poslužiti kao poticaj pri likovnom izražavanju ili biti izvor motiva. Umjetnici i djeca likovno izražavaju vlastitu sliku svijeta, pa su dječji i umjetnički izraz vrlo bliski jer predstavljaju istinu. Kako bi se djeca mogla likovno izraziti osim materijala potreban im je i poticaj, te postoje vizualni, ne-vizualni i likovno-kompozicijski elementi kao poticaji. Djetetovo likovno izražavanje potiče se kroz određene likovno-jezične sadržaje, teme i motive.

Autor Petrač u knjizi „Dijete i likovno umjetničko djelo“ (2015;91) navodi kako umjetničko djelo može poslužiti kao izvor motiva za sve vrste poticaja na slijedeće načine:

1. **Umjetničko djelo kao likovno–jezični i tematski citat**

Kod djece se nakon promatranja i analiziranja umjetničkog djela javlja interes za likovnim izražavanjem, te određeno umjetničko djelo može poslužiti kao poticaj i motiv.

2. **Likovno–jezična redefinicija umjetničkog djela**

Nakon promatranja i analize umjetničkog djela likovni sadržaji mogu se redefinirati. Tim postupkom djecu se potiče na samostalno rješavanje likovnih formi primjenjujući iskustva i analize. Likovni sadržaj može se redefinirati tako što primjerice dodamo teksturu, promijenimo boju, izmijenimo veličinu, crtaću teksturu zamijenimo bojom, reljef izrazimo slikarskom tehnikom a ne kiparskom, itd. Kod djece se razvijanjem osjetljivosti za likovne sadržaje dodatno razvijaju i drugi oblici kreativnog mišljenja (originalnost, fluentnost, fleksibilnost).

3. **Umjetničko djelo kao izvor novih motiva**

Umjetničko djelo osim kao izravan poticaj može poslužiti i kao izvor novih motiva, te tako daje mogućnost osmišljavanja odgojno-obrazovnih projekata. Nove motive bira odgojitelj ili učitelj, a može ih birati i u suradnji s djecom. Određivanje motiva, likovnog područja te likovnih tehnika ovisi o odgojiteljevoj, učiteljevoj i dječjoj kreativnosti. Kako bi likovni izraz odabranih motiva bio bogat i kvalitetan; djeci je potrebno dati na raspolaganje raznovrsne likovne materijale te im omogućiti dovoljno vremena za realizaciju likovnog rada

4. **Umjetničko djelo kao izvor likovnih i kompozicijskih elemenata za izražavanje i stvaranje**

Umjetničko djelo može poslužiti djeci kao poticaj za izražavane i stvaranje raznih likovnih i kompozicijskih elemenata. Djeca svojim likovnim izrazima mogu prikazati kompozicijske

elemente poput ritma, kontrasta, simetrije, asimetrije, razne vrste kompozicija, itd. Djeca istražuju boje, te mogu slikati određenim tonovima boje (crvena, plava, zelena, itd.) dodajući im crnu i bijelu boju, jer tako najbolje istražuju nijanse i tonalitet boja i utvrđuju znanje. Kako bi se likovni i kompozicijski elementi što bolje istražili, djeci se kao poticaj mogu dati apstraktna likovna djela, jer takva djela pružaju mnoge mogućnosti istraživanja i izražavanja kroz kreativne likovne igre.

5. **Osamostaljenje lika iz cjeline**

Odnosi se na promatranje umjetničkog djela od detalja prema cjelini, što znači da dijete može izdvojiti detalj umjetničkog djela kao svoj novi motiv. Tim odabirom dijete analizira građu, oblike, boje motiva i može po želji isto redefinirati.

7.1. Analiza umjetničkog djela sa djecom predškolske dobi

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;32) navode kako se analiza umjetničkih likovnih djela i dječjih likovnih uradaka temelji na iščitavanju četiri različite cjeline umjetničke kvalitete djela, što su:

- Osobno likovno iskustvo promatrača o umjetničkim djelima
- Spontane doživljajne reakcije na neposredan dojam o djelu
- Analiza umjetničkog djela na osnovu navedenih kriterija (fizička pojava djela, individualnost umjetnika, prostorno vremenski okvir nastajanja dijela)
- Sintetičko doživljavanje likovnog djela i njegove osnovne poruke.

Isto tako, autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;33) navode par umjetničkih djela kao primjer analize, jedan je djelo Gustava Klimta „Portret Margaret Stonborough Wittgenstein“. Djelo Klimta analiziraju na temelju prethodno navedenih kriterija:

- Osobno likovno iskustvo promatrača o umjetničkim djelima: Gustav Klimt bio je umjetnik postimpresionizma ili secesije. Secesija je osobito njegovana u Austriji. Prvi dojam djela više se orijentira na specifičnosti secesije i njezine ukrasne stilizacije, kojima je figura okružena. Osim što je djelo neobično, ono je privlačno zbog likovne prepoznatljivosti.
- Spontana doživljajna reakcija na neposredan dojam o dijelu: doživljaj se može svesti na određenu originalnost prikaza figure, koja treba djelovati otmjeno i

aristokratski, pozadina je geometrijski ukrašena, možemo primijetiti svilenu odjeću žene, ramena su joj razgolićena, a crna kosa se podudara s crnim rubom poda pri dnu slike.

- Analiza svih slojeva likovnog djela: portret je originalan, neponovljiv, nov, uljene boje izražavaju nježnost prikazane osobe, geometrijska pozadina je u kontrastu s prozračnom haljinom žene, umjetničko djelo daje poruku otmjenosti i plemenitosti.
- Sintetičko doživljavanje osnovne poruke likovnog djela: umjetničko djelo odraz je vremena i stila u kojem je nastalo, ima karakteristike umjetnosti početka 20. st. u Austriji, djelo je ispunilo očekivanja portretirane osobe koja je željela biti prikazana kao iznimna, originalna i osjetljiva, umjetničko djelo je privlačno i ostavlja određeni trag na nama.



Slika 22: Gustav Klimt „Portret Margaret Stonborough Wittgenstein“, 1905. (https://www.gustav-klimt.com/images/paintings/Portrait-of-Margaret-Stonborough-Wittgenstein.jpg, 11.01.2018.)

Uspješan djetetov likovni rad je originalan, osobni i iskren, no ako je dječji uradak imitacija, precrtan ili rađen po šablonama, nije originalan i dijete ne otkriva ništa novo i posebno. Slično se procjenjuju i analiziraju dječji likovni radovi, znači da i oni prolaze kroz četiri navedene faze.

- Osobno likovno iskustvo promatrača: autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010;35) navode da osoba koja procjenjuje dječji likovni rad na osnovu svoga iskustva daje određeno mišljenje i procjenu o dječjem radu, što je temelj za daljnju konkretnu likovnu i psihološku analizu dječjeg uratka.

- Spontana doživljajna reakcija na neposredan dojam o dječjem uratku: kreativnost djeteta pri likovnom izražavanju može se utvrditi na temelju procjene djetetovih likovnih radova. Dječji rad treba nastati slobodno, bez raznih utjecaja i sugestija, te nam govori o neobičnom odnosu djece prema naslikanom motivu.
- Analiza dječjeg uratka na temelju navedenih kriterija: za analizu dječjeg uratka uzet je primjer autora Petrača iz knjige „Dijete i likovno umjetničko djelo“ (2015;91-97), gdje su djeca starije vrtićke skupine (6–7 g.) za likovni zadatak dobili "*Portret kralja Henrika VIII".*



Slika 23: Hans Holbein mlađi „Portret kralja Henrika VIII", 1540. (https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Hans_Holbein_d._J._-_Portrait_of_Henry_VIII_-_WGA11564.jpg, 11.1.2018.)



Slika 24: „*Portret kralja Henrika VIII“,* rad djeteta starije vrtićke skupine 6-7 god., tempera (Petrač, 2015; 96)

- Prvo se određuje **fizička pojava djela:**
    - Motiv i tema: Portret kralja Henrika VIII
    - Likovna tehnika: Tempere
    - Likovni jezik: snažan kontrast toplo–hladnih boja i ritam slikarskih tekstura
    - Likovna poruka: izbor plemenitog kolorita i vrlo skladne razlike u obradi površine, redefiniranje portreta prema vlastitom doživljaju (kraljeva kapa i odjeća, pozadina).

- Zatim se određuje **individualnost djeteta**:
    - Likovno–kreativne sposobnosti djeteta: originalnost interpretacije motiva je vidljiva u realizaciji dječjeg uratka.
    - Obilježja individualnosti: razvijen je senzibilitet za boju i varijacije oblika, redefinicija kape u krunu i bogati detalji kraljeve odjeće, pozadina je plave boje.
    - Metode oblikovanja: dječji način oblikovanja sukladan je dječjoj dobi, te pripada početnoj fazi intelektualnog realizma.

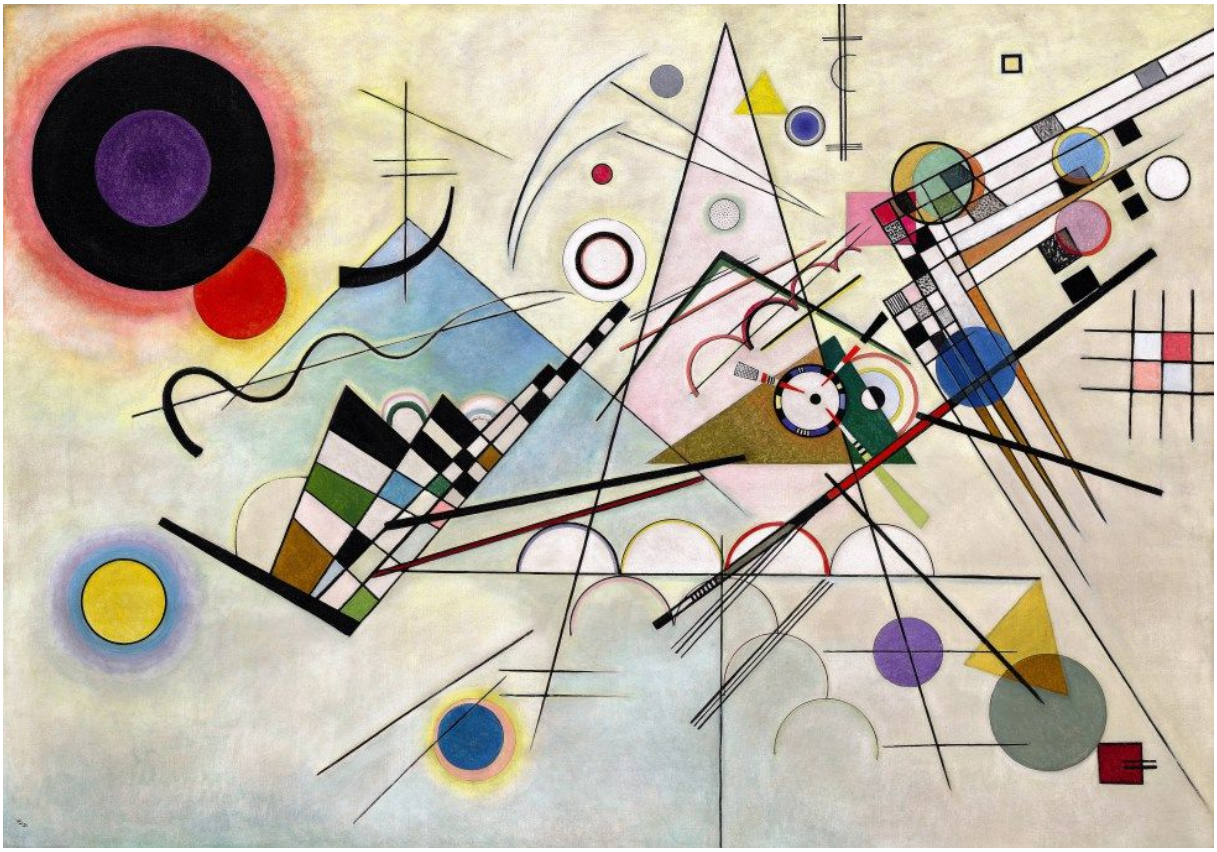
- Na kraju se određuje **prostorno vremenski okvir nastajanja djela:**
    - Portret Kralja Henrika VIII pripada europskoj kulturi, pa se može reći da je to europski dječji uradak.

- Sintetičko doživljavanje likovnog djela i njegove osnovne poruke: završna procjena analize dječjeg uratka je pozitivna.

8. Realizacija likovnih aktivnosti u vrtiću

Za potrebe završnog rada, provedene su dvije aktivnosti iz likovne kulture u dječjem vrtiću „Tići“ u Vrsaru u predškolskoj skupini (5-6. god.) „Vrapčići“. Obje likovne aktivnosti su imale za temu „Djetetovo likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“, znači da su se tijekom cijele aktivnosti kao poticajni materijali koristila umjetnička djela određenih umjetnika. Za prvu likovnu aktivnost djeca su za zadatak dobila likovni motiv: „Boje i oblici“, a poticaj za primjer bila su djela Vasilija Kandinskog. U drugoj likovnoj aktivnosti, djeci je zadan likovni motiv: „Neobična životinja“, a kao poticaj su iskorištena umjetnička djela Salvadora Dalija.

8.1. Prva likovna aktivnost: „Boje i oblici“ Vasilij Kandinski



Slika 25: Vasilij Kandinski „Kompozicija VIII“ 1923. (https://i0.wp.com/www.guggenheim.org/wp-content/uploads/1923/01/37.262_ph_web.jpg, 25.01.2018.)

U prvoj likovnoj aktivnosti djeci sam zadala motiv: „Boje i oblici“, te smo aktivnost započeli razgovorom o bojama i oblicima. Djeci sam postavila pitanja poput onoga što su to boje, koje su tri osnovne boje, koja je njihova najdraža boja, što su to oblici, kakvi oni mogu biti, itd.

Kao poticaj djeci sam pokazala i pričala o djelima Vasilija Kandinskog („Squares with Concentric Circles“, „Kompozicija VIII“, „Žuto-crveno-plavo“), te o umjetničkom pravcu u kojem je djelovao, apstraktnoj umjetnosti. Uz umjetnička djela Kandinskog kao dodatni poticaj koristila sam slikovnice: „Duga“ i „Pužić slikar“ M. Vladić-Maštruko i T. Bilopavlovića, „Lupko i oblici“ W. Disneya, te „Jansonova povijest umjetnosti“ Davies, P., Denny, W. i F. Hofrichtera. Kod djece je od samog početka prevladavala ugodna atmosfera, te su aktivno vodili razgovor međusobno i sa mnom o bojama i raznovrsnim oblicima. Pokazala su veliki interes i čuđenje kada sam im pokazala djela Vasilija Kandinskog, jer su njegova djela izrazito apstraktna i nemaju konkretan motiv. No, njegova umjetnička djela su kod djece pobudila veliki interes za likovnom aktivnošću koja je slijedila, jer su bogata raznovrsnim bojama i pravilnim i nepravilnim oblicima, te smatram da su njegova djela bila uspješan i stimulirajući poticaj za što bolje dječje izražavanje.



Slika 26: Vasilij Kandinski „Squares with Concentric Circles“ 1913.
(http://www.wassilykandinsky.net/images/works/370.jpg, 25.01.2018.)

Nakon uvodnog dijela aktivnosti djecu sam posjela u prethodno pripremljen prostor za likovnu aktivnost, te im pojasnila njihov likovni zadatak. Kao likovno područje odabrala sam

slikarstvo, a za likovnu tehniku kolaž. Izabrala sam tehniku kolaža jer sam smatrala da se djeca pomoću te tehnike mogu najbolje izraziti, te imati slobodu kreativnog izražavanja i na kraju uspješno izvršiti likovni zadatak. Nakon što sam djeci pojasnila njihov likovni zadatak i likovnu tehniku koju će raditi, zajedno smo započeli realizaciju likovne aktivnosti. Na stolove sam djeci ostavila kao poticaj spomenuta djela Kandinskog, „Squares with Concentric Circles“, „Kompozicija VIII“, „Žuto-crveno-plavo“. U sobi je tijekom aktivnosti vladala opuštena radna atmosfera, te su djeca međusobno komunicirala i pomagala jedno drugom. Pokazala su veliku radost i interes za likovni zadatak, oduševila ih je tehnika kolaž (s kojom su se susreli već ranije, ali nisu je često koristili), te su na kraju aktivnosti bili vrlo zadovoljni rezultatom samostalnog rada. Umjetnička djela Kandinskog djeci su bila izvrstan poticaj pri izvršavanju likovnog zadatka.

Na kraju likovne aktivnosti, zajedno s djecom analizirala sam njihove radove. Djeci sam postavila raznovrsna pitanja poput - koju tehniku smo radili i kako im se svidjela, na koji način su oblikovali kolaž i kakve sve oblike su radili, koje boje su koristili, jesu li im pomogla djela Kandinskog, kako im se svidio umjetnički pravac apstraktne umjetnosti, itd. Nakon analize, likovne radove stavila sam sa strane da se dobro osuše, a zatim sam zajedno s djecom pospremila sobu i materijale s kojima smo radili.



Slika 27: Vasilij Kandinski „Žuto-crveno-plavo“ 1925.
(http://www.wassilykandinsky.net/images/works/52.jpg, 25.01.2018.)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Odjel za odgojne i obrazovne znanosti

Akademska godina: 2016./2017.

Smjer: Stručni studij predškolskog odgoja - redovni

PRIPRAVA ZA IZVOĐENJE AKTIVNOSTI IZ ZAVRŠNOG RADA

(Tema: „Dječje likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“

Motiv: „Boje i oblici“)

Dječji vrtić: „Tići“ Vrsar

Odgajateljice: Linda Žigante, Stefania Hasini

Mentorica: mag. art. paed., pred. Breza Žižović

Studentica: Ena Tužilović

USTANOVA: Dječji vrtić Vrsar „Tići“, predškolska skupina „Vrapčići“

BROJ DJECE U SKUPINI: 25 (od 5 do 6 godina)

PSIHOFIZIČKE KARAKTERISTIKE DJECE: U skupini boravi 25 djece od 5 do 6 godina, predškolska skupina, u grupi je 14 dječaka i 11 djevojčica. Nema djece s posebnim potrebama.

MOTIV: „Boje i oblici“

TEMA: „Dječje likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“

LIKOVNO PODRUČJE: Slikarska tehnika

LIKOVNA TEHNIKA: Kolaž tehnika

LIKOVNI PROBLEM: Boje, kompozicijski elementi

OBLIK RADA: Individualni, frontalni

METODA RADA: Metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda usmenog izlaganja, metoda građenja likovnim elementima, metoda analitičkog promatranja od detalja do cjeline, metoda realizacije, metoda analize

MATERIJALI: zaštitni materijali (za stolove), kolaž, škarice, ljepilo

CILJ:

- Razviti sposobnost percipiranja, zamišljanja, izražavanja i stvaranja putem usmjerene pažnje
- Poticanje dječje kreativnosti i maštovitosti
- Razvijanje interesa za likovnu kulturu
- Razvijanje osobnog likovnog izričaja

ZADATCI

Odgojni:

- Stvoriti ugodnu atmosferu i raspoloženje kod djece
- Poticati međusobnu suradnju
- Poticanje komunikacije tijekom razgovora
- Poticanje zainteresiranosti prema likovnoj kulturi i likovnom izrazu
- Poticanje pozitivnog odnosa prema vlastitom radu

- Razvoj znatiželje

Obrazovni:

- Uočavanje likovnog problema
- Razvoj sposobnosti opažanja detalja
- Razvoj likovnih sposobnosti
- Ovladavanje likovnom tehnikom
- Uočavanje likovnog jezika
- Upoznavanje novih pojmova i proširivanje dječjeg vokabulara

Funkcionalni:

- Razvoj vizualne percepcije
- Razvoj zapažanja i opažanja detalja
- Razvoj fine motorike
- Razvoj osjeta opipa i dodira
- Poticanje dječjeg interesa i pažnje

AKTIVNOSTI KOJE SU PRETHODILE:

- Slikovnice: - „Duga“ M. Vladić-Maštruko
  - „ Pužić slikar“ Vladić-Maštruko, M. - T. Bilopavlović
  - „Lupko i oblici“ W. Disney
- Knjiga: „Jansonova povijest umjetnosti“ Davies, P., Denny, W., F. Hofrichter
- Slike: pravilni i nepravilni oblici, djela Vasilija Kandinskog „Squares with Concentric Circles“, „Kompozicija VIII“, „Žuto-crveno-plavo“; bijeli papiri, kolaž papiri, škare, ljepilo

ORGANIZACIJA PROSTORA I MATERIJALA ZA RAD:

Prije početka aktivnosti pripremit ću prostor u kojem će djeca izvoditi likovnu aktivnost. Stolove ću prekriti zaštitnim materijalima, te ću na stolove postaviti potreban pribor (kolaž papire, ljepilo, škare) kako bi se likovna aktivnost mogla uspješno odraditi.

TIJEK AKTIVNOSTI:

Uvodni dio:

U uvodnom dijelu motivirat ću djecu poticajnim materijalima kako bi što bolje ispunili i odradili likovnu aktivnost. Djecu ću posjesti u krug, te ću im se predstaviti i najaviti likovnu aktivnost koju ćemo raditi.

Započet ću s djecom razgovor o raznim bojama i oblicima, te ću im postaviti pitanja:

- Što su to boje?
- Tko zna koje su 3 osnovne boje?
- Koje boje možemo dobiti miješanjem te 3 osnovne boje?
- Koja je vaša najdraža boja?
- Što je to oblik?
- Kakvi sve oblici mogu biti?
- Gdje sve možemo vidjeti oblike?

Nakon postavljenih pitanja, djeci ću pročitati i pokazati slikovnicu „Pužić slikar“ i „Duga“, te ću im kroz slike iz slikovnica ispričati priču o tome što su to boje i kako one nastaju. Isto tako, kroz slikovnicu „Lupko i oblici“ i putem slika raznovrsnih pravilnih i nepravilnih oblika, djeci ću pričati o oblicima, te ću im ih što više približiti i pojasniti.

Nakon slikovnica s djecom ću započeti razgovor o umjetnosti. Pitat ću ih znaju li što o umjetnosti, što je umjetnost, tko se bavi umjetnošću, itd., te ću im pokazati razne slike iz knjige „Jansonova povijest umjetnosti“. Nakon razgovora, najavit ću im temu njihovog likovnog izražavanja uz motiv „Boje i oblici“ uz poticaj umjetničkih djela Vasilija Kandinskog, te ću s djecom razgovarati o umjetniku, pravcu u kojem je djelovao i njegovim umjetničkim djelima.

Nakon završenog razgovora djecu ću posjesti u prethodno pripremljen prostor za likovnu aktivnost, te ću im pojasniti koji je njihov likovni zadatak.

Glavni dio:

Nakon što sam djeci pojasnila njihov likovni zadatak i likovnu tehniku koju će raditi, zajedno s njima započinjem realizaciju slikarske tehnike - kolaža na temu „Djetetovo likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“, kojem je motiv „Boje i oblici“ uz poticaj umjetničkih djela Vasilija Kandinskog. Uz pomoć svojih smjernicama djeci pomažem pri odabiru boja i sredstava koja će koristi kod tehnike kolaža. Svakom djetetu pomažem pri

radu, potičem na vlastito likovno izražavanje, te ih pohvaljujem i ohrabrujem. Ukoliko je potrebno svakom djetetu uz pomaganje ponavljam što i kako treba raditi. Svako dijete pustim da radi kako želi te se ne uplićem u njegovo likovno izražavanje.

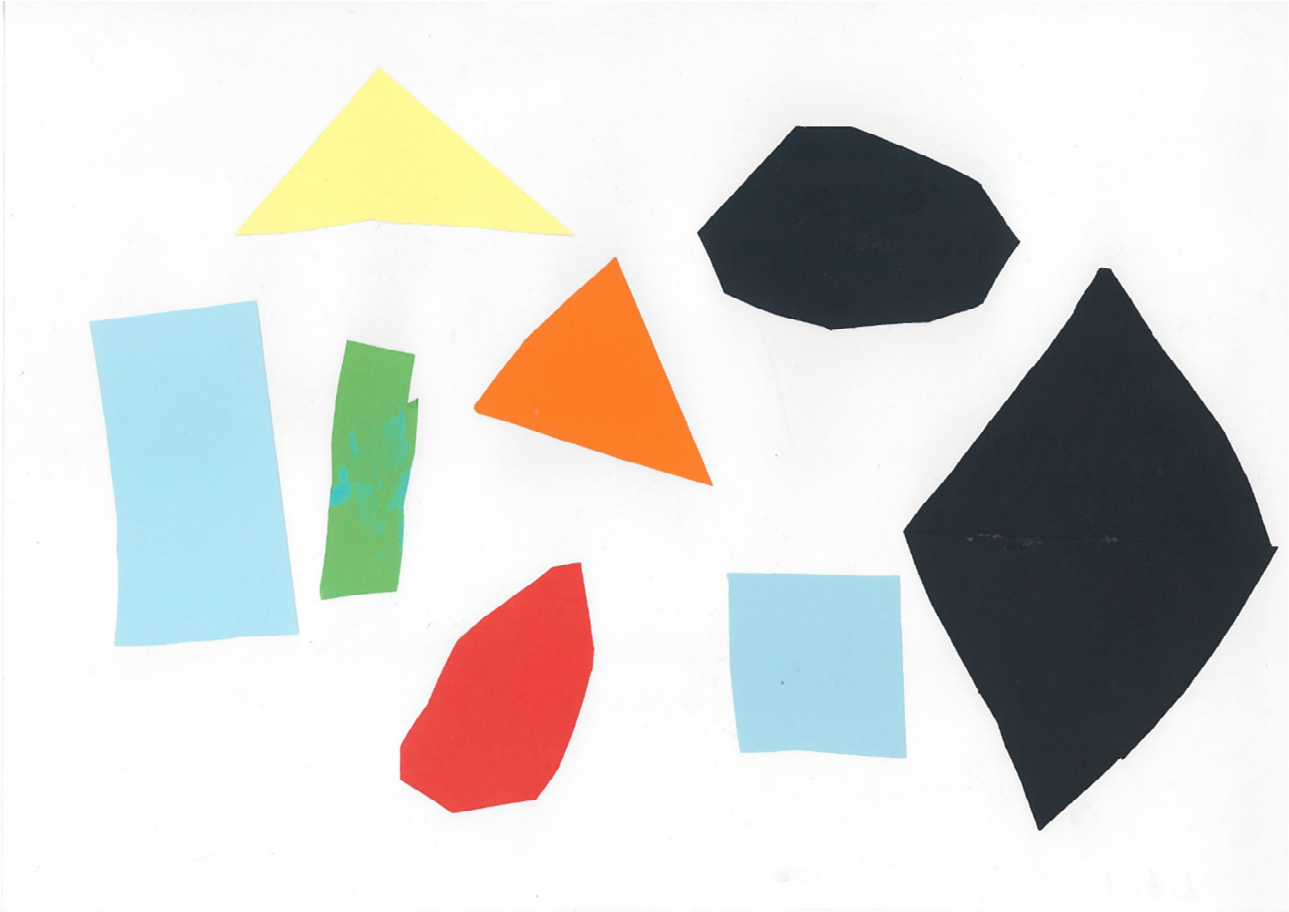
Završni dio:

Pri kraju likovne aktivnosti, razgovarat ću sa svakim djetetom o njegovom likovnom radu. Postavljat ću im pitanja:

- Koju likovnu tehniku smo danas koristili?
- Da li im je ovo prvi susret s kolažom?
- Kako im se svidjela tehnika?
- Na koji način su oblikovali kolaž (kidanje prstima ili rezanje škarama)?
- Koje su sve boje koristili?
- Koje su sve oblike radili?
- Jesu li im pomogli poticajni materijali: slike Vasilija Kandinskog?
- Koje je njihovo mišljenje o njegovom umjetničkom pravcu?

Likovne radove, nakon analize, stavljam sa strane kako bi se dobro osušili. Djecu ću potaknuti na pospremanje radnog mjesta te materijala s kojim su radili, te isto tako, potaknut ću ih na brigu o vlastitoj higijeni, odnosno na pranje ruku i ostalih dijelova tijela koje smo zaprljali u radu.

8.2. Analiza dječjih radova: „Boje i oblici“



Slika 28: Dječak L.A. (6,9 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

Dječak L.A. (6,9 godina):

Dječaku sam postavila pitanja: „Koje boje si koristio?“, „Koje oblike si napravio od kolaža?“ i „Jesi li kolaž rezao škaricama ili kidao prstima?“. Bez dugog razmišljanja je odgovorio: „Tu ima puno oblika i svi su šareni. Trokuti su žuti i narančasti, kvadrat je plave boje, napravio sam i krugove ali nisu baš okrugli, oni su crne i crvene boje. Kolaž sam rezao škaricama, nisam htio kidati prstima“.

Dječak je među starijima u grupi, te je pokazao veliki interes za likovnu aktivnost. Znao je razlikovati osnovne i sekundarne boje, te poznaje razliku između dvodimenzionalnih (kvadrat) i trodimenzionalnih oblika (kocka). Na slici možemo uočiti, kako je za većinu oblika koristio jake i oku upadljive boje: crna, crvena, zelena i narančasta. Dok je za tri oblika (trokut, pravokutnik i kvadrat) koristio blaže boje: svijetlo plava i žuta. S obzirom na boje koje je dječak koristio rekla bi da je na slici prisutan toplo-hladni kontrast, te je boje pažljivo

rasporedio na papiru. Na sredini slike nalaze se tri oblika koja su tople boje, a njih okružuju tri oblika hladne boje i dva oblika akromatske-crne boje. Promatrajući dječakov rad, u oko prvo upadnu dva velika oblika crne boje koja se nalaze s desne strane slike (dominacija crne boje i veličine oblika). Tijekom razgovora dao mi je do znanja kako razumije razliku između pravilnih i nepravilnih oblika. No, iako je koristio pravilne i nepravilne oblike slika daje više privid korištenja pravilnih oblika. Što se tiče plošnog izražavanja, oblici su po papiru smješteni u svim smjerovima bez prostornog reda i pravila, što znači da je prisutan konglomerat koji je tipičan kod dječjeg likovnog izražavanja. Dječak se nalazi u fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme), no mogu primijetiti početke apstraktnog mišljenja, spontanog likovnog izražavanja i usvajanja likovnih i kompozicijskih elemenata, pa bi rekla da dječak polako ulazi u fazu intelektualnog realizma.



Slika 29: Djevojčica N.B. (6,11 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

Djevojčica N.B. (6,11 godina):

Jedna je od najstarijih u grupi, no tijekom uvodnog dijela aktivnosti bila je jako sramežljiva i nije puno sudjelovala u razgovoru. Unatoč tome, kad smo došli do glavnog dijela aktivnosti, tj. izvršavanja likovnog zadataka, djevojčica je bila jedna od rijetkih koja me nakon završetka

prvog rada tražila još papira kako bi nastavila likovnu aktivnost. Napravila je tri rada koristeći tehniku kolaža, a dodatna dva rada koja je napravila me zamolila da uzme kući i pokaže mami, što sam joj ja s velikom radošću dopustila.

Djevojčici sam postavila pitanja: „Koji sve oblici se nalaze na tvom radu?“ i „Koje boje si koristila?“. Sramežljivo mi je ukratko odgovorila samo: „Razne i svakakve šarene boje. Poput duge, to su mi najdraže boje.“.

Unatoč sramežljivosti i povučenosti, djevojčica je veoma bistra i inteligentna, a sve to možemo primijetiti u njezinom radu. Pri izvršavanju likovnog zadatka nije dopustila da ju ometaju vanjski utjecaji druge djece. S obzirom na njihovu predškolsku dob, koncentracija i zainteresiranost kod djece za likovnu aktivnost bila je primjerena njihovoj dobi. No kod ove djevojčice sam primijetila puno veću koncentraciju i zainteresiranost, za razliku od njezinih vršnjaka. Prvo što primjećujemo na radu je način na koji je djevojčica oblikovala likove i kako ih je smjestila na papir. Promatrajući rad vidimo pravilne i nepravilne oblike, ali su ipak više prisutni nepravilni oblici koje je djevojčica slobodno i spontano oblikovala. Oblike je smjestila na lijevu stranu rada, oblici su malih i sitnih dimenzija, stisnuti jedan uz drugog te kod nekih možemo primijetiti i lagano preklapanje. Tu nije prisutan konglomerat, jer je djevojčica oblike postavljala veoma precizno i pedantno uz prisutan prostorni red i pravila. Kompozicija je kružna, što znači da su oblici poredani u kružnom slijedu, te nam se pogled centrira prema samom središtu rada. Koristila je raznovrsne boje, kao što je rekla dugine boje. Većinom su prisutne tople boje: žuta, narančasta, crvena i blago roza boja koje dominiraju radom, ali tu su i hladne boje: zelena, ljubičasta i tamnija nijansa roze i jedan sitni nepravilni oblik (po mojoj procjeni oblik kapljice) akromatske-crne boje koji se nalazi u samom središtu kompozicije. S obzirom na način na koji se djevojčica likovno izražava (prisutnost likovnih i kompozicijskih elemenata u radu), rekla bi da ulazi u fazu intelektualnog realizma.



Slika 20: Djevojčica K.Ž. (6,8 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

Djevojčica K.Ž. (6,8 godina):

Djevojčici sam postavila pitanja: „Zašto si odabrala baš te boje?“, „Na koji način si oblikovala kolaž papir?“ i „Kako ti su ti se svidjela umjetnička djela Vasilija Kandinskog?“. Za razliku od kolegice, bez srama mi je odgovorila: „Pa teta, zar ne vidiš da su mi zelena, roza i ljubičasta najdraže boje i zato su one najveće. Kolaž sam malo rezala i puno kidala prstima, vidiš kako sam neke zgužvala i napravila šarene loptice. Sviđa mi se taj slikar, malo je šašav jer je sve razbacao po papiru, pa sam tako i ja napravila.“.

Djevojčica je veoma komunikativna i u stalnom je dodiru s ostalom djecom, za vrijeme uvodne aktivnosti aktivno je sudjelovala u razgovoru i odgovorila je na svako postavljeno pitanje. Kompozicija je slobodna, te je ispunila skoro svaki slobodni prostor na papiru. I u ovom radu možemo uočiti konglomerat, jer je djevojčica slobodno i spontano postavljala oblike po cijelom papiru. Veličine oblika variraju od najmanjeg prema najvećem, te možemo primijetiti da su prisutni i pravilni i nepravilni oblici većinom oblikovani slobodnom rukom. Ono što je zanimljivo u ovom radu je to što je djevojčica neke likove oblikovala na način da

je kidala papir, zgužvala ga u "male loptice" i tako ispunila papir. Tim postupkom je svojem radu dala još veći karakter, napravila je teksturu. Kao što je sama rekla, veličinu oblika je odredila svojim najdražim bojama. Pa tako u lijevom kutu crteža možemo uočiti najveći oblik (kvadrat sa stepenicama) koji prvi upadne u oči, te je on zelene boje. Iznad njega se nalaze kvadrat, pravokutnik sa trokutom u sredini koji su ljubičaste boje, a donjem desnom dijelu rada primjećujemo dva pravokutnika (lijevi je veći, desni je manji) sa lopticom u sredini koji su roza boje. Na radu su prisutne još: plava, narančasta, žuta, smeđa i crvena boja te akromatske boje bijela i crna. Na nekim dijelovima rada rekla bih da možemo uočiti i naznake komplementarnog kontrasta (crvena loptica uz veliki zeleni oblik, plavi oblik blizu narančastog dugog oblika, žuta uz ljubičastu). Prisutne su tople i hladne boje, no zbog većih oblika koji su hladnije boje, u radu više prevladavaju hladne boje. Isto moram spomenuti kako je i u ovom radu na nekim dijelovima prisutno preklapanje oblika, te moram reći kako je djevojčica često promatrala djelo „Žuto-crveno-plavo“, te time smatram da je pozitivno utjecao na njezinu likovnu izvedbu. Djevojčica pripada fazi izražavanja složenim simbolima.



Slika 31: Djevojčica N.R. (6,0 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

Djevojčica N.R. (6,0 godina):

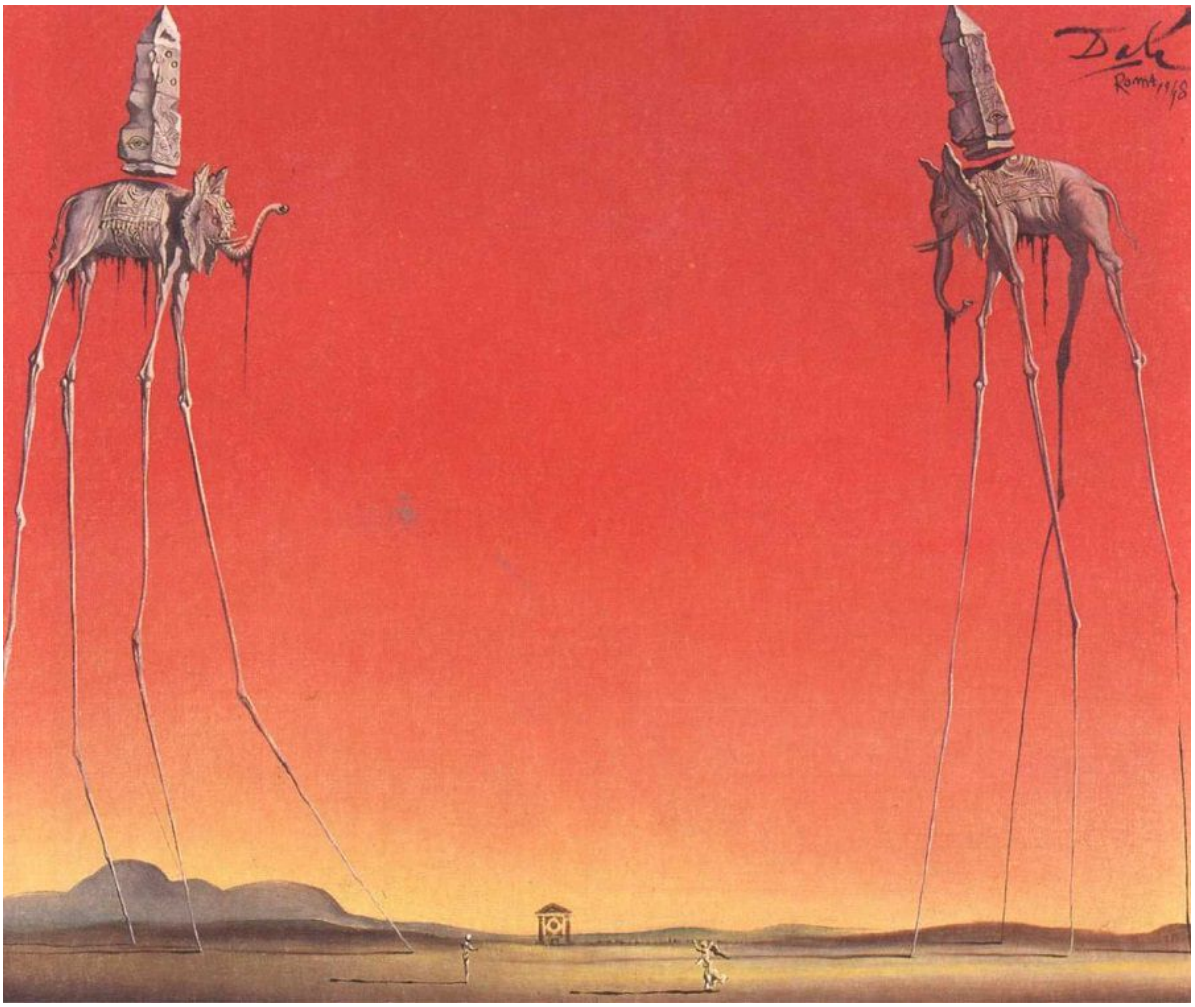
Ona je među najmlađima u skupini, vrlo znatiželjna i puna energije. Među prvima me pozdravila i zagrlila kad sam u ušla u sobu, te je većinu vremena tijekom aktivnosti tražila moju pažnju, postavljajući mi pitanja i tražila moje mišljenje o njezinom radu. Već samim početkom uvodnog dijela aktivnosti, djevojčica je sjela odmah uz mene te je glasno i nestrpljivo odgovarala na sva pitanja, ponekad čak i nije dopuštala drugoj djeci da dođu do riječi.

Postavila sam joj pitanja: „Koje boje si koristila?“, „Kakve oblike si sve napravila i kako si ih slagala?“ i „Kako se zove umjetnik o kojem smo danas pričali i kako ti se svidio?“. Odgovorila je: „Rezala sam rozu, žutu, narančastu, zelenu i plavu, napravila sam i crni pravokutnik ali sam ga kidala prstima. Ima jako puno kvadrata i pravokutnika, prvo sam ih slagala po redu pa sam poslije sve razbacala. Pričali smo o Kandinskom i on je svoje oblike posvuda razbacao.“.

Djevojčica je ispunila skoro svaki raspoloživi prostor na papiru, osim u desnom donjem dijelu rada gdje možemo primijetiti tri bijele praznine. Većinom je rezala škaricama a neke oblike je

i kidala prstima, te je radila oblike pravilnih i nepravilnih kvadrata i pravokutnika. S lijeve strane rada oblike je poslagala u dva usko zbijena reda i oblici se protežu od gornjeg do donjeg ruba papira, te je prisutan niz i ritam. Oblici na desnoj strani su isto poslagani u tri reda, ali su manje zbijeni i više je prostora među njima, te izgleda kao da ih je slagala slobodnije nego na lijevoj strani ili kako je ona rekla, više ih je razbacala. Od boja je koristila: rozu, žutu, dvije nijanse narančaste, plavu, dvije nijanse zelene boje, smeđu i crnu akromatsku boju. Što se tiče boja, treba obratiti pozornost da su oblici s lijeve strane toplijih boja osim crnog nepravilnog pravokutnika na dnu drugog reda, a oblici s desne strane su većinom hladnijih boja. Takva kombinacija i raspored boja stvara kod gledatelja toplo-hladni kontrast. Djevojčica je bila zadovoljna konačnim rezultatom svog rada, te pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).

8.3. Druga likovna aktivnost: „Neobična životinja“ Salvador Dali



Slika 32: Salvador Dali „Slonovi“ 1948.
(https://www.dalipaintings.com/images/paintings/the-elephants-large.jpg, 26.01.2018.)

U drugoj likovnoj aktivnosti djeci sam zadala animalistički motiv „Neobična životinja“. Aktivnost sam započela razgovorom o životinjama, te sam djeci postavila pitanja poput koje sve životinje poznaju, kako one izgledaju, koja je njihova najdraža životinja, itd. Zatim sam djeci pokazala knjigu „Enciklopedija životinja“ i plakat Svijet životinja, na kojem su se nalazile slike raznih životinja poput hobotnice, ribe, psa, mačke, lava, zebre, itd. Tim poticajnim materijalima htjela sam vidjeti koliko su djeca upoznata sa životinjskim svijetom i hoće li prepoznati životinje koje sam im pokazala. Djeca su aktivno sudjelovala tijekom razgovora o životinjama i prepoznali su svaku životinju koju sam im pokazala. Djeca su pokazala zainteresiranost za životinje, te su mi čak svi počeli opisivati i svoje kućne ljubimce koje imaju doma. Nakon što smo zajedno pojasnili osnovne karakteristike životinjskog svijeta, s djecom sam započela razgovor o neobičnoj životniji. Djecu sam upitala: „Što bi bilo

kad bi životinje koje znamo izgledale potpuno drugačije?“. Zamolila sam ih da zamisle tu neobičnu životinju, životinju poput lava sa krilima, zebraste majmune, žirafe sa slonovim ušima, itd. Za što bolji poticaj i motivaciju pri osmišljavanju svoje neobične životinje, djeci sam pročitala priču „Neobična životinja“ M. Huzjak. Upitala sam ih kako im se svidjela priča i jesu li zamislili kako izgleda ta neobična životinja. Odgovorili su da im se svidjela neobična životinja i svako dijete mi je počelo opisivati svoju neobičnu životinju, međutim rekli su kako im se nije svidjelo što se neobična životinja sakrila u maglu. Za što bolju inspiraciju pri smišljanju neobične životinje, djecu sam uz pomoć plakata Salvador Dali i knjige „Salvador Dali“, upoznala s njegovim životom i umjetničkim djelima. Pokazala sam im ekscentrični izgled samog umjetnika, te djela poput: „Labudovi koji reflektiraju slonove“, „Slonovi“, „Telefon Jastog“, itd. Obzirom na motiv ove likovne aktivnosti, odabrala sam Dalija zato što su njegova djela najbolji primjer i poticaj za što uspješnije izvršavanje likovnog zadatka. Djeci sam najviše pričala o njegovom djelu pod nazivom „Slonovi“, te kako na tom djelu možemo primijetiti dva slona s jako dugim nogama poput rode ili žirafe. Djeca su pokazala veliki interes i znatiželju kad sam im pokazala te neobične slonove, te su im se čudili. Zamolila sam djecu da mi kažu svoje mišljenje o Salvadoru Daliju i njegovim djelima, te mi je većina odgovorila kako im Dali izgleda čudno i smiješno, a njegova djela još čudnija i smješnija od njega. Unatoč tome, smatram da su im se djela jako svidjela, a ponajviše njegovo djelo „Telefon Jastog“ nad kojim su bili najviše zapanjeni.



Slika 33 : Salvador Dali, Edward James „Telefon jastog“ 1936. (http://masadergi.com/wp-content/uploads/2017/03/salvador-dali-istakoz-telefon-770x514.jpg, 26.01.2018.)

Nakon uvodnog dijela djecu sam posjela u prethodno pripremljen prostor za likovnu aktivnost, te im objasnila njihov likovni zadatak i likovnu tehniku koju će raditi. Za potrebe ove aktivnosti kao likovnu tehniku odabrala sam mokru crtačku tehniku crnog tuša i drvenih štapića. Odabrala sam ovu tehniku jer sam smatrala da će djeca pomoću nje najbolje likovno izraziti svoju neobičnu životinju, te uspješno riješiti zadani likovni problem (crte po toku; karakteru; značenju, oblik, prostor, kontrast, proporcija). Nakon što sam djeci pojasnila njihov likovni zadatak i likovnu tehniku koju će raditi, zajedno s njima započinjem realizaciju likovne aktivnosti. Na stolove sam djeci ostavila kao poticaj i inspiraciju prije spomenuta djela Salvadora Dalija „Labudovi koji reflektiraju slonove“, „Slonovi“, „Telefon Jastog“. Tijekom likovne aktivnosti vladala je opuštena radna atmosfera u kojoj su djeca maštovito i kreativno crtala svoje neobične životinje. Pažljivo sam promatrala rad djece, svako dijete pojedinačno poticala na vlastiti likovni izraz te se nisam uplitala u njihovo likovno izražavanje. Djeca su imala česte susrete s tehnikom crnog tuša i drvenih štapića, pa im to nije bio novitet u likovnom izražavanju. Nekolicina nije bila zainteresirana za likovnu aktivnost, pa su likovni zadatak brzopleto izvršili kako bi prešli na drugu aktivnost što im ja nisam branila. No većina djece je pokazala jako veliki interes pri izvršavanju te likovne aktivnosti, a naročito par djevojčica koje su nacrtale više od jednog rada. Sva djeca su na kraju aktivnosti bila zadovoljna rezultatom svog rada.



Slika 34: Salvador Dali „Labudovi koji reflektiraju slonove“ 1937. (https://www.desktopbackground.org/download/1600x900/2015/08/09/992580_salvador-dali-artwork-hd-wallpapers_1920x1080_h.jpg, 26.01.2018.)

Na kraju likovne aktivnosti sa djecom sam analizirala njihove radove, te sam ih zamolila mi ispričaju o čemu smo razgovarali i što smo radili, kako su im se svidjela djela Salvadora Dalija, koju likovnu tehniku smo koristili i kako im se svidjela aktivnost. Svako dijete sam pojedinačno pitala ime njihove neobične životinje te opis. Nakon analize, likovne radove stavila sam sa strane da se dobro osuše, a zatim sam zajedno s djecom pospremila sobu i materijale s kojima smo radili.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Odjel za odgojne i obrazovne znanosti

Akademska godina: 2016./2017.

Smjer: Stručni studij predškolskog odgoja - redovni

PRIPRAVA ZA IZVOĐENJE AKTIVNOSTI IZ ZAVRŠNOG RADA

(Tema: „Dječje likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“

Motiv: „Neobična životinja“)

Dječji vrtić: „Tići“ Vrsar

Odgojiteljice: Linda Žigante, Stefania Hasini

Mentorica: mag. art. paed., pred. Breza Žižović

Studentica: Ena Tužilović

USTANOVA: Dječji vrtić Vrsar „Tići“, predškolska skupina „Vrapčići“

BROJ DJECE U SKUPINI: 25 (od 5 do 6 godina)

PSIHOFIZIČKE KARAKTERISTIKE DJECE: U skupini boravi 25 djece od 5 do 6 godina, predškolska skupina, u grupi je 14 dječaka i 11 djevojčica. Nema djece s posebnim potrebama.

MOTIV: Animalistički motiv: „Neobična životinja“

TEMA: „Djetetovo likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“

LIKOVNO PODRUČJE: Crtačka tehnika

LIKOVNA TEHNIKA: Mokra crtačka tehnika - crni tuš i drveni štapići

LIKOVNI PROBLEM: Crte (po toku, karakteru, značenju), oblik, prostor, kontrast, proporcija

OBLIK RADA: Individualni, grupni, frontalni

METODA RADA: Metoda usmenog izlaganja, metoda dramatizacije, metoda razgovora, metoda analitičkog promatranja, metoda građenja likovnim elementima, metoda realizacije, metoda analize

MATERIJALI: zaštitni materijali (za stolove), A3 bijeli papiri, crni tuš, drveni štapići

CILJ:

- Upoznavanje, prepoznavanje i imenovanje životinja
- Proširivanje iskustva i spoznaja o životinjama
- Razviti sposobnost percipiranja, zamišljanja, izražavanja i stvaranja putem usmjerene pažnje
- Poticanje dječje kreativnosti i maštovitosti
- Razvijanje interesa za likovnu kulturu i osobni likovni izričaj

ZADACI

Odgojni:

- Stvoriti ugodnu atmosferu i raspoloženje kod djece
- Poticati međusobnu suradnju
- Poticanje djece na aktivno sudjelovanje tijekom razgovora
- Poticati zainteresiranost prema likovnoj kulturi i likovnom izrazu
- Razvoj znatiželje
- Poticanje dječjeg interesa i pažnje
- Razvoj pozitivnih osobina ličnosti: kulturno ponašanje, međusobna tolerancija, suradnja, stjecanje sigurnosti i samopouzdanja

Obrazovni:

- Uočavanje likovnog problema
- Razvoj sposobnosti opažanja detalja
- Razvoj likovnih sposobnosti
- Ovladavanje likovnom tehnikom
- Uočavanje likovnog jezika
- Upoznavanje novih pojmova i proširivanje dječjeg vokabulara
- Upoznavanje djece s karakteristikama životinjama koje se navode u aktivnosti (lav, mačka, pas, slon, itd.)

Funkcionalni:

- Razvoj vizualne percepcije
- Razvoj zapažanja i opažanja detalja
- Razvoj fine motorike
- Poticanje dječje samostalnosti
- Razvoj dječjeg razmišljanja, pamćenja i logičkog zaključivanja

AKTIVNOSTI KOJE SU PRETHODILE:

- Knjige: - „Salvador Dali“ Descharnes R. – G. Neret
  - „Enciklopedija životinja“ D, Alderton
- Priča: - „Mrzovoljna životinja“ M. Huzjak
- Plakati:- *Svijet životinja* - slike: slon, žirafa, zebra, lav, riba, morski pas, zec, pas, mačka, hobotnica; *Salvador Dali* - slike: slika Salvadora Dalija, „Postojanost Pamćenja“, „Labudovi koji reflektiraju slonove“, „Slonovi“, „Telefon Jastog“, „Iskušenje Svetog Antona“

ORGANIZACIJA PROSTORA I MATERIJALA ZA RAD:

Prije početka aktivnosti pripremit ću prostor u kojem će djeca izvoditi likovnu aktivnost. Stolove ću prekriti zaštitnim materijalima, te ću na stolove postaviti potreban pribor (bijele papire veličine A3, crne tuševe i drvene štapiće) kako bi se likovna aktivnost mogla uspješno odraditi.

TIJEK AKTIVNOSTI:

Uvodni dio:

U uvodnom dijelu motivirat ću djecu poticajnim materijalima kako bi što bolje ispunili i odradili likovnu aktivnost. Djecu ću posjesti u krug, predstaviti im se i najaviti likovnu aktivnost koju ćemo raditi.

S djecom ću započeti razgovor o životinjama, te ću im postaviti pitanja:

- Koje sve životinje poznajete?
- Kako izgledaju životinje?
- Koliko životinja postoji u svijetu?
- Koja je vaša najdraža životinja i zašto?
- Koje su karakteristike vaše najdraže životinje?
- Tko kod kuće ima kućnog ljubimca?

Nakon postavljenih pitanja, djeci ću pokazati knjigu: „Enciklopedija životinja“ i plakat *Svijet životinja,* te ću im kroz slike iz enciklopedije i s plakata približiti i pojasniti osnovne karakteristike životinjskog svijeta.

Nakon razgovora s djecom o životinjama i životinjskom svijetu, upitat ću djecu:

- Što bi bilo kad bi životinje koje znamo izgledale potpuno drugačije?
- Probajte zamisliti najneobičniju životinju!
- Kada bi lavovi imali krila?
- Žirafe velike uši poput slonova?
- Mačku sa perajom i škrgama?
- Zebraste majmune?

Nakon postavljenih pitanja, djeci ću pročitati priču „Mrzovoljna životinja“ M. Huzjak, koju sam prepravila i nazvala „Neobična životinja“, kako bi bila primjerenija aktivnosti.

Neobična životinja

U neko doba svijetom se kretala jedna životinja.
Spodoba zapravo, čudnog izgleda i sva nekako siva.
Druge su je boje živcirale. Smetale su je vedre boje
neba, jezera, drveća i cvijeća. Uopće, sve ju je živciralo
i smetalo, i zato je i bila sva siva. Ali ne uvijek i svugdje
jednako siva; nekad je bila tamno siva, a uz ponešto dobre
volje mogla je biti i svjetlije siva. Ako su joj neki dijelovi
tijela i pocrnili, svi su znali da je tada najbolje nemati
s njom posla.

Mogla je ona još nešto; naime mijenjati svoje oblike.
Ni to nije voljela, jer bi morala razmišljati što joj se sviđa,
pa je jednostavno odlučila uzeti od svake životinje ponešto.
Tako je ponekad imala vrat poput žirafe, krila poput ptica,
repove kao vjeverica ili paun ili konj ili kako bi joj došlo.
I bodlje, dlake, ljuske, oklop kornjače, grivu lava, sve bi
okitila po sebi, i sve to zasivila.

Druge životinje su joj se uglavnom smijale i ponekad
je zadirkivale; smatrale su vrlo glupim nekoga tko tako smiješno
izgleda. Zato ih je životinja izbjegavala i družila se samo sa
svojim odrazom u jezeru kamo je odlazila u predvečerje nakon

zalaska sunca; kada i u prirodi boje postaju sive. Silno je
željela da je svi ostave na miru i da ju nitko više ne vidi.

Napokon, jedne večeri, jezero joj odluči pomoći: počelo
je isparavati, sve više i sve gušće, dok i sav zrak oko sive
životinje nije posivio, i ona se nije razaznala:
„Gle, ovo mi se sviđa!“
zaključi životinja i mirno utone u veliko sivilo. Tako je
nastala magla, koja se pojavljuje nakon zalaska sunca ili u
rano jutro prije negoli sunce svojim zrakama počne stvarati
boje u prirodi. U njoj prebiva životinja, pomalo strašna,
pomalo smiješna, ali zadovoljna jer je pronašla mir.
Ako je sretnete u magli ne plašite je se i ne smijte joj
se: jer ona je takva kakva je, drugačija, i to je sasvim uredu!

Nakon pročitane priče, pitati ću djecu njihovo mišljenje o priči i mogućnosti da životinje mogu mijenjati svoj oblik i drugačije izgledati. Zatim ću djeci predstaviti slikara Salvadora Dalija, te uz pomoć plakata *Salvador Dali* i knjige „Salvador Dali“, upoznat ću djecu sa životom i umjetničkim djelima S. Dalija. Umjetničko djelo „Slonovi“ ću im pokazati s namjerom, kako bi djeca vidjela viziju i ideju neobične životinje Dalija (slonovi sa dugim nogama poput rode ili žirafe), te na temelju toga dobili inspiraciju za svoju neobičnu životinju. Zatim ću djecu posjesti u prethodno pripremljen prostor za likovnu aktivnost, te ću im objasniti njihov likovni zadatak („Neobična životinja“) i likovnu tehniku koju će raditi (crni tuš i drveni štapići).

Glavni dio:

Nakon što sam djeci objasnila njihov likovni zadatak i likovnu tehniku koju će raditi, zajedno s njima započinjem realizaciju crtačke tehnike crnog tuša uz pomoć drvenih štapića na temu „Djetetovo likovno stvaralaštvo potaknuto promatranjem umjetničkog djela“, kojem je motiv „Neobična životinja“ uz poticaj umjetničkih djela Salvadora Dalija. Promatrat ću rad djece, te im pomagati ukoliko je potrebno. Svako dijete potičem na vlastito likovno izražavanje, te ih pohvaljujem i ohrabrujem. Ukoliko je potrebno svakom djetetu uz pomaganje ponavljam što i kako treba raditi. Svako dijete pustim da radi kako želi te se ne uplićem u njegovo likovno izražavanje.

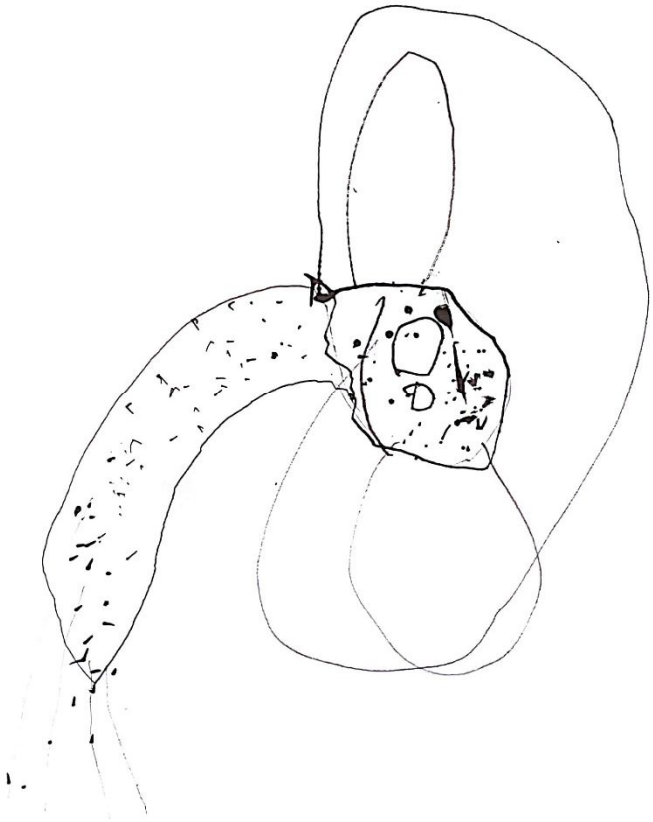
Završni dio:

Pri kraju likovne aktivnosti, razgovarat ću sa svakim djetetom pojedinačno o njegovom likovnom radu. Postavljat ću im pitanja:

- O čemu smo danas pričali i što smo radili?
- Kako su im se svidjela djela Salvador Dalija?
- Koju likovnu tehniku smo koristili?
- Kako im se svidjela aktivnost?
- Opiši mi svoju životinju koju si nacrtao?
- Kako se zove tvoja životinja?

Likovne radove, nakon analize, stavljam sa strane kako bi se dobro osušili. Djecu ću potaknuti na pospremanje radnog mjesta te materijala s kojim su radili, te isto tako, potaknut ću ih na brigu o vlastitoj higijeni, odnosno pranje ruku i ostalih dijelova tijela koje smo zaprljali u radu. Nakon izvedene aktivnosti, s djecom ponavljam i utvrđujem što smo sve radili.

8.4. Analiza dječjih radova: „Neobična životinja“



Slika 35: Dječak P.Š. (6,0 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići
(Izvor: Ena Tužilović)

Dječak P.Š. (6,0 godina):

Dječak je među mlađima u grupi i tijekom uvodnog dijela aktivnosti je bio sramežljiv, ali je najveću zainteresiranost pokazao kad sam im pokazala plakat „Svijet životinja“ i pitala ih da mi imenuju životinje. Pri kraju uvodnog dijela, dječak je bio sve manje sramežljiv i više se oslobodio pri komunikaciji.

Na pitanja: „Koju si životinju nacrtao i kako se ona zove?“ i „Kako ti se svidjela aktivnost koju smo radili?“ odgovorio je: „Nacrtao sam čudnu žirafu koja ima velike uši kao slon i grivu poput lava, nazvao sam ju žirafa-lav! Bilo mi je zabavno, jer jako volim sve životinje.“.

Kao što je sam rekao, na crtežu možemo primijetiti kombinaciju triju životinja, žirafe, slona i lava. Uočavamo tijelo žirafe i njezine duge noge, slonovske uši i veliku grivu lava koja zaokružuje cijelu glavu s ušima (iako donje veće uho viri iz grive). Svoju je neobičnu životinju smjestio na sredinu papira, te se životinja proteže od vrha do dna papira. Dječak je životinju nacrtao uspravno i frontalno, što nam daje osjećaj da životinja gleda ravno u nas.

Iako je tijelo životinje centrirao na sredinu papira, zbog disproporcionalnosti uvećane glave, ušiju i grive i načina na koji ih je nacrtao i smjestio (životinja stoji na nogama i izgleda kao da se nagnula na desnu stranu, možda zbog dugog vrata žirafe), izgleda kao da životinja više naginje desnoj strani papira. Treba obratiti pozornost da životinja ne lebdi u zraku, već je smještena pri dnu, tj. rubu papira koji simbolizira liniju tla. Noge životinje dječak je predstavio sa četiri duge, tanke i pomalo prozirne linije. Noge, cijelo tijelo i glavu ispunio je točkama od kojih se neke pretvaraju u kratke crtice, te je time prikazao žirafin dezen, a grivu i uši je ostavio čistim i netaknutima. Na glavi životinje jasno je prikazao oči sa dva nepravilna kruga i usta sa dugom debljom iskrivljenom linijom. Životinja je prikazana zatvorenim nepravilnim oblicima, osim ušiju koji podsjećaju na krug ili elipsu. Od likovnih elemenata prisutna je točka i crta, te su crte po toku zatvorene i slobodne, a po karakteru su: debele, tanke, prozirne, kratke, dugačke, izlomljene, itd. Što se tiče crta po značenju, dječak je koristio obrisne i strukturne crte. Zbog likovne tehnike crnog tuša, boje u radu nisu prisutne. Unatoč tome, zbog crnog tuša i bjeline papira postignut je element kontrasta. Od kompozicijskih elemenata prisutna je i asimetrična ravnoteža i proporcija, tj. disproporcija koje su postignute uvećanom glavom životinje. Zbog načina na koji je smjestio životinju na papir, rekla bi da je kompozicija dijagonalna. Unatoč prvotnoj sramežljivosti, dječak se do kraja aktivnosti u potpunosti opustio, te je na kraju bio zadovoljan konačnim ciljem svojeg rada. Dječak pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).



Slika 36: Dječak F.J. (6,0 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići
(Izvor: Ena Tužilović)

Dječak F.J. (6,0 godina):

Tijekom aktivnosti bio je vrlo živahan i znatiželjan, na sva pitanja je odgovarao bez srama i nestrpljivo. Nije mogao dočekati svoj red da odgovori na pitanja, pa je često drugoj djeci upadao u riječ. Najveću zainteresiranost je pokazao za knjigu „Enciklopedija životinja“ koju je neumorno prelistavao i proučavao, te je pokazao veliko čuđenje za umjetnička djela Salvadora Dalija, naročito za „Telefon Jastog“.

Postavila sam mu pitanja: „Kako se zove tvoja neobična životinja i hoćeš li mi ju molim te opisati?!“, „Kako ti se svidjela likovna tehnika crni tuš i drveni štapići?“ i „Kako ti se svidio umjetnik Salvador Dali i njegova umjetnička djela?“. Odgovorio mi je: „Moja životinja se zove Slonopas, ima tijelo psa i surlu slona, a uši je sakrio. Volim crni tuš, malo sam si zaprljao ruke ali to mi ne smeta. Ja jako volim životinje, najviše pse, ali taj slikar Dali je slikao baš čudne i smiješne životinje.“.

Svoju neobičnu životinju prikazao je kroz slona i psa, životinja ima tijelo psa i glavu slona sa surlom. No, može se primijetiti kako dječak nije nacrtao uši te je sam odgovorio kako su se uši sakrile. Cijelo tijelo je ispunio crnim tušem, ipak kako se približavao glavi životinje crnina se polako počinje razbijati. Najveću pozornost na crtežu zauzimaju noge životinje, zbog načina na koje ih je nacrtao dobivamo dojam da je životinja u pokretu, tj. da hoda ili trči. Noge je označio raznim nepravilnim i većinom zatvorenim linijama, linije su debele i tanke te neke pomalo i prozirne. Na glavi životinje jasno su primjetne oči koje je nacrtao sa dva

nepravilna crna kruga, te je isto tako nacrtao usta kao veliki crni nepravilni krug. Iz usta životinje proteže se duga slonova surla, koju je dječak nacrtao dugim kontinuiranim linijama. Tijelo životinje je nacrtao u položaju profila, a glava je okrenuta u frontalni položaj. Dječak je crtao slobodnim i zatvorenim linijama, koje su većinom dugačke, debele i rijetko se prekidaju. Što se tiče linija po značenju, koristio je i obrisne i strukturne linije koje se najbolje vide kod tijela životinje čime je crnim tušem označio pseće krzno. Isto tako, zbog ispunjavanja tijela crnim tušem prisutan je veliki crno-bijeli kontrast (dominacija crne akromatske boje). Kompozicija je vodoravna, te životinja ne zauzima cijeli prostor papira već ju je dječak smjestio na sredinu donjeg dijela papira. Za razliku od prijašnjeg dječaka, ovaj nije svoju neobičnu životinju smjestio na rub papira, pa zato ona izgleda kao da lebdi u zraku. Dječak je u fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).



Slika 37: Djevojčica D.V. (6,7 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići
(Izvor: Ena Tužilović)

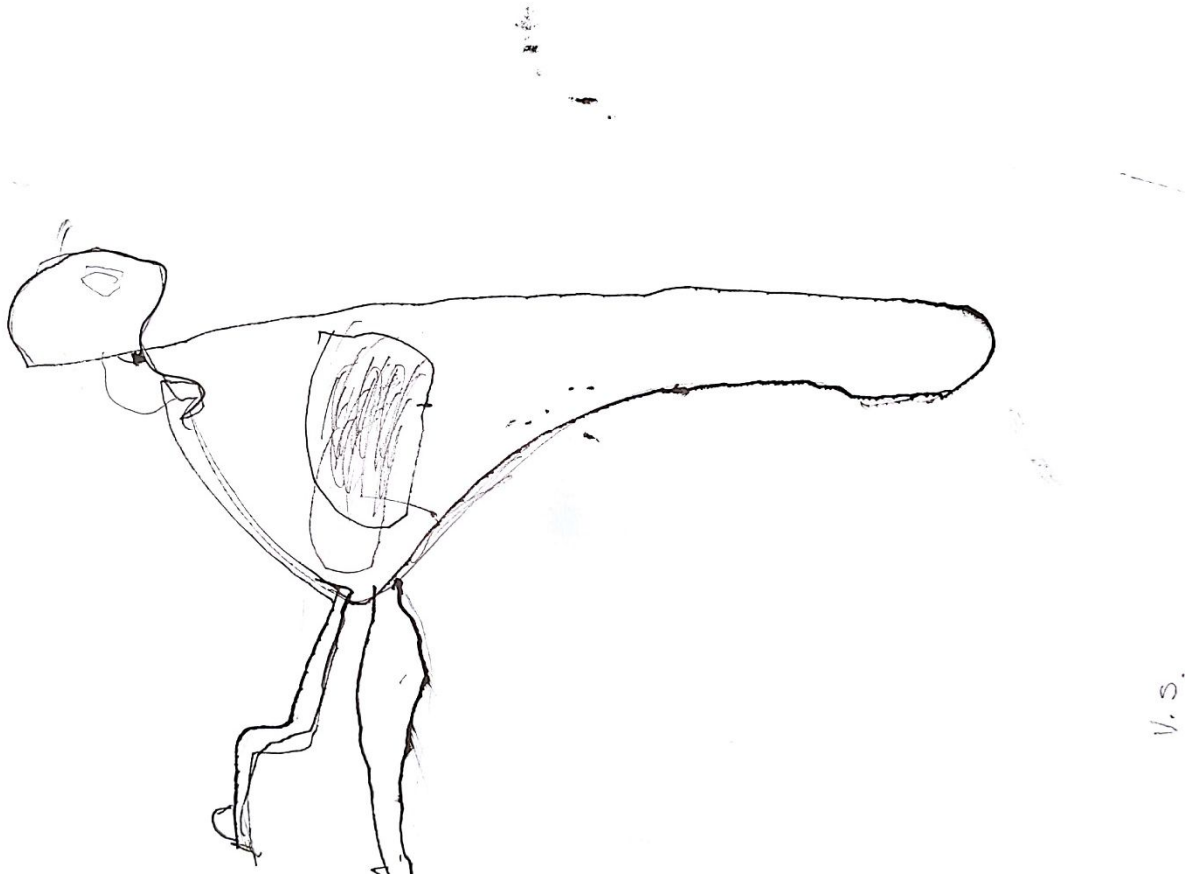
Djevojčica D.V. (6,7 godina):

Djevojčica je za vrijeme aktivnosti bila većinu vremena povučena i nije puno sudjelovala u razgovoru tijekom aktivnosti. Većinu vremena je bila u kontaktu sa samo dvije djevojčice

(M.B, i N.B.), iako nije aktivno sudjelovala u razgovoru s ostalima, pozorno je pratila uvodni dio aktivnosti.

Postavila sam joj pitanja: „Koja je tvoja najdraža životinja?“, „Koja je tvoja neobična životinja koju si nacrtala?“ i „Možeš li mi je opisati?“. Ukratko mi je odgovorila: „Konji i praščići su mi najdraže životinje. Nacrtala sam leteću svinju, ima velika krila.“

Životinju je nacrtala s desne strane papira, te ona ne stoji na tlu, već lebdi u zraku. Time daje osjećaj da je svinja sa krilima stvarno u letu ili pokretu. Tijelo i noge je nacrtala iz položaja profila, glava s ušima je u frontalnom položaju i gleda u nas, dok su krila nacrtana iz ptičje perspektive. Tijelo životinje djevojčica je nacrtala debelim gustim linijama, linije su iskrivljeno valovite i zatvaraju se u nepravilnu elipsu. Noge je nacrtala kao četiri pravokutnika sa tankim i oštrim linijama. Dva krila su različita, gornje krilo je nacrtala kao pravokutnik te je na sredini tog pravokutnika nacrtala još jedan pravokutnik koji je ispunila crnim tušem. Zato u gornjem krilu obraćamo pozornost na bijelo-crni kontrast. Dok je donje krilo nacrtala u obliku pravokutnika s debelo gustim linijama, te se taj pravokutnik nalazi unutar nepravilnog polukruga koji se spaja s tijelom životinje. Polukrug je nacrtala tankom pomalo prozirnom linijom. Glava životnije je u obliku nepravilnog kruga sa isto tako prozirnom tankom linijom. Vidimo i dva oka u obliku nepravilnih slabo označenih elipsi, dok usta nisu primjetna. Uši se nalaze na vrhu glave, svaka sa svoje strane te su u primjerenom razmjeru jedna od druge. Unutar uha su dvije crne mrlje koje mogu označavati unutrašnjost ušiju. Na crtežu djevojčice prisutne su tanke, prozirne, debele, guste, vijugave i oštre linije, te je koristila obrisne linije pri crtanju. Kompozicija je dijagonalna, a obzirom da je životinju nacrtala s više strana gledišta prisutna je poliperspektiva. Djevojčica pripada fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).



Slika 38: Dječak V.S. (6,9 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići
(Izvor: Ena Tužilović)

Dječak V.S. (6,9 godina):

Postavila sam mu pitanja: „Opiši mi svoju neobičnu životinju!?“ i „O čemu smo danas sve pričali i što ti se najviše svidjelo?“. Dječak je vrlo komunikativan i znatiželjan, pa mi je živahno odgovorio: „Teta, ja sam nacrtao najvećeg dinosaura jer mi je to najdraža životinja. Ovo ti je T-Rex i neobičan je jer ima kokošja krila s kojima ne može letjeti pa samo trči posvuda. Zato mora imati jako duge noge da prestigne sve druge dinosaure. Danas smo pričali o normalnim i neobičnim životinjama, i ti si nam pokazala smiješnog slikara Dalija. Najviše mi se svidjela priča o neobičnoj životinji, ali ja bi joj rekao da se ne mora sakrivati.“.

Nacrtao dinosaura s krilima kokoške, te ga je nacrtao iz položaja profila. Dječak je iskoristio skoro cijeli raspoloživi prostor papira, te se životinja proteže od desne do lijeve strane papira. Glavu dinosaura je nacrtao s desne strane, a tijelo i dugački rep se proteže do lijeve strane papira. Noge se od tijela spuštaju sve do donjeg ruba papira, koji simbolizira liniju tla. Dječak je tijelo nacrtao u obliku nepravilnog trokuta, te se dio od nogu do vrha repa oblikuje u

iskrivljenu liniju. Tijelo je nacrtao dugom kontinuiranom linijom koja se ne prekida, no liniju repa životinje označio je debljom linijom. Linije desno od glave i ispod nje su tanje i prozirnije, možemo čak primijetiti i duple linije ispod glave. Ispod glave treba obratiti pozornost i na dva nepravilna poluotvorena kruga, koji bi mogli predstavljati vrat a moguće i usta. Iznad nogu na tijelu možemo vidjeti krilo koje je u obliku zatvorene nepravilne elipse, a linije su tanke te se na lijevom dijelu čak i malo prekidaju. Krilo je iznutra ispunio mnoštvom vrlo tankih i prozirnih linija, te čak izgleda kao da ih je nacrtao sve iz jednog poteza ne dižući ruku s papira. Glava dinosaura je u obliku nepravilnog polukruga koji je zatvoren sa svih strana, te je donja linija glave tanka i pomalo kao isprekidana a gornja linija je deblja i sigurnija. Na glavi je oko koje nacrtano prozirno tankom linijom u obliku nepravilno otvorenog kruga. Noge se nalaze na samom kraju tijela, te su vrlo dugačke. Lijeva noga je tanka i ima oblik stepenica te je označena debelim i tankim linijama. Desna noga je deblja od lijeve i stoji uspravno, te je označena debelom dugom linijom. Zbog načina kako su nacrtane noge, pogotovo lijeva noga, životinja izgleda kao da trči. Dječak je pri izražavanju koristio debele, tanke, prozirne, isprekidane, oštre i kontinuirane linije. Prisutne su obrisne i strukturne linije, Strukturne su linije primjetne na krilu životinje, pretpostavljamo da je nacrtao perja. Kompozicija je vodoravna, te je prisutna i ravnoteža. Dječak je u fazi izražavanja složenim simbolima (faza sheme).

9. Zaključak

Svaka osoba koja želi upoznati, razumjeti i naučiti izražavati se putem likovne umjetnosti, mora shvatiti da je ona jedna vrsta govora i sredstvo komunikacije. Služi se likovnim znacima kako bi pojedinac mogao izraziti svoje ideje, emocije i svoja stajališta o stvarnosti. Prisutna je u ljudskoj civilizaciji od samih početaka i obično se stječe usvajanjem likovnih vrijednosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Likovna umjetnost je aktivnost kojoj je cilj promatraču prenijeti estetske vrijedne poruke, te je prisutna u svakoj pori ljudske egzistencije.

Temeljem svih likovnih umjetnosti smatra se crtež, što dokazuje i samo dijete jer njime ono započinje svoj likovni govor. Kako bi pojedinac bio u mogućnosti što bolje likovno čitati i gledati umjetničko djelo, vrlo je važno da ga se počne likovno osposobljavati već od malih nogu. Dijete likovnim izražavanjem prikazuje ono što ga zanima i uzbuđuje i zadovoljava svoju unutarnju potrebu za izražavanjem. U isto vrijeme, dijete je oduševljeno materijalom s kojim radi, samim procesom rada, neposrednom percepcijom i pokretima, te su jako bitni doživljaj i akcija. Kvalitetno stimuliranje likovnog razvoja djece nije moguće bez dobrih likovnih materijala, pogodnih prostora za rad, svjetla, sredstava i pomagala, stručnih odgojitelja i sl.

Likovni razvoj svakog djeteta ovisi o njegovim potencijalnim mogućnostima i odgovarajućem utjecaju sredine i odgojitelja. Izuzetno bitan čimbenik za što bolju uspješnost likovnog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi je odgojitelj. On mora poznavati dječji opći i likovni razvoj, a posebno dobne i individualne razvojne karakteristike djece s kojom radi. Odgojitelj mora sadržajima i metodama poštivati slijed razvojnih faza likovnog izražavanja djece, te one moraju biti primjerene djetetovoj dobi i njegovim razvojnim mogućnostima. Odgojitelj likovnim odgojem kod djece razvija važne aspekte poput: usporedbe, analize, vizualnog i verbalnog pamćenja, mišljenja i kreativno mišljenja, emocije, zapažanje, likovne sposobnosti, sposobnost kreativnog rješavanja problema, razvoj vlastite osobnosti, senzibilitet za likovne pojave, samostalnost, tehničku spretnost, itd. Odgojitelj se ne smije uplitati kod likovnog izražavanja djeteta i mora ga pustiti da se sam slobodno i spontano izrazi, jer samo takav likovni rad je uspješan i originalan, osoban i iskren.

Za uspješno likovno izražavanje, odgojitelj bi trebao djeci ponuditi bogate poticaje koji će kod njih pobuditi ideje ili osjećaje. Jedan od takvih poticaja može biti i promatranje

umjetničkog djela, što je i tema ovog završnog rada. Promatranjem i razgovorom o umjetničkom djelu djeca usvajaju likovne vrijednosti, te razvijaju sposobnost percipiranja i prepoznavanja osnovnih likovnih pojmova i postaju svjesni doživljaja koje pobuđuje umjetničko djelo. Za potrebe ovog rada provela sam dvije likovne aktivnosti koje su za poticaj imale promatranje umjetničkog djela. Oduševila me zainteresiranost i energija djece tijekom obje aktivnosti. Djeca su u početku izrazila čuđenje zbog apstraktne umjetnosti Vasilija Kandinskog i ekscentričnog nadrealizma Salvadora Dalija, no niti jedno dijete nije imalo negativnu reakciju na njihova umjetnička djela i s velikom radošću su prihvatili likovni zadatak. Smatram da su odabrana umjetnička djela bila dobar poticaj za likovno izražavanje djece i da su sva djeca na kraju bila zadovoljna konačnim ciljem svojeg rada. Kao što sam već rekla u uvodnom dijelu ovog rada, imam veliku ljubav prema djeci i umjetnosti te sam putem ovog rada stekla veliko pozitivno iskustvo. Naučila sam koliko je likovna kultura važna za djetetov uspješan cjelokupan razvoj, te sam počela uočavati greške koje sam koristila u radu s djecom poput: uplitanja u djetetovo likovno izražavanje, korištenje šablona i imitacija, itd. U likovnom pogledu, nadam se da ću uspjeti djeci što bolje približiti i dočarati svijet umjetnosti. U tome ću se i dalje truditi.

„Djeca su čarobnjaci mirisa, boja i zvuka i nitko nije veći majstor u otkrivanju tih titravih tajni od djece. Djeca su genijalna u oduhovljavanju pojava. Radosti jedne poslijepodnevne rasvjete, muzikalnu ljepotu mjesečine pod krošnjama kestenova, noćnu vožnju u vlaku ne može doživjeti svečanije od djeteta - nitko. U neoskvrnutom još osjećaju prostora, u šarenilu boja i mirisa, djeca stoje pred događajima naivno i to prvotno gledanje jeste najvrjednije, jer je neposredno razotkrivanje zastora nad scenom, koja se trajno objavljuje čovjeku kao tajna vlastitog života.“

(Miroslav Krleža)

10. Literatura

Knjige:

Alderton, D. (2012.) *Enciklopedija životinja*. Rijeka: Naklada Uliks.

Belamarić, D. (1987.) *Dijete i oblik: Likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga.

Davies, P.; Denny, W.; Hofrichter, F. (2008.) *Jansonova povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek.

Descharnes, R.; Neret, G. (1997.) *Salvador Dali*. Koln: Taschen.

Disney, W. (2008.) *Lupko i oblici*. Zagreb: Egmont.

Grgurić, N.; Jakubin, M. (1996.) *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: Metodički priručnik*. Zagreb: Educa.

Herceg, L.V.; Rončević, A.; Karlavaris, B. (2010.) *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.

Hollingsworth, M. (1998.) *Umjetnost kroz povijest čovječanstva*. Rijeka: Andromeda.

Janson, H. W. (2005.) *Povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek.

Jakubin, M. (1990.) *Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike: Priručnik za likovnu kulturu*. Zagreb: Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Jakubin, M. (2006.) *Vodič kroz povijest umjetnosti: Vremenska lenta*. Zagreb: Školska knjiga.

Karlavaris, B. (1988.) *Metodika likovnog odgoja 2*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Peić, M. (1971.) *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.

Petrač, L. (2015.) *Dijete i likovno umjetničko djelo: Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dob.* Zagreb: Alfa.

Škrbina, D. (2013.) *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce.

Vladić-Maštruko, M. (2003.) *Duga.* Zagreb: Naklada Haid.

Vladić-Maštruko, M.; Bilopavlović, T. (2000.) *Pužić slikar*. Zagreb: Kašmir promet.

Članci u elektroničkim časopisima:

Balić-Šimrak A., (2010.) *Predškolsko dijete i likovna umjetnost.* Dijete vrtić obitelj 2 (62/63). URL: http://www.korakpokorak.hr/upload/dijete_vrtic_obitelj/dijete_vrtic_obitelj_62-63.pdf (31.10.2017.)

Šipek A., (2015.) *Kako komunicirati likovnim jezikom djece.* Dijete vrtić obitelj 21 (79). URL: https://hrcak.srce.hr/172745 (05.01.2018.)

Mrežne stranice:

Mrzovoljna životinja. URL: http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/mrzopric.htm (30.05.2017.)

Likovna analiza- kompozicija i format. URL: http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/miro2.htm (05.01.2018.)

Popis slika:

1. **Camille Pissarro: "Sajam svinja", 1886.** (http://likovnakultura.ufzg.unizg.hr/images24/Pissarro.jpg) (01.11.2017.)
2. **Vincent van Gogh: "Zvjezdana noć", 1889.** (http://likovnakultura.ufzg.unizg.r/images5/vangogh.jpg) (01.11.2017.)
3. **Henri Matisse: " Labud", 1932.** (http://www.henri-matisse.net/drawings/drbe.jpg) (01.11.2017.)
4. **Primjer: Zraka sunčeve svjetlosti pada kroz prizmu** (http://www.zlatarna.com/images/slike/disperzija.jpg) (01.11.2017.)
5. **Slika: Ostwaldov krug čistih boja** (https://hr.wikipedia.org/wiki/Boja#/media/File:BYR_color_wheel.svg) (01.11.2017.)
6. **Joan Miro „Osobe na crvenoj zemlji“ 1938.** (http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/reprodukcije/Miro.jpg) (14.11.2017.)
7. **Joan Miro „Žena i ptica“ 1982., Barcelona, Španjolska** (https://en.wikipedia.org/wiki/Joan_Mir%C3%B3#/media/File:Dona_i_Ocell.jpg) (14.11.2017.)
8. **Jean Auguste Dominique Ingres „Gđa. Baltrad s kćerkom“, 1836., olovka na papiru** (https://hr.wikipedia.org/wiki/Olovka#/media/File:Ingres__Mme_Victor_Baltard_%26_sa_fille_Paule.jpg) (20.11.2017.)

9. **Hokusai Katsushika „Veliki val kod Kanagawe“ 1823.-1829., drvorez u boji** (https://hr.wikipedia.org/wiki/Hokusai_Katsushika#/media/File:The_Great_Wave_off_Kanagawa.jpg) (20.11. 2017.)
10. **Ivan Meštrović „Zdenac života“, 1905., bronca** (https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Zdenac_%C5%BEivota_(Me%C5%A1trovi%C4%87)_1.jpg (20.11.2017.)
11. **Atena, Grčka: „Partenon“ 5. st. prije Krista, „Atenska akropola“** (https://en.wikipedia.org/wiki/Parthenon#/media/File:The_Parthenon_in_Athens.jpg) (20.11.2017.)
12. **Pablo Picasso: „Gospođice iz Avignona“, 1907.** (http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/cubism/images/PabloPicasso-Les-Demoiselles-dAvignon-1907.jpg) (29.11.2017.)
13. **Van Gogh, V. Dvanaest suncokreta u vazi** (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010., str. 14.)
14. **Suncokret, znanstveni prikaz biljke** (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010, str. 14.)
15. **Djeca u muzeju; promatranje i analiziranje umjetničkog djela** (https://museumquestionsdotcom.files.wordpress.com/2015/02/children-in-museum-raising-hands.jpeg?w=640) (27.12.2017.)
16. **Slika životinja; Spilja Lascaux u Francuskoj, oko 13.000 pr. Kr.** (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Lascaux_painting.jpg) (06.01.2018.)
17. **Imhotepova stepenasta piramida faraona Džosera u Sakkari, 2630.-2611. pr. Kr.** (http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/41/Cour_du_Heb_Sed.jpg/600px-Cour_du_Heb_Sed.jpg) (06.01.2018.)
18. **Katedrala Sv. Stošije u Zadru, 13.st. trobrodna katedrala s izraženom rozetom** (https://hr.wikipedia.org/wiki/Likovna_umjetnost_u_Hrvatskoj#/media/File:Sveta_Stosija_Zadar_front.jpg) (06.01.2018.)
19. **Rafael, Atenska škola, 1509.-1511., freska u Vatikanu** (https://hr.wikipedia.org/wiki/Renesansa#/media/File:Raffael_058.jpg) (07.01.2018.)
20. **Gustav Klimt „Drvo života“, 1905. –1909.** (https://www.gustav-klimt.com/images/paintings/The-Tree-Of-Life.jpg) (07.01.2018.)
21. **Yayoi Kusama „Infinity mirrored room-gleaming lights of the souls“, 2008.** (https://www.davidzwirner.com/artists/yayoi-kusama) (10.01.2018.)

22. Gustav Klimt „Portret Margaret Stonborough Wittgenstein“, 1905.
(https://www.gustav-klimt.com/images/paintings/Portrait-of-Margaret-Stonborough-Wittgenstein.jpg) (11.01.2018.)

23. Hans Holbein mlađi „Portret kralja Henrika VIII'', 1540.
(https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Hans_Holbein_d._J.__Portrait_of_Henry_VIII_-_WGA11564.jpg) (11.1.2018.)

24. „Portret kralja Henrika VIII“, rad djeteta starije vrtićke skupine 6-7 god., tempera
(Petrač L., 2015., str. 96)

25. Vasilij Kandinski „Kompozicija VIII“ 1923.
(https://i0.wp.com/www.guggenheim.org/wpcontent/uploads/1923/01/37.262_ph_web.jpg) (25.01.2018.)

26. Vasilij Kandinski „Squares with Concentric Circles“ 1913.
(http://www.wassilykandinsky.net/images/works/370.jpg) (25.01.2018.)

27. Vasilij Kandinski „Žuto-crveno-plavo“ 1925.
(http://www.wassilykandinsky.net/images/works/52.jpg) (25.01.2018.)

28. Dječak L. A. (6,9 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

29. Djevojčica N. B. (6,11 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

30. Djevojčica K. Ž. (6,8 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

31. Djevojčica N. R. (6,0 godina), „Boje i oblici“ kolaž
(Izvor: Ena Tužilović)

32. Salvador Dali „Slonovi“ 1948.
(https://www.dalipaintings.com/images/paintings/the-elephants-large.jpg) (26.01.2018.)

33. Salvador Dali, Edward James „Telefon jastog“ 1936.
(http://masadergi.com/wp-content/uploads/2017/03/salvador-dali-istakoz-telefon-770x514.jpg) (26.01.2018.)

34. Salvador Dali „Labudovi koji reflektiraju slonove“ 1937.
(https://www.desktopbackground.org/download/1600x900/2015/08/09/992580_salvador-dali-artwork-hd-wallpapers_1920x1080_h.jpg) (26.01.2018.)

35. Dječak P. Š. (6,0 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići

(Izvor: Ena Tužilović)

36. Dječak F. J. (6,0 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići

(Izvor: Ena Tužilović)

37. Djevojčica D. V. (6,7 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići

(Izvor: Ena Tužilović)

38. Dječak V. S. (6,9 godina), „Neobična životinja“ crni tuš i drveni štapići

(Izvor: Ena Tužilović)

SAŽETAK

Likovna umjetnost pojavljuje se već u djetinjstvu čovječanstva, te se skupa s čovjekom razvija kroz čitavu povijest civilizacije. Grana je umjetnosti koja koristi likovne znakove kako bi umjetnik izrazio svoje emocije i ideje te prikazao svoj odnos prema stvarnosti. Da bi se osoba mogla likovno izražavati treba ovladati osnovnim elementima likovne umjetnosti - likovnim elementima, kompozicijskim načelima, likovnim tehnikama, likovnim motivima i temama. Treba naglasiti da se jezik umjetnosti ne uči razumom, već osjećajem; i to znači da svi mi likovnu umjetnost doživljavamo subjektivno, na svoj način. Cilj likovne umjetnosti je prenošenje drugim ljudima estetske vrijedne poruke ostvarene u likovnim djelima, te obogaćivanje duhovnim i humanim vrijednostima. Likovna se umjetnost sastoji od različitih područja - crtanja, slikanja, grafike, kiparstva, dizajna, vizualne komunikacije, arhitekture, urbanizma i hortikulture. Prisutna je u svim društvima, a stječe se usvajanjem likovnih vrijednosti tijekom odgojno-obrazovnog procesa.

Već u ranijim stadijima djetinjstva važno je likovno osposobljavanje, radi bolje i veće likovne senzibilnosti i mogućnosti likovnog čitanja te razumijevanja umjetničkih djela. Likovna umjetnost i kultura važna je u odgojno-obrazovnom radu radi mnogostranog razvoja djece. Pojmovima i zakonitostima tog procesa bavi se metodika likovne kulture, ona ukazuje na likovno-stručnu, odgojnu i terapeutsko-meditativnu ulogu likovnih aktivnosti. Temelj djetetovog likovnog izražavanja je crtež. Dijete crtežom prikazuje što ga zanima i uzbuđuje, čime zadovoljava svoju unutarnju potrebu za izražavanjem. Likovni razvoj djeteta ovisi o njegovim potencijalnim mogućnostima, a bitni čimbenici boljeg likovnog razvoja su odgovarajuća sredina i odgojitelj. Odgojitelj mora poznavati dječji opći i likovni razvoj, posebno dobne i individualne razvojne karakteristike djece, sadržajima i metodama treba poštivati slijed razvojnih faza likovnog izražavanja djece, te one moraju biti primjerene djetetovoj dobi i njegovim razvojnim mogućnostima. Likovnim odgojem kod djece se razvijaju važni aspekti - emocije, vizualno i verbalno pamćenje, kreativno mišljenje, usporedbe i analize, likovne sposobnosti, razvoj vlastite osobnosti, itd. Djeci treba ponuditi bogate poticaje koji će kod njih pobuditi ideje ili osjećaje. Jedan takav poticaj je i promatranje umjetničkog djela. Promatranjem i razgovorom o umjetničkom djelu djeca usvajaju likovne vrijednosti, razvijaju sposobnost percipiranja i prepoznavanja osnovnih likovnih pojmova i postaju svjesni doživljaja koje pobuđuje umjetničko djelo. Nakon promatranja i analiziranja umjetničkog djela kod djece se javlja interes za likovnim izražavanjem, te se likovni sadržaji

određenog umjetničkog djela mogu i redefinirati. Tim postupkom djecu se potiče na samostalno rješavanje likovnih formi primjenjujući iskustva i analize. Ono može djeci poslužiti kao poticaj za izražavanje i stvaranje raznih likovnih i kompozicijskih elemenata. Umjetničko djelo osim kao izravan poticaj služi i kao izvor novih motiva, te daje mogućnost osmišljavanja odgojno-obrazovnih projekata.

Umjetnici i djeca vrlo su bliski jer svojim likovnim izrazom predstavljaju istinitu i vlastitu sliku svijeta.

SUMMARY

Visual Arts is present since the childhood of humanity, as it develops together with mankind throughout the entire history of civilizations and it belongs to a branch of art that uses visual characters to express the emotions and ideas of the artist as well as his relation to reality. In order for an individual to artistically express himself, he must first master the basic elements of fine art such as visual elements, compositional principles, art techniques, art motifs and themes. It is very important to emphasize that the language of art is not taught by reason, but by feeling, which means that we all experience visual art trough our own subjective way. The goal of fine art is to convey to peoples aesthetics valuable messages that have been made in artwork and to enrich people with spiritual and human values. Visual Arts consists of various art fields such as drawing, painting, graphics, sculpture, design, visual communication, architecture, urbanism and horticulture. It is present in all societies and is acquired by adopting art values during the educational process.

For a human being, it is very important to be artisticly equpied at the earliest stages of childhood, because of the better and greater artistic sensitivity and the possibilities of art reading and understanding of artwork. Artistic arts and culture in educational work is very important because of the multi-lateral development of children. Methodology of art education deals with the concepts and principles of this process, it points to the artistic-professional, educational and therapeutic-meditative role of artistic activities. The foundation of a child's artistic expression is a drawing which shows what interests,excites him, and meets his inner need for expression. The artistic development of the child depends on its potential possibilities, but extremely important factors for a better artistic development are appropriate environment and a good educator. The educator must know the general and artistic development of children, especially the age and the individual development characteristics of children, content and methods, must respect the sequence of developmental phases of artistic expression of children and must be appropriate for the child's age and its developmental potential. Art Education for children develops important aspects such as emotion, visual and verbal memory, creative thinking, comparison and analysis, visual skills, develops their own personality, etc. Children should be offered rich incentives that will inspire their ideas or feelings, and one of those incentives is observation of the work of art. By observing and discussing the work of art, children adopt artistic values, develop the ability to perceive and recognize basic visual concepts and they become conscious of the experience that exhilarates

the work of art. After observing and analyzing the work of art, children become interested in artistic expression and the artistic contents of certain artworks can be redefined.

Through this process, children are encouraged to independently solve their art form by applying experience and analysis. Likewise, it can serve children as a memory or an impulse to express and create various artistic and compositional elements. A work of art doesn't have to be just a direct stimulus, but can also serve as a source of new motives, as it creates the possibility to design educational projects.

Artists and children are very close because their artistic expression represents an equally truthful and unique paintings of the world.